

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELİMNÂMELER ve SÜLEYMANNÂMELERDE
KUDÜS

KÜBRA CEREN KURŞUN
160121001

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FAHAMEDDİN BAŞAR

İSTANBUL 2019

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SELİMNÂMELER ve SÜLEYMANNÂMELERDE
KUDÜS

KÜBRA CEREN KURŞUN
160121001

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FAHAMEDDİN BAŞAR

İSTANBUL 2019

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih yüksek lisans programı 160121001 numaralı öğrencisi Kübra Ceren Kurşun'un ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “Selimnâmeler ve Süleymannâmelerde Kudüs” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **15.01.2019** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Zekeriyya KURŞUN

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Davut HUT

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kübra Ceren KURŞUN

İmza

SELİMNÂMELERDE ve SÜLEYMÂNNAMELERDE KUDÜS

ÖZET

XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti için doğu ve batıda sınırlarını iyice genişlettiği bir dönemi ifade eder. Bu genişleme, Arap topraklarının Osmanlı hakimiyetine girmesiyle başka bir hüviyete bürünmüştür. Medine, Mekke, Kudüs gibi İslam dünyası için önemi tartışılmaz olan şehirler Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır Seferi sonucunda Osmanlı toprağı halini almıştır. Üç semavi din için kutsal şehirlerden olan Kudüs de Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine bu sefer sırasında dahil olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in kısa süren saltanatında, Osmanlı Devleti adına çok fazla yatırıma rastlanmasa da Kanuni Sultan Süleyman dönemi, pek çok şehir gibi Kudüs'ün de ihya olduğu bir dönemi ifade eder. Bu dönemde Kudüs'teki imar faaliyetleri, hayır kurumlarının tesisi, Kanuni Sultan Süleyman'a, şehri ilk imar eden Hz. Süleyman Peygamber'e ithafla II. Süleyman benzetmesinin yapılmasına sebep olmuştur.

Bu tezde, Osmanlı Devleti'nin Kudüs'teki varlığının dönem kaynaklarında nasıl geçtiği incelenmiştir. Osmanlı dönemi Kudüs'ü için önemli bir yere sahip olan Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirleri, XV. ve XVI. yüzyıl kaynakları genelinde, *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler* özelinde incelenmiş, kaynaklar üzerinden dönemin Kudüs algısı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Selimname, Süleymanname, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman.

JERUSALEM IN THE BOOKS OF SELİMNAME'S AND SULEYMANNAME'S

ABSTRACT

The 16th century reflects a period when the Ottoman Empire expanded its borders in both East and West. This expansion gained another identity when the Ottomans began to rule the Arab Lands. Medina, Mecca and Jerusalem which are cities whose importance is unquestionable for the Islamic World became an Ottoman land as a result of the campaign in Egypt and Syria of Yavuz Sultan Selim. Jerusalem, one of the holy sites of the Abrahamic religions, was taken over by the Ottoman Empire during this campaign. There was not a big investments for Jerusalem during the short reign of Yavuz Sultan Selim but the reign of Sulaiman the Magnificent was a period when Jerusalem was revived like many other cities. The establishment of charities, foundations and new construction activities in Jerusalem during this period caused Suleiman the Magnificent to be likened to Prophet Solomon who has considered the city for the first time and considered as the second Solomon.

In this thesis the existence of the Ottoman Empire in Jerusalem is studied according to sources of the period. The reigns of Yavuz Sultan Selim and Sulaiman the Magnificent which are very important for the Ottoman period of Jerusalem are examined in general of 15th and 16th-century sources and in particular of *Selimnames* and *Süleymannames* and the perception of Jerusalem of the period was tried to be analyzed through sources.

Key Words: Jerusalem, Selimname, Süleymanname, Sultan Selim I, Suleiman the Magnificent

ÖNSÖZ

Dini hüviyeti tartışılmaz olan Kudüs, stratejik ve ekonomik açıdan çok da önemli bir yerde görünmese bile tarih boyunca pek çok devlet tarafından hâkimiyet altına alınmak istenmiştir. Şüphesiz üç semavi dinin kutsal saydığı bu topraklar, siyasi çekişmelerin de en önemli nedeni olmuştur. Mescid-i Aksa gibi İslam dünyası için üç kutsal mescitten birini barındıran Kudüs, bu özelliği sebebiyle nice övgülere mazhar olmuş, bu şehri ziyaret etmek, ona hizmette bulunmak, en temel vecibelerden biri olarak gösterilmiştir. Kudüs topraklarını hâkimiyet sahası içerisinde bulunduran hükümdarlar da bu minvalce özel ve önemli bir konumda olmuşlardır. İlk dönem Osmanlı Sultanları, gönderdikleri ihsanlarla Kudüs ve halkını ihya etme düşüncesiyle hareket etmiş olsalar bile, şehrin Osmanlılarca hâkimiyet altına alınması Yavuz Sultan Selim zamanına tekabül etmektedir. Kudüs'ün Osmanlı eliyle ihyası ise Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile başlamaktadır.

Osmanlı dönemi Kudüs'ü için hususiyetle önemli olan bu iki dönem tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinin ana kaynakları olan *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler*de Kudüs algısının nasıl işlendiği, hangi vesilelerle anlatıldığı ve Kudüs yazımına dair detayların neler olduğu gibi sorular tez konusu seçiminde öncelikli etken olmuştur.

Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte, araştırmanın konusu, amacı, önemi, sınırları ve yöntemi gibi hususlara değinilerek, *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler* tanıtılarak, literatür hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Osmanlı tarih yazıcılığı ile paralel olarak XV. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Kudüs yazımının kendine nasıl yer bulduğu gibi hususlara değinilmiştir. İkinci bölümde, *Selimnâmeler* özelinde, Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferine çıkma nedenleri, Kudüs'ün Osmanlı topraklarına katılması ve Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyareti gibi konular ele alınmıştır. Çalışmamızın

üçüncü ve son bölümünde ise, *Süleymannâmeler* özelinde, Kudüs'teki imar faaliyetleri ile şehrin ihyasına değinilmiştir.

Çalışmamız ağırlıklı olarak XVI. yüzyılın ana kaynakları olan *Selimnâme* ve *Süleymannâme* adlı eserler ile giriş ve birinci bölümde değerlendirilmesi yapılan literatüre dayanmaktadır.

Tez çalışmam sürecinde fikir ve önerilerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Fahameddin Başar'a, tez konusunun belirlenmesi, yöntem, yazım ve değerlendirme sürecindeki değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Zekeriyya Kurşun'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Metin okumalarım esnasında yardımları ile çalışmama katkı sağlayan kıymetli arkadaşım Betül Birteksöz ve değerli ablam Müzeyyen Muradođlu'na, bu zorlu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ayşenur Gülen ve Sena Yaslıçimen'e, İngilizce çeviriler için Yasin Karabacak'a ve hep yanımda olan kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim.

Kübra Ceren KURŞUN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	15
1. ERKEN DÖNEM OSMANLI KAYNAKLARINDA KUDÜS ALGISI	15
İKİNCİ BÖLÜM	40
2. SELİMNAMELERDE KUDÜS.....	40
2.1. SELİMNÂMELERDE SURİYE VE MİSİR SEFERİ.....	40
2.2. KUDÜS'ÜN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİ.....	55
2.3. YAVUZ SULTAN SELİM'İN KUDÜS ZİYARETİ.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
3. SÜLEYMANNAMELERDE KUDÜS.....	82
3.1. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN VE KUDÜS	82
3.2. XVI. YÜZYIL KAYNAKLARINDA KUDÜS.....	101
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA	117
EKLER.....	129

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
K.K	Kur'an-ı Kerim
Koll.	Koleksiyon
Ktp.	Kitaplık
M.	Miladi
neş.	Neşreden
No:/Nr:	Numara
sad.	Sadeleştiren
terc.	Tercüme
tsh.	Tashih eden
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
s.	Sayfa/sayfalar
sy.	Sayı
vr.	Varak

GİRİŞ

KUDÜS İÇİN KAYNAK OLARAK SELİMNÂMELER ve SÜLEYMANNÂMELER

Kudüs, Halilür-rahman, Gazze, Yafa gibi şehirlerin de bulunduğu Filistin bölgesinin önemli bir şehridir. Lût Gölü, Akdeniz ve Şeria Irmağı'nın arasındaki bölgede yer alır. Tarihi milâttan önce 4000'li yıllara kadar uzanan¹ Kudüs şehri, bu uzun mazisine pek çok devlet, topluluk, kültür sığdırmıştır. Kudüs'ün ilk kurucuları olarak Amâlîka adındaki millet gösterilir.² Kudüs'te inşa ettikleri tapınaklarla şehre dini bir kimlik kazandıran topluluk ise Yebûsîlerin bir kolu olan Kenânîler olmuştur.³ Hz. İbrahim, Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi nice Peygamberlere ev sahipliği yapmış olan Kudüs, Babilliler, Mısırlılar, Romalılar, Persler gibi büyük uygarlıkların da önemli merkezlerinden biri olmuştur. İslâm ordularının Hz. Ömer önderliğinde kazandığı savaşlar Filistin topraklarının da Müslümanların eline geçmesini sağlamıştır. Şehir, H. 17/M. 638 yılında Hz. Ömer tarafından teslim alınmıştır.⁴ Bu tarihten sonra Kudüs, Emevîler, Abbâsiler, Tolunoğulları, Fâtimîler, Selçuklular egemenliğinde kalmıştır. En büyük gayeleri Kudüs'e ulaşmak olan Haçlı orduları tarafından şehir 23 Şâban 492/15 Temmuz 1099'da ele geçirilmiştir.⁵ Haçlıların Kudüs'teki egemenliğine Selahaddin Eyyübî önderliğindeki Eyyübîler H. 642/M. 1244 yılında kesin olarak son vermiştir.⁶ 1250'li yıllarda Eyyübîler ile Memlûklüler arasında el değiştiren Kudüs 1260 yılında kesin olarak Memlûklülere geçmiştir.⁷ Şehir, Yavuz Sultan Selim'in H. 922/ M. 1517 yılındaki Mısır seferi sırasında ise

¹ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", **DİA**, C. XXVI, 2002, s. 324.

² Ömer Faruk Harman, **a.g.md.**, a.y.

³ Rahim Ay, **Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S. 135'e kadar) ve Üç Kutsal Dindeki Önemi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1997, s. 15; Zekerîya Kurşun, Ali İhsan Aydın, **100 Soruda Kudüs**, Rumuz Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 24.

⁴ Casım Avcı, "Kudüs (Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar)", **DİA**, C. XXVI, 2002, s. 327.

⁵ Işın Demirkent, "Kudüs (Haçlılar Dönemi)", **DİA**, C. XXVI, 2002, s. 329.

⁶ Işın Demirkent, **a.g.md.**, s. 332.

⁷ Cengiz Tomar, "Kudüs (Memlûklüler Dönemi)", **DİA**, C. XXVI, 2002, s. 333.

Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1917'deki İngiliz hakimiyetine kadar tam 400 yıl Kudüs Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.

Kadim şehir Kudüs, üzerinde yaşayan topluluklar tarafından tarih boyunca pek çok isimle anılmıştır. Batı dillerinde “Jerusalem”, İbranice’de “Yerushalayim”, Arapça’da ise “Beytü’l-Mukaddes”, “el-Kuds”, “Kuds-i Şerif” olarak isimlendirilmiştir.⁸

Tarih boyunca pek çok devlet, millet ve kültüre ev sahipliği yapmış olan Kudüs, bu özelliği sebebiyle Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar tarafından önemli ve kutsal bir şehir olmuştur. Üç semavi din için de Kudüs vazgeçilemez özelliklere sahiptir. Yahudiler, Süleyman Peygamber tarafından Kudüs’te inşa edilen Süleyman Mabedi’nin yakınındaki Zeytindağı’ndan kendilerini kurtaracak olan Mesih’in Kudüs’e geleceğine inanırlar. Dolayısıyla bu mabedin yeri ve yeniden inşa edilme düşüncesi Yahudiler için oldukça önemli bir hadisedir.⁹ Kudüs’ün Hristiyanlar açısından önemi ise Hz. İsa’nın burada doğup büyüüp, çarmıha gerildiği ve mezarının da burada olduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır.¹⁰ Hz. İsa’nın kabrinin bulunduğu inanan Kudüs’teki Kamame Kilisesi Hristiyanlık inancında kutsal yerlerin başındadır.¹¹ Müslümanlıkta Kudüs’ün yeri ise oldukça özeldir. Hz. Muhammed’in Mi’raç hadisesinin Mescid-i Aksa’da gerçekleşmesi, Mescid-i Aksa’nın İslâm’ın ilk kıblesi olması, bu mescidin İslâm’ın üç büyük mescidinden biri olarak kabul edilmesi ve Kudüs’ün bir Peygamberler şehri olması İslâm dini için bu şehri tartışmasız çok özel bir konuma getirmiştir. Kudüs’ün üç semavi din açısından taşıdığı vasıflar, şehri daimi bir cazibe merkezi haline getirmiş, tarih boyunca çeşitli devletlerin birbiriyle mücadelelerinde önemli bir sebep olarak görülmüştür.

⁸⁸ Kudüs’ün tarih boyunca aldığı isimler için ayrıca bkz: Muammer Gül, “Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XI, sy. 2, Elazığ, 2001, s. 305-312.

⁹ Rabia Mert, **Tarihsel, Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2017, s. 168.

¹⁰ Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın, **100 Soruda Kudüs**, s. 33.

¹¹ Rabia Mert, **a.g.t.**, s. 182.

SELİMNÂMELER

Selîmnâme, Yavuz Sultan Selim ve II. Selim (1566-1574) dönemlerini anlatan manzum ve mensur eserlere verilen addır.¹² Osmanlı tarih yazıcılığında isme özel eser yazımının başlangıcı olarak kabul edilen¹³ bu eserlerden Vüsûli Mehmed Çelebi'nin *Selîmnamesi* hariç diğer bütün *Selîmnâmeler* Yavuz Sultan Selim için yazılmıştır. *Selîmnâmelerin* birçoğunun tarihi olayları bizzat gözlemleyen müellifler tarafından yazılmış olmaları, aktarılan bilgilerin birinci elden kaynak hüviyeti taşımalarını sağlamış ve bu eserlerin önemini daha da arttırmıştır. Askeri ve siyasi olayların yanında, tarihi ve edebi hadiselerden de bahseden bu eserlerin müelliflerinden bazıları Yavuz Sultan Selim ile birlikte bizzat seferlere katılmış, bir vesile ile orduda Sultan'a eşlik etmiş kimselerden oluşmaktadır.¹⁴ Bu müelliflere İdris-i Bitlisî, Kemal Paşazâde, Kadızâde, Celalzâde Mustafa Çelebi örnek gösterilebilir.

Nazım, nesir, nazım ve nesir bir arada olarak çeşitli yazılış şekilleriyle karşımıza çıkan *Selîmnâmeleri*, yazılış tarihine göre ikiye, yazım dili ve başlangıç-bitiş tarihlerine göre üçe ayırmak mümkündür. Büyük çoğunluğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde yazılan *Selîmnâmeler* içinde, Yavuz Sultan Selim'in saltanatının tamamını konu edinenler olduğu gibi, saltanatın başlangıcına kadar gelen olayları anlatanlar da vardır.¹⁵ Yavuz Sultan Selim'in saltanatının ilk yıllarına kadar gelen olayları anlatan *Selîmnâmelere* İshak Çelebi'nin *Selîmnâmesi* örnek gösterilebilir. Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinde yazılmış olan *Selîmnâmeler*, bu dillerin etkisiyle anlaşılması zor metinlerden oluşmaktadır.

Yavuz Sultan Selim dönemini anlatan başlıca *Selîmnâmeler* şunlardır:

¹² Mustafa Argunşah, "Türk Edebiyatında Selîmnâmeler", **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** [Prof. Dr. Ahmet Buran Armağanı], İstanbul, 2009, C. IV, sy. 8, s. 32.

¹³ Ahmet Uğur, "Selîmnâme", **DİA**, İstanbul, 2009, C. XXXIX, s. 440.

¹⁴ M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Selîmnâmeler", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970, s. 197; Mustafa Argunşah, **a.g.m.**, s. 33.

¹⁵ Ahmet Uğur, "Selîmnâmeler", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1978, sy. 22, s. 368.

Türkçe Selimnâmeler:

Kılıçzâde İshak Çelebi'nin *Selimnâmesi*: Babasının mesleğine ithafen Kılıçzâde olarak anılan İshak Çelebi, Üsküp'te doğmuştur. Eseri, erken tarihli *Selimnâmelerin* başında gelmektedir. Eseri, 1509 yılındaki deprem ile başlayıp Yavuz Sultan Selim'in cülusu ile sona erer. Kılıçzade İshak Çelebi'nin *Selimnâmesi* Hamdi Şavaş tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Eser, Kudüs yazımı hakkında bilgi vermediği için çalışmamızda kullanılmamıştır.¹⁶

Muhyî Çelebi'nin *Selimnâmesi*: Muhyî Çelebi'nin isminin Birgili Mevlâna Muhyî olduğu düşünülmektedir. Konya İzzet Koyunlu Müzesi Kitaplığı 13335 kayıtlı el yazması başı ve sonu eksik olan *Selimnâme*, Çaldıran Savaşı ile ilgili orijinal bilgiler vermesi açısından önemlidir. Dulkadiroğullarıyla yapılan savaşlar tafsilatlı bir biçimde ele alınmıştır. Eser, Kadire Şahinoğlu tarafından Mezuniyet Tezi olarak hazırlanmıştır.¹⁷ Çalışmamız için gerekli muhtevayı içinde barındırmadığından bu eserden yararlanılamamıştır.

Keşfi Mehmed Çelebi'nin *Selimnâmesi*

Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin *Selimnâmesi*

Sücutî'nin *Selimnâmesi*

Şükrî-i Bitlisî'nin *Selimnâmesi*

Kemalpaşazâde'nin *Selimnâmesi*

Sa'di bin Abdü'l-Müte'âl'in *Selimnâmesi*

Hoca Sadeddin'in *Selimnâmesi*

Şîrî'nin *Selimnâmesi*

¹⁶ İshak Çelebi'nin hayatı ve Selimnamesi için bkz: Hamdi Şavaş, **İshak Çelebi ve Selim-nâmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1986, s. 5-23; Ağâh Sırrı Levend, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'İN Gazavât-nâmesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956, s. 24-25; M.C. Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 200-2003; Ahmet Uğur, **a.g.m.**, 371-372.

¹⁷ Kadriye Şahinoğlu, **Muhyî Çelebi ve Selim-nâmesi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1987, s. VI-XIII; Ağâh Sırrı Levend, **a.g.e.**, 30-31; M.C. Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, 212-215; Ahmet Uğur, **a.g.md.**, 440.

Çerkesler Kâtibi Yusuf'un *Selimmâmesi*

Mahremi Çelebi'nin *Selimmâmesi*

Farsça Selimmâmeler:

Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi'nin *Selim-şahnâmesi*: İdris-i Bitlisi'nin oğlu olan Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi'nin babasının eserini tamamladığı düşünülmektedir. Kataloglarda Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi'ye ait olduğu söylenen *Selim-Şahnâme* İdris-i Bitlisi'nin yazdığı eserdir.¹⁸

İdris-i Bitlisi'nin *Selimmâmesi*

Adâ'i-yi Şirâzî'nin *Selimmâmesi*

Kadızáde (Kebîr b. Üveys)'in *Selimmâmesi*

Arapça Selimmâmeler:

Ali b. Muhammed el-Lahmî'nin *Selimmâmesi*: Hakkında pek fazla bilgi bulunmayan müellifin eserinin asıl ismi *Ed-Dürrü'lMaşân fî Sireti'l-Muzaffer Selim Han* olup, TSMK Bağdat Köşkü Ktp. Nr.197'ye kayıtlıdır. Eser Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerindeki başarılarından bahsetmektedir.¹⁹ Kudüs özelinde taranan eser çalışmamız için bilgi vermediğinden kullanılmamıştır.

Eş-Şeyh el-Muhaddis Carullah b. Fahdi'l-Mekkî'nin *Selimmâmesi*: Eserin asıl adı *El-Cevarihü'l-Hısan fî Menakibi's-Sultan Süleyman b. Usman*'dır. Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilen eser 1521 yılında yazılmıştır. *Selimmâme* biçiminde yazılmıştır.²⁰ Eser tarafımızdan görülemediğinden çalışmamız için kaynak olarak kullanılmamıştır.

Büyük çoğunluğu çalışmamız içerisinde kullanılan bahsi geçen *Selimmâmeler*, ilk kullandıkları sayfa dipnotlarında tanıtıldığı için burada ayrıca bahsetmeye gerek görülmemiş sadece ismen zikredilmişlerdir. Ayrıca II. Selim döneminden bahseden *Selimmâmeler* de konumuz dışında kaldığı için değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: İdris-i Bidlisi, **Selimşah-name**, neş. Hicabi Kırlangıç, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara, 1995, s. 35-37.

¹⁹ Detay için bkz: M.C. Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 219-220.

²⁰ Bkz: M.C. Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 230.

Çalışmamız sırasında yararlanılmayan eserler ise bilgi verilmek amacıyla ayrıntılı olarak yukarıda anlatılmıştır. Bütün bu *Selimmâmelerden* başka kataloglarda *Selimmâme* olarak geçen fakat aslında *Süleymannâme* olan eserler de vardır. Bu tür eserlere şair Senâî'nin manzum olarak yazdığı, 1540 tarihli, *Kitâb-ı Fütûhât-ı Sultan Süleyman*'ı örnek gösterilebilir. Kataloglarda geçip çalışmamız esnasında yararlanılmayan başlıca *Selimmâme* müelliflerini ise Hayâtî, Seyyid Al-i İznikî, Carullah b. Fahdî'l-Mekkî, Şuhûdî olarak zikretmek gerekir.

XVI. yüzyılın askeri, siyasi ve sosyo-kültürel durumuna ışık tutan, dolayısıyla Osmanlı tarihinin önemli bir dönemini aydınlatan *Selimmâmelerin* önemini zikreden, tanıtan isimleri de anmak yerinde olacaktır. Ahmet Ateş, Agâh Sırrı Levend, Ahmet Uğur, M.C. Şehabeddin Tekindağ gibi isimler Türkiye ve dünya kütüphanelerindeki *Selimmâmelerin* tanıtımı hususunda önemli bir rol oynamış, bu eserleri kataloglama işlemi sayesinde ilim dünyasına hizmet etmişlerdir. Günümüzde ise *Selimmâmelerin* büyük çoğunluğu çeşitli üniversitelerin yüksek lisans ve doktora düzeyindeki neşir faaliyetleri sonucunda ilim dünyasına kazandırılmaktadır.

SÜLEYMANNÂMELER

Genel olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından ölümüne kadar olan hadiseleri konu edinen eserlere *Süleymannâme* denir.²¹ Yavuz Sultan Selim'in vefatından başlayan *Süleymannâmeler* olduğu gibi Kanuni Sultan Süleyman'ın sadece fetih ve seferlerini konu edinen *Süleymannâmeler* de vardır. Sadece fetihlerden bahseden eserlere örnek olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Erivan ve Nahcivan seferlerinden bahseden Niğde Kadısı Hâki Efendi'nin *Süleymannâmesi* örnek gösterilebilir. Mensur ve manzum ya da ikisi karışık olarak yazılan *Süleymannâmeler*, çoğunlukla Türkçe yazılmış olsa bile Farsça ve Arapça unsurların etkisiyle oldukça ağır bir dile sahiptir.²² *Süleymannâme* yazarlarının büyük çoğunluğu devletin çeşitli kademelerinde görev alan kişilerden oluştuğu için devletin görüşünü benimsemiş ve sunmuş kimselerdir. Dolayısıyla bu eserlerin de muhteva

²¹ Abdurrahman Sağırılı, "Süleymannâme", **DİA**, İstanbul, 2000, C. XXXVIII, s. 124.

²² Şerafettin Severcan*, "Süleymannâmeler", **Osmanlı: Bilim**, C. VIII, Ankara, 1999, s. 303. *Bu makalede müellifin Şerafettin olan isminin yanlış zikredildiği düşünülmektedir. Kaynakta isim Şerafettin olarak anıldığı için biz de makalenin bundan sonraki kullanımlarımızda bu isimle anacağız.

olarak siyasi yönleri ağır basar.²³ Fakat kendi dönemini yazan kalemlerden çıkmış olmaları, eserlerin güvenilirliğini arttırırken, bahsi geçen devrin, askeri, siyasi, kültürel dünyasını aydınlatmaları açısından da son derece önemlidir.

Kanuni Sultan Süleyman dönemini anlatan başlıca *Süleymannâmeler* şunlardır:

Türkçe Süleymannâmeler:

Bostanzâde Mustafa Efendi'nin *Süleymannâmesi/Gazavât-ı Sultan Süleyman*: Osmanlı Devleti'nde Rumeli Kazaskerliğine kadar yükselen Bostanzâde Mustafa Efendi'nin *Gazavât-ı Sultan Süleyman* ya da *Tarih-i Sultan Süleyman* adlı eseri Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından 1536 yılına kadar olan olayları anlatır. Birçok kütüphanede bulunan eserin en geniş nüshası Viyana Milli Kütüphanesi'deki nr. 998'e kayıtlı olmaktadır. *Süleymannâme* üzerinde Hüseyin Gazi Yurdaydın *Bostan'ın Süleymannâmesi* adıyla 1952 tarihli bir doktora tezi hazırlamıştır.²⁴ *Süleymannâme* içerisinde Kudüs yazımına rastlanmadığı için eser kullanılamamıştır.

Kemalpaşazâde'nin *Süleymannâmesi/Tevârih-i Âl-i Osman*, X. Defter: Asıl adı Şemseddin Ahmed olup, II. Bayezid'e lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nispeten Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu ya da İbn Kemal olarak anılan müellifin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eseri on defterden oluşmaktadır. Fakat eserin Çelebi Mehmed devrini anlatan beşinci defter ile II. Murad devrini anlatan altıncı defterin 1443 yılına kadar olan kısmı ve Yavuz Sultan Selim devrine ait dokuzuncu defterin Mısır seferi bölümü bugün mevcut değildir. Osman Bey, Orhan Bey ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerine ait bir, iki ve yedinci defterler Şerafettin Turan, sekizinci ve dokuzuncu defterler Ahmet Uğur, altıncı defter Koji İmazawa, Kanuni Sultan Süleyman dönemini anlatan onuncu defter Şerafettin Severcan tarafından

²³ Şerafettin Severcan, "Süleymannâmeler'in Osmanlı Toplumunun Siyasi Eğitiminde Oynadığı Rol", **Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri İstanbul 12-15 Nisan 1999**, der. Hidayet Yavuz Nuhoglu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi İrcica, İstanbul, 2011, s. 162.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Bostan'ın Süleymannâmesi", **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1955, C. XIX, sy. 73-76, s. 137-202; Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 306-307.

yayımlanmıştır. *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın X. defteri Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yedi senesinden bahsetmektedir.²⁵

Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâmesi*: Kanuni Sultan Süleyman döneminin meşhur tarihçisi, matematikçisi, hattatı ve ressamı olan Matrakçı Nasuh'un hayatı hakkında malumat azdır. Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâmesi* muhtelif isimlerle anılan ayrı ayrı eserlerden meydana gelmektedir.²⁶ Matrakçı Nasuh'un *Süleymannâmesi* Kudüs özelinde bilgi ihtiva etmediği için çalışmamızda kullanılmamıştır.

Celalzâde Salih'in *Süleymannâmesi/Tarih-i Sultan Süleyman*: Kanuni Sultan Süleyman dönemi devlet adamlarından olan Celalzâde Salih, aynı dönem devlet adamlarından Celalzâde Mustafa'nın kardeşidir. Eseri, Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusu ile başlayıp ilk sekiz senesini ihtiva eder. Belgrad, Rodos, Mohaç seferlerini anlatan eser bu özelliğine binaen kataloglara *Belgrad Fetihnâmesi*, *Rodos Fetihnâmesi*, *Mohaçnâme* gibi isimlerle girmiştir.²⁷ *Süleymannâme* üzerinde Seyid Ali Topal doktora tezi hazırlamıştır. İçerisinde çalışmamız için aradığımız muhteva olmadığından eserden yararlanılamamıştır.

Yazarı belli olmayan ve Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine Koll., nr. 1340'a kayıtlı olan *Süleymannâme: Süleymannâmenin kime ait olduğu hususu tartışmalıdır*. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatından ölümüne kadar geçen olayları anlatır.²⁸ Eser üzerinde bildiğimiz bir çalışma yoktur. Eser, Kudüs özelinde taranmış fakat herhangi bir bilgiye rastlanmadığı için çalışmamızda kullanılmamıştır.

Senâî'nin *Süleymannâmesi/Kitâb-ı Fütûhât-ı Süleyman/Süleymâniye*: Müellif hakkındaki bilgiler yetersiz olmakla beraber, Kanuni Sultan Süleyman dönemi şairlerinden olduğu bilinmektedir. Eseri, Belgrad'ın fethinden Kara Boğdan'ın

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü", **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan**, s. 129-131; Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", **DİA**, 2002, C. XXV, s. 238-240; İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde", **DİA**, 2002, C. XXV, s. 245-247; Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Çoşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s. 68-71.

²⁶ Bu eserler ve ayrıntılı bilgi için bkz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, "Matrakçı Nasuh", **DİA**, İstanbul, 2003, C. XXVIII, s. 143-145; Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 308-309.

²⁷ Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 308; Abdülkadir Özcan, **a.g.m.**, s. 128-129.

²⁸ Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 312.

fethine kadarki olayları anlatır.²⁹ Eser hakkında bildiğimiz bir çalışma yoktur. TSMK Ktb. Revan Koll. No: 1288'de kayıtlıdır. Eser, Kudüs özelinde taranmış fakat çalışmamız için kullanılacak bilgiye rastlanmamıştır.

Niğde Kadısı Hâki Efendi'nin *Süleymannâme*: TSMK Ktp. Revan Koll. No: 1289'a kayıtlı olan *Süleymannâme*, Kanuni Sultan Süleyman'ı Erivan ve Nahcivan seferlerinden bahseder. Eser, Amasya Antlaşması ve sonrasında Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'a dönüşü ile son bulur.³⁰ Eser üzerinde bildiğimiz bir çalışma yoktur. *Süleymannâme* Kudüs özelinde taranmış fakat tezimiz için kullanılacak bilgiye rastlanmamıştır.

Celalzâde Mustafa Çelebi'nin *Süleymannâme/Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l Mesâlik*

Karaçelebizâde Abdülaziz'in *Süleymannâme/Kitâb-ı Süleymannâme*

Mahremî Çelebi'nin *Süleymannâme*

Eyyûbî'nin *Süleymannâme/Menâkıb-ı Sultan Süleyman*

Yazarı belli olmayan ve Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine Koll., nr. 1434 'e kayıtlı olan *Süleymannâme/Cihâd-ı Sultan Süleyman*

Farsça Süleymannâmeler:

Fethullah Ârifi Çelebi'nin *Süleymannâme*: Kanuni Sultan Süleyman döneminin önemli şehnamecilerinden olan Fethullah Ârifi Çelebi'nin beş ciltlik *Şâhnâme-i Âl-i Osman* isimli eserinin beşinci cildi *Süleymannâmedir*. İçerisinde önemli minyatürler de bulunan bu eserin en hacimli kısmını beşinci cilt oluşturmaktadır. Süleymanname Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusundan 1555 senesine kadarki olayları anlatır.³¹ *Süleymannâmenin* minyatürleri Esin Atıl tarafından yayınlanırken, eser üzerinde Ahmet Faruk Çelik de bir doktora tezi hazırlamıştır. *Süleymannâme* çalışmamız için gerekli bilgiyi ihtiva etmediğinden kullanılamamıştır.

²⁹ Abdurrahman Sağırılı, **a.g.m.**, s. 126.

³⁰ Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 310-311.

³¹ Ahmet Faruk Çelik, **a.g.t.**, s. 28-30.

Gubâri Kireççizâde Mahmud Çelebi/*Kenzü'l-cevâhiri's-seniyye fî fütûhâtî's-Süleymaniyye*: 1552 yılında kaleme alınan ve tam bir nüshası bulunmayan eserin, parçalar halinde eksik dört nüshası vardır. Bu nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya nr. 3392, Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 764, Manisa Genel Kütüphanesi Muradiye nr. 1346 ve Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi nr. 769'a kayıtlıdır.³² En geniş muhtevaya sahip olduğu düşünülen Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa nr. 764'teki nüsha tarafımızca taranmış fakat çalışmamıza katkı sağlayacak bir bilgiye rastlanmamıştır.

Çalışmamıza kaynaklık eden *Süleymannâmeler* hakkında ilk kullanıldıkları sayfa dipnotlarında bilgi verildiğinden ayrıca burada zikredilmemiştir. Burada bahsi geçen *Süleymannâmeler* ise çalışmamız için kaynak teşkil etmeseler bile haklarında bilgi verilmesi uygun görülmüştür. Kataloglarda geçip çalışmamız için yararlanılamayan birkaç *Süleymannâmeyi* de zikretmek doğru olacaktır. İranlı İsmail'in Farsça *Fütûhât-ı Süleymanî* adlı ve TSMK Ktb. Revan Koll. Nr. 1422'ye kayıtlı manzum eseri 1539-1540 yılları arasındaki Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihlerinden ve İstanbul'daki imaretlerden bahseder.³³ *Dâsitân-ı Sultân Süleyman* adı ile *Süleymannâme* olarak tanıtılan ve TSMK Ktb. Revan Koll. 1268'e kayıtlı eser ise bir silsilename olup, Hz. Adem'den başlayarak Sultan II. Mustafa'nın cülusuna kadar gelir.³⁴

Burada yaptıkları araştırmalarda *Süleymannâmeler* üzerindeki çalışmamıza referanslık eden bazı isimleri de zikretmek gerekmektedir. Agâh Sırrı Levend, Şefaettin Severcan, Abdülkadir Özcan gibi isimlerin XVI. yüzyıl tarih yazıcılığına önemli katkıları olmuştur. Bugün çeşitli üniversitelerde akademik çalışmalara konu olan *Süleymannâmelerin* bir kısmı ise neşredilmeyi, ilim dünyasına kazandırılmayı beklemektedir.

³² Abdurrahman Sağırlı, **a.g.m.**, s. 125-126.

³³ Abdülkadir Özcan, **a.g.m.**, s. 135-136.

³⁴ Bkz: Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, C. I, İstanbul, 1961, s. 223; Abdülkadir Özcan, "**Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü**", s. 137.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi kaynaklarını *Süleymannâmeler* ile sınırlamak elbette mümkün değildir. Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman dönemi kaynaklarına *Gazânâmeler*, *Siyasetnâmeler*, *Fetihnâmeler*, *Şehnâmeler* gibi eserleri de dahil etmek mümkündür. Fakat çalışmamız *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler* özelinde olduğu için bu eserler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Tezin Konusu, Yöntemi ve Kaynakları

Selimnâmeler ve Süleymannâmelerde Kudüs başlıklı bu tezde, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinin ana kaynakları olan *Selimnâme* ve *Süleymannâme* adlı eserler, Kudüs özelinde incelenmiştir. Bu eserlerde, Kudüs yazımının kendine nasıl yer bulduğu, hangi vesilelerle anlatıldığı hususları ele alınmıştır. Kudüs'ün fethi ve imarı Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde gerçekleştiği için bahsi geçen eserlerde de Kudüs'e ithafın olabileceği düşüncesi tez konusunun belirlenmesinde etkili olmuştur.

Yöntemimiz, konu ile ilgili verilerin toplanıp, okunup, tasnif edilip, analizinin yapılması ve yazıya aktarılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bunun için önce *Selimnâme* ve *Süleymannâme* adlı eserler yazma kataloglarından belirlenmiştir. Üzerinde çalışma bulunan eserler direk alıntılama yöntemi ile kullanılırken, herhangi bir çalışmaya konu olmamış eserler Kudüs özelinde taranmıştır. Kudüs yazımına rastlanan eserlerin ilgili bölümleri tarafımızca transkript edilmiştir. *Selimanâme* ve *Süleymannâme* adlı eserlerin yanında, fetih öncesi Kudüs yazımını değerlendirmek, öncesi ve sonrası hakkında somut bir veriye ulaşabilmek için XV. yüzyıl kaynakları ile XVI. yüzyılın çağdaş kaynakları da taranmış, ilgili yerler çalışmamıza dahil edilmiştir. *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler* dil olarak oldukça ağır eserlerdir. Bu eserlerin bir kısmı Türkçe olduğu gibi Farsça ve Arapça yazılanları da oldukça fazladır. Bu çalışmada da bazı eserlerin tercüme metinleri, bazılarının ise transkript edilmiş halleri direk alıntılama yoluyla kullanılmıştır. Bizi doğrudan alıntı yapma düşüncesine iten sebep ise eserlerin uzmanları tarafından neşredilmiş olduğu düşüncesidir.

Çalışmamızın ana kaynaklarını *Selimnâme* ve *Süleymannâme* adlı eserler oluşturmaktadır. *Selimnâme* ve *Süleymannâmelerin* birçoğu bugün çeşitli

araştırmalara konu olmuştur. Üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programları bu eserlerin ilim dünyasına kazandırılmasında aktif görev almaktadır. Bu eserler giriş bölümümüzde ayrıntılı olarak ele alındığı için burada tekrar zikredilmeyecektir. Bu eserlerin kataloglanması ve tanıtımında önemli olan birkaç çalışmadan bahsetmek ise yerinde olacaktır. Çalışmamıza referans olan araştırmaların başında Ağâh Sırrı Levend'in *Gazavâtnâmeleri* konu alan makalesi (*Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956) gelmektedir. Bu araştırma konumuz kaynakları *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler* özelinde olmasa da kullandığımız eserler ile ilgili aydınlatıcı bilgiler vermesi açısından oldukça önemlidir. *Selimnâmeler* özelinde yapılan çalışmalara ise M.C. Şehabeddin Tekindağ'ın *Selim-nâmeler* adlı makalesi (*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970) ile Ahmet Uğur'un *Selim-nâmeler* (*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1978) makalesi örnek verilebilir. Bu iki çalışma *Selimnâmelerin* hangi kütüphanede yer aldıklarından, varak sayılarına, muhtevalarına kadar pek çok yol gösterici bilgiyi barındırmaktadır. *Süleymannâmeler* özelinde yapılan çalışmalarda ise Şerafettin Severcan ismini zikretmek gerekir. *Süleymannâmeler* (*Osmanlı: Bilim*, C. VIII, Ankara, 1999) adlı makalesi eserlerin tanıtımı hususunda oldukça önemlidir.

Çalışmamızın birinci bölümünü XV. yüzyıl kaynakları oluşturmaktadır. Bu bölümün amacı fetih öncesi kaynaklarda Kudüs algısını ortaya çıkararak fetih sonrası ile mukayesesini yapabilmektir. Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı hakkında da bu bölümde bilgi verilmiş, ilk tarihlerden Yavuz Sultan Selim dönemine kadar ki tarih yazımında Kudüs yazımı incelenmiştir. XV. yüzyıl özel ve resmi tarihleri derlenerek bu bölüm oluşturulmuştur. Bu bölümde ilk dönem Osmanlı kaynakları ayrıntılı olarak tanıtıldığı için ayrıca burada zikredilmeyecektir.

Çalışmamızda ikinci bölümü ayırdığımız Yavuz Sultan Selim dönemi, bu dönemin ana kaynakları olan *Selimnâmeler* üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bölüm için en tafsilatlı bilgi veren kaynaklarımızı Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferinde yanında olan müellifler kaleme almıştır. İdris-i Bitlisî'nin *Selim-Şâhnâme*, Celalzâde Mustafa'nın *Selimnâmesi* bu eserlere örnek verilebilir. Yavuz Sultan Selim'e Kudüs'ü ziyaret etmesi konusunda kendisinin teşvik ettiği bilgisini de veren

İdris-i Bitlisî, sefere dair bütün ayrıntıları eserine aktarmıştır. Bu bölümdeki kaynaklarımızdan Silahşör'ün *Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab* adlı eseri ile Haydar Çelebi'nin *Ruznâme*si ise özel hususiyet taşır. Sefer sırasında Sultanın yanında olan bu iki müellifin aktardığı bilgiler oldukça önemlidir. Silahşör lakaplı tarihçi, Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyaretinde adım sayısına kadar ayrıntıya girebilmiştir. *Ruznâme*de de gün gün sefer ayrıntılarından bahsedilmiştir. Bu iki eserin olaylara birebir şahit olmaları, taşıdıkları önemi arttırmış, *Selimmâme* olarak anılmasalar bile bu bölümün kaynakları arasında kullanılmalrını gerekli kılmıştır.

Selimmâme gibi Padişaha atfedilen eserlerin en büyük özelliklerinden biri de fazlasıyla övücü ifadeleri barındırmalarıdır. Bu methiyeler *Selimmâmelerin* büyük çoğunluğunda karşımıza çıkmaktadır fakat en abartılı olanına Ada'i-yi Şirazi'nin *Selimmâme*si örnek gösterilebilir. Öyle ki Yavuz Sultan Selim ve maiyyetindekilerin Kudüs'e girişi, meleklerin yeryüzüne inişine benzetilmiştir.

Süleymannâmelerde ise Kudüs'ün imarından en ayrıntılı bahseden kaynağımız Eyyûbî'nin manzum olan *Menâkıb-ı Sultan Süleyman* adlı eseridir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan seferlerin yanında, İstanbul'da su yapılarının inşa ve onarımı ile Osmanlı şehirlerinde yapılan hayır ve hasenattan bahseden eserde, Sultan'ın Kudüs'teki hayırlarına da yer verilmiştir. Bu bölümde tamamlayıcı mahiyetteki kaynağımız ise Na'imî Çelebi'nin *Fezâi'l-i Kuds* adlı eseridir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Kudüs'ün imarı için gönderilen heyetin içinde olan müellifin aktardığı bilgiler oldukça önemlidir. Kudüs'ün yeniden inşasının ayrıntılarını en canlı sunan eserimiz *Fezâ'il-i Kuds* olmuştur. Bu bağlamda bu eser, üçüncü bölümümüzde *Süleymannâme* olarak anılmasa bile kaynak olarak kullanılmıştır.

Lütfi Paşa, Hadidi, Muhyiddin Cemali gibi *Selimmâme* ve *Süleymannâmelerden* daha geç tarihli eserler kaleme alan müelliflerin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserleri de değerlendirmeye tabi tutulmuştur. *Selimmâme* ve *Süleymannâmelerin* bu eserlere nasıl kaynaklık yaptığı üçüncü bölümün son kısmında ele alınmıştır.

Selinnâme ve *Süleymannâmeler* dışında XV. ve XVI. yüzyılın genel ve özel tarihleri ile konumuzla doğrudan ya da dolaylı yoldan alakalı araştırma ve inceleme eserleri de çalışmamızın kaynakları arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ERKEN DÖNEM OSMANLI KAYNAKLARINDA KUDÜS ALGISI

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinde kimlik kazanmaya başladığı XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyıl başlarına dair tarihî materyal yok denecek kadar azdır. Osmanlı kuruluş dönemi hakkında bilgi veren kaynaklar, devletin kuruluşundan 100-150 yıl sonra yazılmaya başlanmıştır.³⁵ Buna rağmen Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış en eski örnekler arasında gösterilen Ahmed Fakih'in *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi's-Şerife* adlı eseri bu dönemle ilgili bilgi vermesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Ahmed Fakih, Hac ziyareti için Hicaz'a gittiği sırada Kudüs'e de uğramış, burada iki ay geçirmiştir.³⁶ Müellif, Kudüs'ü ziyareti neticesinde hayranlığını gizleyememiş ve bu ziyaretinin Allah'ın bir lütfu sonucu gerçekleştiğini belirtmiştir.

“Her dem şükür ol Allaha kıldı bize ‘inâyeti
Kereminden nasîb itdi bu mübârek ziyâreti.”³⁷

Ahmed Fakih, Kudüs'ü sadece ziyaret edip dönecek iken iki ay daha kalıp bu mukaddes yerde daha fazla vakit geçirmeye karar verdiğini, Kubbetü's-Sahra'nın direk ve kapı sayısından, mermerinin rengine kadar pek çok ayrıntı ile birlikte eserinde *Fi Zikri Vasfı Mescidi'l-Kudsi's-Şerif ve Mâ Fihâ* başlığı altında şöyle belirtmiştir.

“Acâyib yir imiş Kuds-i mübârek

³⁵ Fahameddin Başar, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, *Türkler*, C. XI, Ankara, 2002, s. 409.

³⁶ Ahmed Fakih, *Kitabu Evsafi Mesacidi's-Şerife*, yay. Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınevi, Ankara, 1974, s. 8. Eser ilk olarak Hasibe Mazıoğlu tarafından ilim dünyasına kazandırılmış, yayımlanan eserde sözlük eklemeli transkripsiyon ve tıpkıbasım metin birlikte okuyucuya sunulmuştur. *Kitabu Evsafi Mesacidi's-Şerife* adlı eser içinden tez için alıntılanan kısımlarda neşreden transkripsiyonu kullanılmıştır. Eserin yazılış tarihi ve Ahmed Fakih'in yaşadığı dönem ile ilgili çeşitli tartışmalar vardır. Eserin yazı özelliklerinden XV. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla müellifin en geç XIV. yüzyılın sonu XV. yüzyılın başında yaşama ihtimali üzerinde durulmakta, söz konusu eserin XIII. yüzyılda yaşamış Ahmed Fakih'e ait olup olmayacağı hususuna ihtiyatla yaklaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Osman F. Sertkaya, “Ahmed Fakih”, *DİA*, 1989, C. II, s. 67.

³⁷ Ahmed Fakih, *a.g.e.*, s. 42.

Yaratmış anı şun'ından Tebârek

Bir ulu şehrdür daşdan kireçden
İçinde bir evi yokdur agaçdan

O yirdedür bilün Sahre vü Aksâ
Gice gündüz ana göz dikse baksa

Müzeyyendür münakkaşdur müretteb
Cemi'i altun işidür müzehheb

Görince gözüm anı sevdi cânım
Giri gitmeği unuttum i cânım

Varınca fikrimüz gitmegidi hem
Çu gördüm Kudsı didüm otur ebsem

Bunun gibi şerif yirde turayın
Gice gündüz Çalaba yalvarayın

Oturdum anda iki ay temâmet
Çu yoldaşlar çıkup gitdi selâmet

Ki ba'zı yoldaşumuz bile durdı
O Kuds şehrini gördi cânı sevdi

İşid imdi sana vasfın diyeyin
İşidicek çu dirsın ben gideyin

Bir ulu kubbedür Sahre 'acâyib
İçinde var durur hem çok garâyib

Sekiz katdur o kubbenün bucağı
Anun karşusınadır Tûr tağı

Değme bir pencerede envâ'-ı câm
Peñcereler kamusı kırkdur temâm

O kubbe içi mermer taşı mermer
Bakıncak heybet alur kişi derler

Yaşıl kızıl direkler mermer ablak
Bunun ortasıdur Sahre daşı çak

Yigirmi biş direkdür ortadağı
Dükelü ala eblak yokdur ağı

En içinde on altıdur direkler
Kopa gelür göricegez yürekler

Demür tarâbuzundur çevre yanı
Davud peygamber itmiş dirler anı

Anun yüksekliği on biş karışdur
Müşebbekdür kamusı tuhfe işdür

Çu dört yirde kapu düzmiş demürden
Bu didüğüm ne otdan ne kömürden

Nebîdür mu'cizât ile düzetmiş
Teferrüc itmeğe bir hoş iş itmiş

İçindedür demürden nâr ağacı
İkidür bu ağaç var gör i hâcı

Yimişleri budaklarında vardur
Bi-‘aynih şanaşın ki o enârdur

Ol ağaçlarun altı Sahre taşı
Varup anda geçürse kişi yaşı

Önindedür Resûlün kademi hem
Yüzün sür ki ola derdüne merhem

Resûl mi’râca hem andan girüpdür
O taş üzre ayağı yir idüpdür

Gir ol Sahrenun altında namâz kıl
Resûlün başı yiri andadur bil

Resûle ‘izzet idüp kalmış ol taş
Ana sen ümmet isen çekmegil baş

Bile gitmek diledi Nebiyile
Bucagı Sahrenun kalkmışdı bile

O taş kapuda dahı üç kapu var
O kapular inen yüksekdür iy yâr

İkişer kat durur o dört kapular
Cihanda yok bu resme hiç yapular

Çu bir zencirde var biş yüz kandil
Muşannifler düzetmiş anı gey bil

O kubbede yanan her gide kandil

Ki üç yüz ellidür saydum anı bil

Çu kapudan yana bir yirde gey bil
Terâzü vardır anda gey nazar kıl

Kızıl mermerden altıdur diregi
Görenün doycak yokdur yüreği

O kubbede vardır iki kürsî
İnen karşı duru mihraba birsi

Tolayı mescid medrese inen çok
Nice vasf ideyim bir eksügi yok

İçinde dört menâre var yüceler
Mü'ezzin ban virür irte giceler

Yüz on yidi ayak çıkar birine
Çıkarsan üstine hep şar görine

Haremün içi düpdüz kuyılardur
Çu yağmurdan tolar eyü sulardur

Kamu Kuds ehli bu sudan içerler
Anı eyle düzetmiş bin erenler

Turunc ü hurma vü zeytûn inen çok
İrişmez bu ucından ol uca ok

Dil ile vasf idemezler bu Kudsı
Nasip ola göresin sen de Kudsı

Harem içre kaba gölge ağaçlar

Yimişin yir fakırlar dahı açlar

Ki didüğümnden artukdur bu evşâf

Çu evşâfı bağışlar bunca eltâf

Gidüp Kudsdan Halîlu'llâha irdük

Bi-hamdi'llah mübârek yiri gördük.”³⁸

Ahmed Fakih, Kudüs'ün önemi ve taşıdığı manevi değeri *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi'sh-Şerîfe* adlı eserinde *Medh-i Kuds* başlıkları altında üç bölümde ele almıştır. Bahsi geçen başlıklarda yer alan ifadeler şu şekildedir:

“MEDH-İ KUDS

Var bu cihân içinde hazret-i sayvân-ı Kuds

Allahun nazargâhı mühr-i Süleymâmı Kuds

Kudsdür miskinler hâcı Mustafânun mi'râcı

Ümmet-i Muhammede eyledi erzâni Kuds

Kudsdür yirün bünyâzı Hak olur anda kâzî

Yarınğı gün açılır defter u divân-ı Kuds

Allahun nazargâhı derleyüp sular akar

Dört yanı çayır çemen mişâl-i cenneti Kuds

Dünyânun âhirinde Hak Kudsını gizleye

Halâyıklar söyleşüp eydeler kim kanı Kuds

³⁸ Ahmed Fakih, **a.g.e.**, s. 33-36.

İsteyüp bulmayalar âh idüp ağlayalar
Halâyıgun gözinden kim ola penhâni Kuds

Miskinlik ile gelün Hakun Kudsını görün
Ne makâm durur bilün hazret-i sayvân-ı Kuds

Kudse gelen âdemî canâ deger bir demi
Peygâamberün kademi Kuds-i mübârekdedür

Varmaya nekes kişi çu mürdedür iş başı
O kubbe Sahre taşı Kuds-i mübârekdedür

Aksâyile Sahrenün ok atımı bir yanı
Kamu gircekler canı Kuds-i mübârekdedür

Nâr ağacı demürden ne otdan ne kömürden
Düzmeyenler hamurdan Kuds-i mübârekdedür

Kudsün öni kayadur kapısı kibleyedür
Ol kaya kinı söyledi Kuds-i mübârekdedür

On iki mermer direk başları altun bezek
Biri birinden yigrek Kuds-i mübârekdedür

Kadem bi taşa basdı taş kopdı bile kalkdı
Kalk yâ mübârek didi Kuds-i mübârekdedür

Sahre taşı pâresi Süleymânun kubbesi
Canlarun magarası Kuds-i mübârekdedür

Cennet kapusın var gör anda olur cennet-i hûr
İçi taşı tolu nûr Kuds-i mübârekdedür

Mûsâ çun Tûra çıkar bakar Kudsını görür
'Asâsinun nişânı Kuds-i mübârekdedür

Beytü'l-lahim kenîse ki anda doğdı 'Îsâ
Irak degül el-kıssa Kuds-i mübârekdedür

Vardum 'Îsâ beşigine yüzüm sürdüm işigine
Girdüm yatdum beşigine Kuds-i mübârekdedür

Var bir sırat nişânı rahmet kapısı ya'nî
Hızır nebî makâmı Kuds-i mübârekdedür

Yazuk müzd terâzûsı anca sırat köprüsi
Sekiz uçmak kapısı Kuds-i mübârekdedür

'Îsâ kademi Tûrda Meryem kabri derede
Rabi'a kabri anda Kuds-i mübârekdedür

Kanatlanup uçalum külli hevesden geçelüm
'Ayn-ı Selvandan içelüm Kuds-i mübârekdedür

İmdi Fakih sen bunı medh idesün dün günü
Yarın (ki) mahşer günü Kuds-i mübârekdedür.”³⁹

“MEDH-İ KUDS

Her dem şükür ol Allâha kıldı bize 'inâyeti
Kereminden nasib itdi bu mübârek ziyâreti

³⁹ Ahmed Fakih, a.g.e., s. 43-45.

Lutf anundur cüd anun ihsân anun
On sekiz bin ‘âlem anun içi tolu rahmeti

Ol bir yüce Sübhan durur ‘atâsı çok sultan durur
Kullarına rahman durur(ki) virmiş dürlü ni’meti

Habîbine emr kılur Mekkeden Aksâya gelür
Enbiyâlar saf saf olur andar anda imâmeti

Her kim Kudside namâz kılur her birisi biş yüz olur
Bir kavilde on bin olur elli bin dur (ur) gâyeti

Mü’ezzinler salâ ider mü’minler Aksâ’ya gider
Pâzişâhum yardım ider saklarlar savm u salâtı

Evvel Mâlikîler kılur dönüben Aksâye gelür
Çun Sahrede temâm olur durur ider ziyâreti

Yüzlerin sürür kademe tevbe kılurlar nedeme
Ol Nebîyyü’l-mükerreme getirürler salavâtı

Sahre altına girürler imâme yirin görürler
Yüzlerin yire sürür(ler) Haka kılurlar secdeti

Güruh güruh huccâc gelür minareye yüzün sürür
Görirecez hayrân olur ol şerif kubbe Sahreti

Hicaz kılurlar döneler maksudlarına ireler
Çun Kudsdan haber soralar âh idüb kıla hasreti

Cennet cehennem tamu Kudside bellü yiri kamu

Bunu bilir hâş u ‘âmu sâbit olmışdur ‘âyeti
Terâzû sırat kurıla halâyık anda dirile

Hazrete hisab virile zâhir ola mahfiyyeti

Hak Çalabum lutf işleye habibine bağışlaya
Ol ki sevmezdi suçlaya ta biline celâleti

Miskin Fakih ne söylesün fazlın nice şerh eylesün
Ol enbiyâlar kıblesin pâzişâh ider midhati.”⁴⁰

Kudüs için yazılan son övgü ile eserin tamamlandığı görülmektedir. Yarım bırakıldığı anlaşılan son övgüde ise şu ifadeler kullanılmıştır.

“MEDH-İ KUDS-İ MÜBÂREK

Allah bizi göre durur rızkumuzu viri durur
Ne müşerref yire durur i cânum Kuds-i mübârek

Hacılar ile koşanduk toprak oluban döşendük
Sanma ki yolda üşendük i cânum Kuds-i mübârek

Rûm ile Şâmı geçdüm ‘Arab illerine düşdüm
Şükür kim sana kavışdum i cânum Kuds-i mübârek

Evvel kim Hareme girdüm bakdum şol kubbeyi gördüm
Şükür maksuduma irdüm i cânum Kuds-i mübârek

Kudse gelen hayrân olur zikirleri sayvân olur
Kudsde günde bayrâm olur i cânum Kuds-i mübârek

⁴⁰ Ahmed Fakih, **a.g.e.**, s. 42-43.

Hayâlünden geçer idün gönlüme nur saçar idün
Sendireyrek uçar idüm i cânım Kuds-i mübârek

Sağ yanı uçmak deresi bağlar bahçalar arası
Gözler gerek ki göresi i cânım Kuds-i mübârek

Sol yanı tamu deresi gönlüm yok ana varası
İllâ Haremde durası i cânım Kuds-i mübârek

Kuds şehrinün bir hoş huyı evden eve var bir kuyı
'Arşdan iner anun suyu i cânım Kuds-i mübârek

Rahmet yağmurları yağar nasîb olanlara deger
Münâcâtlar göge agar i cânım Kuds-i mübârek

Dir idüm nice varayım ya seni kanda göreyin

.....⁴¹

Müslümanlar nazarında Kudüs'e hürmet pek tabiidir. Kudüs hakkında *Kuran'ı Kerim*'deki Ayet-i Kerime'ler ve Hazret-i Muhammed'in Hadis-i Şerifleri atfedilen bu kutsiyetin temel nedenini oluşturmuştur. Kutsal metinlerde geçen hadiseler, Mekke ve Medine ziyaretleri kadar Kudüs ziyaretinin de önemli olduğunu göstermiştir. Mescid-i Aksa, Hadis-i Şerif'lerde üç kutsal mescitten biri olarak gösterilmiş, dolayısıyla Kudüs'ü ziyaret bu sevaba nail olmak isteyen herkesi heyecanlandırmıştır. Nitekim her Müslüman gibi erken dönem müellifleri de bu ziyaret esnasında duydukları mutluluğu satırlarına aksettirmişler ve Kudüs'ü ziyaretin manevi değerine sık sık vurgu yapmışlardır. Hadis-i Şeriflerdeki rivayetler *Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi 'ş-Şerîfe* adlı esere şöyle yansımıştır.

⁴¹ Ahmed Fakih, a.g.e., s. 45.

“Her kim Kudside namâz kılar her birisi biş yüz olur
Bir kavilde on bin olur elli bin dur (ur) gâyeti.”⁴²

Kudüs’ün kutsiyeti XV. yüzyıl tarihli *Kitâbu Fezâ’il-il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs*’de ise şu ifadelerle geçmektedir:

“Her kim Kuds-i mübârek’i Allâh rızâsıçün ziyâret itse Allâhu Te’âlâ anun etini ve gövdesini cehennem odına haram eyleye.”⁴³

Her kim evinde yalanuz namâz kılsa bir namaza geçer. Mahalle mescidinde cemâ’atla kılsa biş yüze geçer. Beytü’l-Makdis’de Mescid-i Aksâ’da kılsa elli bin namaza geçer.”⁴⁴

“Beytü’l Makdis’de bir karış yir yokdur ki illâ anda bir ferişte yâhûd bir peygamber secde itmemiş ola.”⁴⁵

Osmanlı Devleti’nin kuruluş devri tarihi kaynaklarını, fetih ve gaza anlayışına paralel olarak daha çok *Menâkıbnâme*⁴⁶, *Gazavatnâme*⁴⁷ türü eserler oluşturmuştur.⁴⁸

⁴² Ahmed Fakih, a.g.e., s. 42.

⁴³ **Kitâbu Fezâ’il-il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs**, haz. Fatih Özek, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 136. XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi ile sade bir dille yazılmış olan eser, Mekke, Medine ve Kudüs’ün faziletlerini anlatır. İstinsah tarihi 1451 yılı olarak gösterilen eserin müellifi Muhammed-i Yemenî, müstensihisi ise Yusuf bin Abdillahi’l-Ercani’dir. Eserin Arapça’dan tercüme olduğu da söylenmektedir. Bu kaniya eserin içerisindeki Arapça unsurların fazlalığı sebep olmuş, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümünde kayıtlı, Hârizmî Muhammed b. İshak tarafından yazılan *Fezâ’il-i Mekke ve’l Medîne ve’l-Beyti’l Makdis ve’l- Mescid-i İbrah* adlı Arapça eserin tercümesi olabileceği düşünülmüştür. Bu eser Muhammed b. Ahmed b. Nühas b. Ali tarafından 1430’da istinsah edilmiştir. Afyon Gedikpaşa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Fransa Milli Kütüphanesi gibi yurtiçi ve yurtdışında birçok nüshası bulunan eserin ilk istinsah tarihli yazması Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. Farklı kütüphanelerdeki nüshalar pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bkz: Mehmet Aydın, **Feza’il-i Mekke ve’l Medine ve’l Kudüs’ü-Şerif İnceleme-Metin (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 1987, s. 1-4. Kitaptan alıntılanan bölümler için neşredenin transkripsiyonu kullanılmıştır.

⁴⁴ **Kitâbu Fezâ’il-il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs**, s. 138.

⁴⁵ **Kitâbu Fezâ’il-il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs**, s. 139.

⁴⁶ Genel olarak velî ve evliyâların kerametlerinin anlatıldığı eserler olmakla beraber, Osmanlı Devleti’inde padişah, sadrazam ve vezirlerin hayatlarına, kahramanlıklarına dair yazılan eserlere verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Haşim Şahin, “Menâkıbnâme”, **DİA**, C. XXIX, 2004, s. 112-114; Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 51-65.

⁴⁷ Osmanlı Devleti’inde Hristiyan devletlere karşı yapılan savaşların konu edinildiği eserlere verilen ad. Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Erkan, “Gazavatnâme”, **DİA**, C. XIII, s. 439-440.

⁴⁸ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Tarihçiliği”, **İslam Kültürü (Çeşitli Konular İle): İslam’da Kültür ve Bilgi**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C. V, Ankara, 2008, s. 601.

Şeyh Bedreddin'in hayatının biyografik tarzda anlatıldığı *Menâkıb-ı Şeyh Bedruddîn* adlı eserde, Şeyh'in Kudüs'ü ziyaretine de yer verilmiştir. XV. yüzyılın sonlarında yazıldığı düşünülen eserde Kudüs'te altı ay kalan Şeyh Bedreddin, burada İbn Askalân'dan ders almıştır. Eserden anlaşıldığı kadarıyla Kudüs o dönemde âlimlerin çokça yaşadığı bir yer hüviyetindedir.

“Geldiler Kuds’e eyâ rûh-i revan
Mescid-i Aksâ’da dutdılar mekân
Kuds’de çok âlimler ol dem vardı
Câ-becâ tâlibler okurlarıdı.
Cümlenün dersine hâzır oldı ol
Hiçbirinin kurbüğine salmadı ol
Varıdı amma muhaddis bir kişi
Lîyk anunıla hoş oldı başı
Dirleridi ana İbn-i Askalân
Fenni Sahîhayn idi anun heman
Altı ay okuyuban itdi heman.”⁴⁹

Kudüs'ten Mısır'a oradan da Mekke'ye geçerek hac vazifesini yerine getiren Şeyh Bedreddin esere göre Medine'ye gitmeden Kudüs'e geri dönmüştür.

“Geldi Şeyhıla Muallâ’yadek ol
Didi bismillah bizimle işte yol
Şeyhıla Müeyyed’i bir mahmile
Bindürüb kendüyile aldı bile
Gelicek şehr-i Medîne’ye bular
Azm-i Beytü’l Makdis için kaldılar
Fitne irdi râh-ı Mısr’a key katı

⁴⁹ Halil bin İsrail bin Şeyh Bedrüddin Mahmûd, *Sınavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin Manâkıbı*, haz. Abdülbâki Gölpinarlı, İsmet Sungurbey, Eti Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 27-28. Alıntılanan bölümlerde neşredenın transkripsiyonu kullanılmıştır. Ahmet Yaşar Ocak'a göre eser, XV. yüzyılın sonlarında Şeyh Bedreddin'in torunu Hâfiz Halil b. İsmail tarafından yazılmış, Şeyh Bedreddin'in doğumundan ölümüne dek hayatını anlatan bir biyografidir. Bkz: Ahmet Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 57.

Râh-ı Kuds'e itdi bunlar raġbeti
Kuds'e irincek oluk sâat hemîn
Fitne basıldı taryk oldı emîn.”⁵⁰

Menâkıbnâme türü eserlerden biri olan *Saltık-nâme*'de Kudüs yazımı çeşitli olaylarla birlikte anlatılmaktadır. Kaynaġa göre Sarı Saltuk, birlikte hareket ettiġi Osman Gazi ile Kaydafa'n'a vardıklarında ilk olarak bir kiliseye girmiştir. Bu kilise altın kandiller ve kubbesinde bir deġnek ile süslüdür. Bu kandiller Kudüs-i Şerif'ten getirilmiştir ve askere yağma izni verildiğinde bu değerli eşyalara dokunulmaması istenmiştir.

“Seyyid kasd itdi kim indüre. Nâgâg bir âvâz geldi kim:

-Anlara deġmen, diyü

Pes Şerîf karşuda bir mermerde birkaç yazu gördi, okıdı ve dimiş kim:

-Ben kim Baht-ı Nasram, Kudüs'i yakdum, mâlın ve esbâbın bunda getürdüm. Ol kandiller Kudüs-i Şerîf'ten getürdüm ve bu deġnek Mûsâ'nun 'asâsıdur ve zırh Dâvud'undur ve bu tâc 'İsâ'nundur. Bu yirde kodum gitdüm.”⁵¹

Eserde Türkiye Selçukluları hükümdarı I. Alaeddin Keykubat döneminde Müslümanların mallarından çokça zekât verdiġi ve bu zekâtların gönderildiġi yerlerden birinin de Kudüs-i Mübârek olduġu bilgisi verilmektedir.

“Pes anda dahı çıkan mâlı Müslümânlara virdiler. Biraz mâL kaldı. Anı Seyyid dört kısım eyledi. Dört hareme göndürdi. Anda olan fukarâya

⁵⁰ **Sınavna Kadısıoġlu Şeyh Bedreddin Manâkıbı**, s. 33.

⁵¹ Ebu'l Hayr-ı Rûmî, **Saltık-nâme**, haz. Necati Demir, M. Dursun Erdem, c. I-II-III, Uluslararası Kalkınma ve İşbirliġi Derneġi Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 135. Sarı Saltuk'un destansı hikâyelerinden etkilenen Cem Sultan tarafından Ebu'l Hayr-ı Rûmî'ye yazdırılan eserin 1480 yılında yazıldığı tahmin edilmektedir. Ebu'l Hayr-ı Rûmî kendi ifadesine göre eserini yedi yıl dolaşarak topladığı malzemelerden yazmıştır. Eser, Sarı Saltuk'un destansı hayat hikayesi ve kahramanlığının yanında Osmanlı Devleti'nin XV. yüzyıldaki Rumeli fetihlerinden de bahsetmesi açısından önemlidir. Detay için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, **a.g.e.**, s. 57; Şükrü Haluk Akalın, “Ebülhayr Rûmî”, **DİA**, 1994, C. X, s. 360-362. Çalışmamız için *Saltık-name*'den yararlanılan bölümlerde neşredenlerin transkripsiyonu kullanılmıştır.

üleştürdiler. Ol haremlerin biri Ka'be ve Medîne ve Halîlürrahmân ve Kudüs-i Mübârek'dür. İledüp anda olanlara virdiler, tasadduk itdiler ve dahı ol mâlun hamsini çıkardılar, develer yükleyüp Sultân 'Alâ'eddin'e göndürdiler.”⁵²

Saltık-nâme'de Edirne cennetten bir köşe, hatta eşi benzeri olmayan bir yer olarak tasvir edilmektedir. Dolayısıyla bu şehrin iki yakasına inşa edilecek camii ile burada namaz kılanlar Kudüs-i Mübârek'te nâfile namaz kılmış gibi gösterilmektedir.

“Hakk Ta'âlânun kudretiyle bu şehrün yanında iki câmi' bünyâd ola, birinde namâz kılan hacc sevâbın bula ve birinde Kudüs-i mübârek hâssasın bula. İmdi Server Ka'be'de ve Kudüs'de nâfile namâz kılmaktan, gazâ olduğu yirde niyyet-i gazâ diyüp, kılıcı üzere yatup uyumak sevâbludur.”⁵³

Saltık-nâme'de geçen ifadelerle göre Sultan I. Murad Edirne'de tahta oturduğunda bahsi geçtiği gibi buradaki halkın Kudüs sevabına nail olması için bir cami yaptırmıştır. I. Murad'ın cami yapımı için verdiği emir eserde şu şekilde geçmektedir.

“Bunda bir câmi' ola, Kudüs sevâbın fukarâ-yı ümmet bunda bulalar.”⁵⁴

İnşa edilen caminin yerine II. Murad zamanında yeni bir cami yapılmış ve bu camiye *Rum'un Kudüs'ü* benzetmesi yapılmıştır.

“Pes bu câmi'den sonra Sultân Murâd kendü cânı-çün Yeni câmi' bünyâd itdi. Düşinde işâret idüp yirin gösterdiler kim, Emîr Seyyid Sultân işâret idüp, mihrâb eyleyüp, hâcet-gâh yapmışdı, anun yirinde bünyâd itdi. Yidi yılda yaptılar. Dört minâre ve yidi şerefelü ve müvessi' harem şâdurvân ve medreseler ve mekteb idüp, bir büyük kubbe bünyâd idüp, çevresinde sekiz kubbe dahı iki direk üzere binâ olup, içi pür münakkaş mermer birle bî-bedel

⁵² *Saltık-nâme*, s. 464.

⁵³ *Saltık-nâme*, s. 592.

⁵⁴ *Saltık-nâme*, s. 610.

bir câmi' yaptılar. Rub'-ı meskûnda ancılayın bir dahı olmaya. Rûm'un Kudüs'idür ve Şerîf mübârek yirdür."⁵⁵

Başta Âşıkpaşazâde olmak üzere kendinden sonraki pek çok tarihçiye kaynaklık etmiş olan Yahşi Fakih'e ait *Menâkıb-ı Âl-i Osman*⁵⁶ adlı eser, günümüze ulaşmamış olsa bile⁵⁷ bahsi geçen türlerde yazılmış en eski Osmanlı tarihi kabul edilmektedir.⁵⁸ Günümüze ulaşmış ilk yazılı Osmanlı kaynağı olarak Ahmedî'nin *İskendernâme* adlı eserinin sonuna eklenmiş olan *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman* adlı eser gösterilmektedir.⁵⁹ Osmanlı tarihçiliğinin ilk nüveleri II. Murad'ın teşvikiyle atılmış, tercüme edilen eserlerin yanında, ilk müstakil Osmanlı tarihleri bu dönemde yazılmaya başlanmıştır. II. Murad dönemi, yazarı belli olmayan *Tevârih-i Âl-i Osman* geleneği ve kronik takvim yazıcılığının başlangıç dönemi olmuştur. Dolayısıyla bu dönem Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁶⁰ Kendi döneminden sonraki tarihçilere kaynaklık eden bu eserler, şüphesiz Osmanlı tarihi açısından oldukça önemlidir. Osmanlı tarih yazıcılığının kuruluştan çok daha sonrasına tekabül ettiği düşünüldüğünde bahsi geçen eserlerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda incelenen, II. Murad'a sunulmuş olan, H. 824/M. 1421 ve H. 848-849/M.1445-1446 tarihli kronolojik takvimlerde Kudüs hakkında daha çok *Beytü'l-Mukaddes* tabirinin kullanıldığı görülmüştür. H. 848-849 tarihli takvimlerde *Kuds'un Sultan Salahaddin tarafından fethinden...*⁶¹ şeklindeki ifadenin yanında H.824 tarihli takvimde geçen ifade *Salâhaddin eliyle Beytü'l-Mukaddes'in*

⁵⁵ *Saltık-nâme*, s. 613.

⁵⁶ Bu eserin Yıldırım Bayezid zamanına kadar olan hadiseleri içerdiği ve II. Murad devrinin ilk yıllarında yazıldığı bilinmektedir.

⁵⁷ Yahşi Fakih'in eserinin günümüze ulaşıp ulaşmadığı tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", *DİA*, C. XXXXIII, 2013, s. 181-182.

⁵⁸ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarihi Kaynaklarına Genel Bir Bakış", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sy. 1, Bahar, 2013, s. 272.

⁵⁹ Abdülkadir Özcan, *a.g.m.*, a.y.

⁶⁰ Fahameddin Başar, *a.g.m.*, s. 409.

⁶¹ Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954, s. 67. Bu takvimler Osmanlı Devleti'nin ilk kronolojik tarihleri olması yanında Beylikler dönemi için de önem ihtiva eden eserlerdir. II. Murad döneminde yazılmış bahsi geçen takvimlerin neşirleri Nihal Atsız (1961) ve Osman Turan (1954) tarafından gerçekleştirilmiştir. Eserden yapılan alıntılar yazarın transkripsiyonudur.

alınmasından...⁶² şeklinde olmuştur. Bu takvimde ayrıca *Beytü'l-Mukaddes'in yapılışından beri...*⁶³, *Beytü'l-Mukaddes'in yıkılmasından beri...*⁶⁴ şeklindeki ifadelerden Kudüs'ün, Beytü'l-Mukaddes'in tarihçilerin dikkat-i nazarında bir karşılığı olduğu anlaşılmaktadır. H. 848-849 tarihli takvimde, şehrin *Kuds* olarak anılmasının yanında aynı olayın H. 824 tarihli takvimde *Beytü'l-Mukaddes* olarak tanımlanması şehre atfedilen kutsiyetten ileri gelmektedir.

İlk dönem Osmanlı tarihleri içerisinde *gazavâtnâme* türünün en eski örneklerinden biri olan *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* adlı eserde Kudüs yazımının, giderek güçlenen Osmanlı tehdidine karşı İstanbul Tekfuru'nun aldığı önlemler etrafında şekillendiği görülmektedir. Nitekim bahsi geçen eserde, Osmanlı'nın genişlemesine engel olmak için yapılması gerekenler arasında Osmanlıları Kudüs-i Şerîf'e kadar sürmek de vardır.

“Rumeli'nden Osman-oğlu'nu çıkarub andan sonra leşkerünüz dinlendikde yab yab Bursa'sını dahi alub Kudüs-i Şerîf'e dek zabt u rabt edesiz.”⁶⁵

İstanbul Tekfuru, Ungurus'a gönderdiği nâmelerde, Hz. İsa'nın dini için Osmanoğulları ve Karamanoğulları'nın arasına fitne sokmak dahil elinden gelen her şeyi yaptığını fakat asıl mukavemetin birlikte hareket edilirse verileceğini yazarak dindaşlarını Osmanlılara karşı savaşa davet eder.⁶⁶ Bu çağrı şu şekilde beyan edilir:

“Rum-eli'ni başdan başa zabt u rabt edüp ol dînimiz düşmanlarını kimin kiralım ve kimin esîr-i bend-i zencîr edelim ve mescidlerine çanlar asub

⁶² Nihal Atsız, **Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I**, Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1961, s.19. Eserden yapılan alıntılar yazarın transkripsiyonudur.

⁶³ Nihal Atsız, **a.g.e.**, s. 13.

⁶⁴ Nihal Atsız, **a.g.e.**, s. 31.

⁶⁵ **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme**, haz. Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 3. Müellifi belli olmayan İzladi ve Varna (1443-44) üzerine *Anonim Gazavât-nâme*, II. Murad dönemi için bahseder. Prof. Halil İnalçık ve Mevlud Oğuz tarafından neşredilmiştir. II. Murad dönemi için başvuru önemli kaynaklar arasındadır. Eserden yapılan alıntılar neşreden transkripsiyonudur.

⁶⁶ **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme**, s. 7.

çevresine mumlar yakalım; Hazreti İsâ dînini âşikâre edüb Akdeniz ve Karadeniz bizim zabtımızda olduktan sonra Kudüs-i Şerif'e varınca Muhammedîlerden bir ferd komayalım.”⁶⁷

Kaynağımıza göre Tekfur, kendi dindaşlarından yardım istemenin yanında Karamanoğulları'na da nâmeler göndermiş, Osmanlı'ya karşı birlikte hareket etmeyi teklif etmiştir. Açık bir tehdit de barındıran bu çağrı şöyledir:

“İmdi eğer sana il memleket lâzım ise vakt[ü] zamânile hareket edüb il ve memleketini zabt u rabt edesin, fırsat elde iken; ve illâ ben ol iş sâhibi değilim der isen, varan adamıma şâfi cevâb veresin ki, bâri berüden ben kalkub hem Osman-oğlu'nun mîkdârını bildireyim ve hem il ve memleketi elinden alub anı Kudüs-i Şerif'e dek, belki Ka'be'ye dek süreyim.”⁶⁸

İlk dönem Osmanlı kaynaklarının ortak özelliği, anlatımlarında Kudüs'ün kutsallığının ön plana çıkarılıyor olmasıdır. İncelenen bütün kaynaklarda Kudüs' e atıf, ya padişahların ihsanları vesilesiyle ya da Kostantiniyye ve Ayasofya'nın inşası sırasındaki rivayetler üzerine şekillenmiştir. Nitekim, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk eser olan⁶⁹ Âşıkpaşazade'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'ında⁷⁰, II. Murad'ın hayır ve hasenatı ile alakalı açılan bahiste, II. Murad'ın her yıl Kudüs-i Şerif ve diğer kutsal beldelerdeki fakirlere üç bin beş yüz filori⁷¹ gönderdiği ve ölünceye kadar cuma sadakası olarak bu ihsanın devam ettiği bilgisi verilmiştir.

⁶⁷ **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtname**, s. 8.

⁶⁸ **Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtname**, s. 34.

⁶⁹ **Anonim Tevârih-i Âl-i Osman**, F. Giese Neşri, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 13. Müellifi ve yazılış tarihi meçhul *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserlerin üzerinde ilk ciddi çalışmayı Friedrich Giese yapmıştır. Giese, en hacimli olan Viyana nüshalarından birini çalışmasında esas olarak kullanıp, Avrupa kütüphanelerinde bulunan on üç yazmayı karşılaştırarak 1922 yılında yayımlamıştır. Bu eser Nihat Azamat tarafından 1992 tarihinde günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

⁷⁰ Asıl adı Derviş Ahmed Âşıkî olan müellif, eseri için *Menâkıb* kelimesini kullanmasına karşın, bugüne kadar yapılan neşirler *Menâkıb-ı Tevârih-i Âl-i Osman* şeklinde değil, *Tevârih- Âl-i Osman* ya da *Âşıkpaşazade Tarihi* olarak isimlendirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Kemal Yavuz, M. A. Yekta Şaraç, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, Koç Kültür Sanat Tanıtım, İstanbul, 2003, s. 42.

⁷¹ Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar Osmanlı'da en çok kullanılan Avrupa menşei altın paraya verilen ad. Ayrıntılı bilgi için bkz: Halil İnalçık, “Filori”, **DİA**, C. XIII, 1996, s. 106-107.

“Ve oğlu Murad Han Gazi hasleti: ol dahi Bursa’da fakirleriçün imâret ve ulemâyiçün medreseler yaptı. Edrene’de ve gayrı yerlerde. Ve dahi her yılda Kudüs-i şerîfe ve Halilürrahman’ ve Mekke’ye ve Medîne’ye şerrefehüma’ullâhu üç bin beş yüz filori fakirlerine göndürürdi. Ve dahi Engüri nevâhisinde Balıkhisarı adl bir subaşılık köyleri Mekketullah fakirlerine vakf etmişidi. Ve dahi her yılda olduğu şehirlerde seyidlere bin filori kendü mübârek eliyle üleşdürürdi. Ve ol cum’a sadakasını tâ ölince kesmedi.”⁷²

Bu hadise *Âşıkpaşazade Tarihi*’ni kaynak olarak kullanan Mevlânâ Mehmed Neşrî’nin *Cihânnümâ* adlı eserinde şu ifadelerle tekrarlanmıştır:

“Ve dahi Kuds-i Halilü’r-Rahman’a ve Mekke’ye ve Medine’ye yıldan üç bin biş yüz filori gönderürdi. Ve dahi Engüri nâhiyesinde Balıkhisarı, bir subaşılık köyleri, Mekke fakîrlere vakf itmişdi. Ve dahi olduğu şehirlerde her yıl sâdâta hassaten bin filori kendü mübârek eliyle üleşdürürdi. Cum’a gün sadakasını dahi ölince kesmedi.”⁷³

⁷² **Âşıkpaşazade Tarihi**, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013, s. 302. Sade ve akıcı bir Türkçeyle yazılmış olan eser, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk çalışma olması hasebiyle önemlidir. Eserin Yıldırım Bayezid’a kadar gelen bölümü Yahşi Fakih’in *Menâkıbnâme*’sine, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemleri ise bizzat kendi gözlemlerine dayanmaktadır. *Âşıkpaşazade Tarihi*, Âli Bey tarafından 1332’de, Friedrich Giese tarafından 1929’da yayımlanmıştır. Nihal Atsız, Âli Bey ve Giese neşirlerini karşılaştırmalı olarak “*Osmanlı Tarihleri I*” adıyla 1949’da yayımlanmıştır. Eserin yazılış tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, Âli Bey neşri 1502’ye, Giese neşri 1491/92’ye kadar gelmektedir. Eser, Atsız tarafından *Âşıkpaşaoğlu Tarihi* adıyla 1970’de tekrar yayımlanmıştır. Eser 2003 yılında Kemal Yavuz ve M. A. Saraç tarafından *Osmanoğulları’nın Tarihi* adıyla, 2013 yılında ise Necdet Öztürk tarafından *Âşıkpaşazade Tarihi* adıyla yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Âşıkpaşazâde”, **DİA**, 1991, C. IV, s. 6-7. Alıntı Necdet Öztürk’ün bahsi geçen eserdeki transkripsiyonlu metninden yapılmıştır.

⁷³ Mevlânâ Mehmed Neşrî, **Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]**, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca, İstanbul, 2008, s. 305. XV. yüzyıl tarihçilerinden olan Neşrî II. Murad, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamıştır. Eseri sekiz bölümden oluşan bir dünya tarihidir. Osmanlı tarihi II. Bayezid’e kadar gelir. *Neşrî Tarihi* iki cilt olarak Faik Reşit Unat ve Mehmet Altay Köymen tarafından 1949 ve 1957 (Ankara, Türk Tarih Kurumu) yıllarında yayımlanmıştır. Eser Mehmet Altay Köymen tarafından 1983 (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara) yılında tekrar yayımlanmıştır. *Cihânnümâ*, 1951 yılında Franz Taeschner tarafından Leipzig’de neşredilmiştir. Son neşri ise Necdet Öztürk tarafından 2008 (İstanbul) de gerçekleştirilmiştir. Alıntı bahsi geçen eserdeki Necdet Öztürk transkripsiyonundan yapılmıştır.

Sultan'ın bu beldelere gönderilen sadakanın gecikmemesine ve haram bulaşmamasına itina gösterdiği de görülmüştür.

“Sultan Murad Gâzi kim Fazlullah Paşa vezir oldu. Yine her yıl Beytullah'a gönderilen filori göndürülmeli oldu. Pâdişâh eydür: “Fazlullah! Ol filoricügi yine Halilürrahman'a ve Kudüs-i Şerîf'e ve Kâ'betullah'a ve Medîne-i Resûl'e gönder kim Mevlânâ Yigen hacca niyyet etmiş. Ve hem alsun ol filoriyi, anda Medîne-i Resûl'ün fakirlerine versün kim anlar hüccâc varınca değin intizârdadır.” Hazînedeki filori bulunmadı. Halil Paşa'dan ödünç aldılar. Pâdişâh eydür: “Halil! Sakın rüşvet filorisin verme!” Halil Paşa eydür: “Devletlü Sultanum! Atamdan miras kalan filoridür.”⁷⁴

Kudüs'ün Osmanlılarca fethinden önceki Osmanlı tarih yazımında, Kudüs ile alakalı üzerinde sıklıkla durulan diğer bir noktayı Kostantiniyye ve Ayasofya'nın kuruluş efsaneleri oluşturmuştur. Kaynaklarda Ayasofya ile alakalı tüm rivayetler, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi neticesinde Ayasofya'yı görüp hayranlığını gizleyememesi ve tarihini merak etmesiyle başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, tarih bilgisine sahip birçok ilim adamını bir araya toplayıp merakını gidermeye çalışmıştır.⁷⁵ Ayasofya'nın dikkatleri cezbeden muhteşem yapısı dönemin tarih yazarlarının eserlerinde de etkisini hissettirmiştir. Dönem kaynaklarında kendisinden *mübarek* sıfatıyla bahsedilen Ayasofya için, hiçbir tarih kitabında İslamiyetten önceki devirlerden kalma böyle bir eserin yer almadığı, tek örneğini Ayasofya'nın teşkil ettiği ifadesi vurgulanmıştır. Bahsi geçen anlatımda mukayese babında Ayasofya'nın “Mescid-i Aksa” ve “Beytullah-ı Haram”dan hariç böyle bir özelliğe sahip olduğu da belirtilmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Kemal Yavuz, M. A. Yekta Şaraç, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, s. 295.

⁷⁵ **Oruç Beğ Tarihi**, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2007, s. 81. Hayatı hakkında pek fazla bilgi olmayan Oruç b. Âdil'in *Oruç Beğ Tarihi* olarak bilinen *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin te'lif tarihi tam olarak bilinmemekle beraber II. Bayezid döneminde yazıldığı ve 1494 tarihine kadar geldiği düşünülmektedir. Zira eserin bitiş tarihi yazmalarda faklılık göstermektedir. En erken olanı 1467/8 tarihli Oxford nüshası, en geç olanı ise 1502 tarihli Paris nüshasıdır. Eser, Franz Babinger tarafından Honnover'de 1925 yılında neşredilmiştir. Nihal Atsız tarafından 1972 (İstanbul) tarihinde *Oruç Beğ Tarihi* adıyla günümüz Türkçesine aktarılmıştır. *Oruç Beğ Tarihi* üzerine son çalışmayı ise 2007 (İstanbul) yılında Necdet Öztürk gerçekleştirmiştir.

⁷⁶ Muhammed İbrahim Yıldırım, **Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri (1451-1481)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 114-117. *Heşt Behişt* adlı eser Osmanlı Devlet'nin

İlk dönem Osmanlı kaynaklarında Kostantiniyye ve Ayasofya anlatımı Kudüs ve Süleyman Peygamber vurgusu etrafında şekillenmiştir. Kaynaklarda İstanbul'un kurucusu olarak tanıtılan Yanko ibn Madyan rivayete göre kendi zamanının Süleyman'ıdır. Süleyman Peygamber'in Aydıncık'ta (Kyzikos) cinlere yaptırdığı köşkü görüp beğenir ve dünyada isminin anılması için çok daha büyük bir eser yaptırmaya karar verir.⁷⁷ Kaynaklarda İbn Madyan'ın iştişarede bulunduğu vezirlerden birinin Süleyman Peygamber'in Kuds-i Mübarek'de inşa ettiği Mescid-i Aksa'yı gördüğü ve ondan daha büyük bir eser yaptırırsa Süleyman Peygamber gibi isminin anılacağı hususunda bilgi verdiği geçer.

“Yanko bin Madyan vezirlerine eydür Siz ne dirsiz, ben dahi dilerem ki bir şehir dünyâda idüp âlemde bir ad işleyem kim benüm dahi adum âlemde kala didi. Ve siz ne cevap virürsüz? didi. Vezîrler meşveret itdiler kim meğer bir kâmil âkıl vezîri var idi. Adına Kantur dirlerdi. Hem Süleyman peygamber zamânında Angür cenginde idi ve hem Süleyman peygamberün Kudüs'de yapduğı Mescid-i Aksa'yı görmüşdi. Kantur vezîr eyitdi: İy şâh-ı âlem şimdiki zamânda sen dahi bir Süleyman'sın. Nola sen dahi bir ulu şehir bünyâd eyle kim Süleyman gibi âlemde anılasın didi.”⁷⁸

Süleyman Peygamber'in Kudüs'ün inşasındaki rolü *Saltık-nâme* adlı eserde de şöyle geçer:

“Süleymân Peygambar-‘aleyhi’s-selâm- geldi, ins cinne vuhş u tuyûra mâr u mûra hükm eyledi. Cihân ma'mûr eyledi. Kudüs-i Şerîf ol tamâm idüp

kuruluşundan II. Bayezid dönemine kadar gelen Osmanlı tarihidir. Eser her bir padişah döneminin ayrı ayrı ele alındığı sekiz ketîbeden meydana gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Heşt Behiş”, *DİA*, C. XVII, s. 271-273; Muhammed İbrahim Yıldırım, *a.g.e.*, s. 48-52.

⁷⁷ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000, s. 89. *Anonim Osmanlı Kroniği* adlı eserin eksiklikleri F. Giese neşri ile giderilmeye çalışılmıştır. Nitekim Necdet Öztürk'ün ifadesine göre kullandığı metin 1490 olaylarıyla son bulmuş, devamı Giese neşri ile sürdürülerek II. Bayezid devrinin sonuna kadar getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Necdet Öztürk, *a.g.e.*, s. XLIX. Alıntılanan kısım bahsi geçen eseri neşreden Necdet Öztürk'ün transkripsiyonlu metnidir.

⁷⁸ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, s. 81. Alıntılar Nihat Azamat'ın transkripsiyonlu metninden yapılmıştır.

yapmı[ş]dı.”⁷⁹

Süleyman Peygamber’in Kudüs’te yaptırdığı mescid *Kitâbu Fezâ’il’il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs* adlı eserde de yüceliği ile yer bulmuştur.

“Süleymân Peygâmbere ‘aleyhi’s-selâm Beytü’l-Makdis’i yaptı fârig oldıysa Hakk Te’âlâ rehimet kapusunun iki yanında iki ağaç bitürdi. Her gün her birinde iki yüz batman altın ve iki yüz batman gümüş bitirdi. Bu mübârek mescidün bir kerbici altındı ve bir kerbici gümüşdendi. Süleymân’dan sonra nice yüz yıl sonradan Buhtu’n-Nasra geldi. ‘Aleyhi’l-la’netü Beytü’l Makdis’i yıkdı. Harâb itdi. Kaçan Süleymân Peygâmbere mescidi tamam yaptı. Depesinde geyik sûretinde bir cevher kodı. Kızıl yâkûtdandı. İki günlük yirden Belkâ’da avratları anın ışığına karşı iplik egirirlerdi. Kubbenün yüceliği ol mikdârdı ki her sabâh gün togduğı vakt ‘Amvâs ehli Gazza nâhiyetinde öyle vakti olunca issi günlerde gölgelenürlerdi. Bunun gibi ulu kubbe bu kadar bizekler ile Süleymân Peygâmbere buyruğıyla divler cinler güciyle nice yüz yılda yapıldı.”⁸⁰

Yanko ibn Madyan ve fikir alışverişinde bulunduğı yardımcıları tarafından Süleyman Peygamber’in mabedi gibi bir tapınak inşa etmek için seçilen yer Kostantiniyye olur. Yanko ibn Madyan, bu tapınağı yapmak için Beytü’l-Mukaddes’ten bin yüz yaşında bir keşiş getirtir.

“Ol vakt Beytü’l-Mukaddes’de bin yedi yüz⁸¹ yaşında bir keşiş vardı. Yanko ibn Madyan ol keşişi anda getürdiler.”⁸²

Bugünkü Ayasofya’nın yerinde olan kilise Yanko ibn Madyan’ın sapkınlıkları

⁷⁹ Saltık-nâme, s. 426.

⁸⁰ *Kitâbu Fezâ’il’il-Mekke ve’l-Medîne ve’l-Kudüs*, haz. Fatih Özek, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 135.

⁸¹ Bu sayı *Oruç Beğ Tarihi*’nde bin yüz, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’da ise bin beş yüz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cümledeki ifade *Anonim Osmanlı Kroniği*’nde geçtiği şeklidir.

⁸² *Oruç Beğ Tarihi*, s. 93; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, s. 86; *Anonim Osmanlı Kroniği*, s. 95.

neticesinde zelzele ile yıkılır.⁸³ Bazı kaynaklar bu zelzeleyi Allah'ın gazabı olarak yorumlar⁸⁴ ve daha önce böyle bir zelzelenin meydana gelmediğini yazar. Öyle ki bu zelzele sadece kiliseyi yıkmakla kalmamış, Kudus-i Şerif'deki Kubbe-i Sahrâ ve Beytü'l-Mukaddes'i dahi yıkmıştır.

“Ol vakt kim ol kelisa yıkıldı. Kudus-i Mübârek ve Kubbe-i Sahrâ ve Beytü'l-Mukaddes dahi yıkıldı.”⁸⁵

Yaşanan zelzelenin büyüklüğü *Oruç Beğ Tarihi*'ne de benzer ifadelerle yansımıştır.

“Ol gün kim ol kelîsâ yıkıldukda ol yıl içinde dahi Kudus-i Şerîf'de Kubbe-i Sahrâ-yı Şerîf dahi Beytü'l Mukaddes de yıkıldı.”⁸⁶

Kıvâmî *Fetihnâme*'sinde İstanbul'da kilisenin zelzele ile yıkıldığı vakitte Kudüs'ün de Avrupa'dan (Frengistan'dan) gelenlerce alındığını ve aynı gün, aynı zamanda Kudüs'te de bir zelzele olduğunu yazar. Yazara göre Allah'ın gazabı yetişmiş, altmış bin rahip ve binlerce kâfir Kubbe-i Sahrâ'nın altında kalmıştır.

“Ve hem ol eyyâmlarda Freng, Frengistan'dan gelüp Kudus'ı almış ımış. Ol gün ittifâk-ıla Kudus'da dahi bu zelzele vâki' olur, kahr-ı Rabbânî irişür. Dahi altmış bin ruhbân-ıla niçe bin kâfir, Kubbe-i Sahrâ'nun altında kalur.”⁸⁷

⁸³ **Oruç Beğ Tarihi**, s. 97; **Anonim Tevârih-i Âl-i Osman**, F. Giese Neşri, s. 89; **Anonim Osmanlı Kroniği**, s. 98.

⁸⁴ Kıvâmî, **Fetihnâme**, haz. Ceyhun Vedat Uygur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 113. Hayatı hakkında pek bilginin bulunmadığı müellifin eserinin asıl adı *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*'tir. Eserin yirmi beş bölümü Fatih Sultan Mehmed dönemine, son üç bölümü ise II. Bayezid'in ilk yıllarına aittir. Eser II. Bayezid'e sunulmuştur. Tek yazma nüshası Berlin Staatsbibliothek'te bulunan eserin bu nüshası üzerinde Münih Üniversitesi'nde 1954 yılında Sait Gökçe tarafından bir doktora tezi yapılmıştır. 1955'te Babinger tarafından tıpkı basımı yapılan eser için son çalışmayı Ceyhun Vedat Uygur yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: İsa Kayaalp, “Kıvâmî”, **DİA**, C. XXV, s. 507.

⁸⁵ **Anonim Osmanlı Kroniği**, s. 99; **Oruç Beğ Tarihi**, s. 98.

⁸⁶ **Oruç Beğ Tarihi**, s. 98.

⁸⁷ Kıvâmî, **Fetihnâme**, s. 112. Alıntılanan kısım bahsi geçen eserin Ceyhun Vedat Uygur neşrindeki transkripsiyonlu metindedir.

Dönem kaynaklarının Kudüs'e atıfları Ayasofya'nın yeniden inşası bahsinde de yer alır. Rivayete göre bu inşa sırasında malzeme, Süleyman Peygamber'in Kudüs ve Aydıncık'ta yaptırdığı köşkleri yıkmak suretiyle temin edilmiştir. Süleyman Peygamber'in Kudüs'te yaptırdığı köşkün tahtaları, mermerleri ve direkleri Ayasofya'nın yapımında kullanılmıştır.

“Andan sonra Süleyman Nebî yabdurduğu köşkleri yıkdurup anda olan acayıp ve garâyip mermer direkleri eksükleri kadar getirüp Ayasofya'yı yaptılar. Ve dahı Nûh Peygamber'ün -aleyhi's-selâm- gemisi tahtasından Süleyman Nebî Beytü'l-Mukaddes'de ve Aydıncık'da yabdurduğu köşklere kapu yabdurmuş idi. Ol kapuları getürdiler.”⁸⁸

Şam ve Kudüs'teki peygamber kabirlerinden kemikler getirilmek suretiyle Ayasofya'nın büyük kubbesi inşa edilmiş ve ruhani büyüklerin kutsiyetlerinin yapılan binaya sirayet etmesi arzulanmıştır. Bu bahis İbn Kemal'in *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinin VII. kitabında şöyle geçmektedir.

“Ol topraldan gemilerle getürüb sâbıka mezkûr olan kalıb üzerine 'azîm kerpücler kestürdiler ve büyük kubbenün binâsın urdılar, ol tâk-ı gerdün-nitâkı anunla âbâd etdiler. Şam'da ve Kudüs'de medfûn olan Enbiyây-ı 'izâmün üstühvânlarından getürdiler, her on iki kerpücün üzerine bir üstühvân koyub bünyadun bekasında ol 'izâm-ı kiramdan istimdâd etdiler.”⁸⁹

Anonim Osmanlı Kroniği'nde geçen ifadeye göre bütün bu onarımlar

⁸⁸ **Anonim Osmanlı Kroniği**, s. 107.

⁸⁹ İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter**, haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s. 86. Asıl adı Şemseddin Ahmed olup, II. Bayezid'e lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nispeten Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu ya da İbn Kemal olarak anılan müellifin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eseri on defterden oluşmaktadır. Fakat eserin Çelebi Mehmed devrini anlatan beşinci defter ile II. Murad devrini anlatan altıncı defterin 1443 yılına kadar olan kısmı ve Yavuz Sultan Selim devrine ait dokuzuncu defterin Mısır seferi bölümü bugün mevcut değildir. Osman Bey, Orhan Bey ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerine ait bir, iki ve yedinci defterler Şerafettin Turan, sekizinci ve dokuzuncu defterler Ahmet Uğur, altıncı defter Koji İmazawa, onuncu defter Şerafettin Severcan tarafından yayımlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, **DİA**, 2002, C. XXV, s. 238-240; İlyas Çelebi, “Kemalpaşazâde”, **DİA**, 2002, C. XXV, s. 245-247; Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, s. 68-71. Tez için alıntılanan kısmın transkripsiyonu Şerafettin Turan'a aittir.

neticesinde Ayasofya'nın mihrabı da Kudüs'e çevrilmiştir.

“Ve hem Ayasofya'nın mihrâbını Kudüs'e karşı itdiler.”⁹⁰

Ayasofya'nın mihrabının Kudüs'e çevrilmesi Kudüs'ün dini merkez hüviyetinin kabul edildiğini göstermiştir.⁹¹

Üç semavi dinin kutsal saydığı tek yer olma özelliğine sahip olan Kudüs, Osmanlı kaynaklarında çeşitli vesilelerle pek çok kez anılmıştır. Fatih dönemi şehnamecilerinden Mu'âli'nin *Hünkârname* adlı eserinde kendinden bahsederken bir ilkbahar mevsiminde Kudüs'te “Sahratullah” ve “Sahratul-aksa” yı ziyaret ederek Mısır'a doğru yoluna devam ettiğini yazar.⁹² Bahsi geçen tarih kaynakları yanında, Kudüs yazımı, özel eserlerde de yerini almış, bütün bu eserlerin ortak özelliğini Kudüs'ün kutsiyeti oluşturmuştur.

İlk dönem Osmanlı tarihlerinde Kudüs, genel olarak itibarlı, saygın, kutsal anlamlarına gelen “şerif”, “mukaddes”, “mübârek” gibi sıfatlarla anılmıştır. Kudüs'ün tanımlamaları daha çok *Kuds-i Şerif*, *Beytü'l-Mukaddes*, *Beytü'l-Makdis* şeklinde tezahür etmiştir. Osmanlı Devleti'nin doğu ile ilişkisi, Yavuz Sultan Selim döneminde doğuya gerçekleştirilen fetih hareketleri ile şekillenmeye başlamış, Arap topraklarının, özellikle kutsal yerlerin Osmanlı himayesi altına girmesi, tarih yazıcılığında da Kudüs ve kutsal yerler algısının derinleşmesine yol açmıştır. Erken dönem Osmanlı kaynaklarında Kudüs'e atfedilen değer, fetih hareketleri sonucunda kutsallığını muhafaza etmekle birlikte, bu bölgeye hâkim olmanın getirdiği meşruiyeti de sembolize eden bir anlatıma evrilmiştir.⁹³

⁹⁰ Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese Neşri, s. 97.

⁹¹ Alaattin Dolu, “Osmanlı Kroniklerinde Kudüs Algısı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 25/1, 2016, s. 26.

⁹² Robert Anhegger, “Mu'âli'nin Hünkârnamesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. I, sy. I, Eylül, 1949, s. 61.

⁹³ Alaattin Dolu, *a.g.m.*, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SELİMNÂMELERDE KUDÜS

Kudüs, Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferi ile Osmanlı topraklarına girmiştir. Osmanlı tarih yazıcılığında Yavuz Sultan Selim dönemini aydınlatan en önemli kaynaklar ise Sultanın ismine ithafla *Selimnâme* olarak anılan eserler olmuştur. Bu eserlerin hemen hemen hepsi Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferini ayrıntıları ile işlenmişlerdir. Dolayısıyla sefer sırasında Osmanlı topraklarına katılan Kudüs de bu anlatım içerisinde yerini almıştır. Eserler, Kudüs'ün Osmanlı idaresine girişi konusunda çok fazla ayrıntı sunmasa da birkaç cümle ile de olsa geçmiş, Şam bölgesindeki idari yapılaşmada yerini nasıl aldığı hususlarına değinilmiştir. *Selimnâmelerde* Kudüs yazımının en ayrıntılı ele alınışı ise Yavuz Sultan Selim tarafından Kudüs'e gerçekleştirilen ziyaret vasıtasıyla karşımıza çıkmıştır. Bu bölümde *Selimnâmeler* üzerinden, konu bütünlüğünü sağlama adına önce Suriye ve Mısır seferine çıkış sebepleri sonra Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetine girişi ve Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyareti başlıkları incelenmiştir. Bu bölümdeki kaynakların büyük çoğunluğu *Selimnâmeler* olmakla beraber, Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferinde yanında olmaları dolayısıyla eserlerinde aktardıkları bilgiler *Selimnâmeler* kadar değerli bulunan Silahşör lakaplı tarihçinin *Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab* eseri ile Haydar Çelebi'nin *Ruznâmesi* de kullanılmıştır. Ayrıca *Tacü't Tevârih* adlı eserinin bir bölümünü *Selimnâme*ye ayıran Hoca Sadeddin'in *Selimnâmesi* de kaynak olarak kullanılmıştır.

2.1. SELİMNÂMELERDE SURİYE VE MISIR SEFERİ

Çaldıran Şavaşı'ndan sonra Safevi tehlikesini kısmen ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim, sefer yönünü Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya çevirmiştir.⁹⁴ Osmanlı Devleti ile Memlükler arasındaki tampon bölgede yer alan⁹⁵ Dulkadiroğulları Beyliği'ne de Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği düşmanca

⁹⁴ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, C. II, s. 742; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 195.

⁹⁵ Yavuz Ercan, *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 3.

hareketler⁹⁶ neticesinde son verilince Osmanlı Devleti'nin karşısında yegâne güç olarak Memlûk Devleti kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Memlûkler ile mücadelesi Safeviler ile olan mücadele kadar keskin olmasa da iki devlet, tarihi süreçte sürekli karşı karşıya gelmiş ve birbirlerine güç savaşında bulunmuştur.⁹⁷ Yavuz Sultan Selim döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı hakimiyetine girmesi Osmanlı Devleti ile Memlûk Sultanlığı'nı karşı karşıya getirmiştir. Memlûkler için *Mısır'ın anahtarı*⁹⁸ olarak görülen Suriye, Osmanlı tehlikesi altına girmiştir. Sınır komşusu olan bu iki büyük devletin Anadolu'yu ve Suriye'yi hakimiyeti altında bulundurma ideali karşı karşıya gelmelerini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun zabtının ardından İstanbul'a dönen Yavuz Sultan Selim, bir süre burada kaldıktan sonra Edirne'ye gitmiş ve yeni bir sefer kararını burada almıştır.⁹⁹ Doğuya düzenlenecek bu seferin asıl istikameti gizli tutulmaya çalışılmıştır. Yavuz Sultan Selim tarafından seferin İran Safevi Devleti'ne düzenleneceği algısı oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁰⁰ Padişah bu tavrı ile Mısır üzerine yapılacak bir askeri manevranın oluşturacağı tepkiyi en aza indirmeye, Memlûk-Safevi birlikteliğinin de önüne geçmeye çalışmıştır.¹⁰¹

Anadolu, Şam, Halep ve Mısır topraklarını hakimiyeti altına almak isteyen Yavuz Sultan Selim kuşkusuz bu topraklar üzerinde emelleri olan rakiplerini bertaraf

⁹⁶ Dulkadiroğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği düşmanca hareketler ve beyliğin Osmanlılarca ilhakı hadisesi için bkz: Mustafa Cezar, **a.g.e.**, s. 739-740; Selahattin Tansel, **Yavuz Sultan Selim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 125-132.

⁹⁷ Osmanlı-Memlûk ilişkileri için bkz: Kâzım Yaşar Koprman, "Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, C. IX, s. 470-485; Kamaruzaman Yusoff, "XVI. Yüzyılda I. Selim ve Mısır Arasındaki İlişkiler", **Yeni Türkiye**, sy. 83, Ankara, Ocak-Haziran 2016, s. 370-377; Cüneyt Kanat, "Çaldıran Savaşı Esnasındaki Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Memlûk Devleti'nin Tutumu", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, sy. IV, İzmir, 2000, s. 65-74; Selahattin Tansel, **a.g.e.**, s. 134-146.

⁹⁸ Yavuz Ercan, **a.g.e.**, a.y.

⁹⁹ Feridun M. Emecen, **a.g.e.**, s. 203.

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, C. II, s. 280; Selahattin Tansel, **a.g.e.**, s. 149.

¹⁰¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 282; Elmas Erdem Akgül, **Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, s. 31.

etmek istemiştir. Bu bağlamda önünde engel teşkil eden Safevi ve Memlûk devletlerinden kurtulmak için politikalar sergileyen Yavuz Sultan Selim, bu politikaların bir sonucu olarak sefer yönünü tam olarak dillendirmemiştir.

Yavuz Sultan Selim döneminin Osmanlı Tarihi açısından en önemli kaynaklarından olan *Selimnâme* türü eserlerde genel kanı ise, Edirne’de alınan sefer kararı esnasında istikametın Safevilerin Diyarbakır bölgesinde cereyan eden faaliyetlerine yönelik olduğudur.¹⁰² Mısır Seferi’nde orduda bulunan İdris-i Bitlisî, *Selimnâmesinde* Yavuz Sultan Selim’in sefere çıkış nedeni olarak Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından gönderilen arzı gösterir. İdris-i Bitlisî’ye göre gelen haberleri Sultan’a kendisi sunmuştur.¹⁰³ Eseri *Selimnâme* olarak anılmasa da Mısır seferinde bulunan ve aktardığı bilgiler oldukça değerli görüldüğünden burada kullanılması uygun görülen Silahşör isimli tarihçinin naklettiğine göre Bıyıklı Mehmed Paşa’dan gelen haber üzerine Yavuz Sultan Selim hemen İstanbul’a gitme kararı almıştır.

“Bir gün ol Sâhib-kırân-ı Şark u Garb, Süleymân-ı zemân, Siken-der-i devrân yâni Sultân Selîm Şâh b. Bâyezîd Hân Tavvelallâhu ömrehu ve ebbede devletehu Rûm vilâyetinde Edirne şehrinde tâk-ı muallâsında fâriğu’l-bâl oturup alâ rağm-i rûzgâr ayş ederdi. Diyar-i Bekr Beğlerbeğisi Mehmed Hândan resûl gelip nâme getirip Kırar Han haberin bildiriş Sultân-ı Rûm dahi nâmenin mührün götürüp mutalâa kılıp Diyar-i Bekr Beğlerbeğisi muâvenet talep ettiğın fehm edip biraz fikre varıp dîvân edip vezirleriyle meşveretleşip, Mehmed Hân’a âdem göndermek lâzımdır deyip Sipâhî oğlanlar ağâsı Sinân Beğ(i) ve Silâhdârlar ağâsı Bâli Beğ(i) dîvân’a dâ’vet kılıp vezîrler dediler

¹⁰² Feridun M. Emecen, **a.g.e.**, a.y.

¹⁰³ İdris-i Bidlisî, **Selimşah-name**, neş. Hicabi Kırlangıç, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 1995, s. 286. Mısır seferinde de bulunan İdris-i Bidlisî *münşi, şair, hattat ve siyaset adamı* kimliğiyle tanınır. Eserini Yavuz Sultan Selim’in isteği üzerine yazmıştır. İdris-i Bitlisî’nin 1520 yılındaki vefatının ardından müsvedde olarak kalan eser, oğlu Ebu’l-Fazl tarafından 1567 tarihinde tamamlanmıştır. Farça olan eser Hicabi Kırlangıç tarafından doktora tezi olarak neşredilmiştir. Eserin en iyi olduğu düşünülen nüshası, Revan Ktp. Nr. 1540’ta bulunmaktadır. Detay için bkz: Şehabeddin Tekindağ, “Selim-nameler”, **a.g.m.**, s. 203-207; Abdülkadir Özcan, “İdris-i Bitlisî”, **DİA**, 2000, C. XXI, s. 485-488. İdris-i Bitlisî’nin *Selimşah-name* adlı eserinden çalışmamız için alıntılanan kısımların çevirisi Hicabi Kırlangıç’a aittir.

kim Sultân-ı Rûm'un emri bunun üzerinedir ki Rûm dilâverlerinden bir mikdâr âdem ırıp Diyâr-ı Bekr Beğlerbeğisi Mehmed Hân'a muâvenete varmak gereksiz deyicek, mezbûr beğler baş koyup, taşra gelip iki bin güzîde sipâh seçip, yarâğ edip, hâzır olup ez subh Rûm bargâhına varıp, dest-bûs kılıp dediler ki: “Ey Şâh-i cihân! himmet-i âlin berekâtında varıp Kırar Hân birle buluşup, derneğin dağıtıp bi-avn-i Hüdâ başın kesip, sefer yarâğında o'dular. Bir mübârek saatte Edirne şehrinden göçüp İstambul şehrine erip, birkaç gün karâr edip isnâ ve ısrîn ve tis'a mie muharreminin on beşinci günü [19 şubat1516] göçüp Deryâ-i Sepîdi geçip azm-i Diyâr-ı Bekr kılıp revâne oldular. Sultân-ı Rûm dahî Edirne tahtında kasr-ı muallâsında nice gün ayş ü işret kılıp evvel-i bahâr erişip arzûy-ı taht-ı İstambul kılıp bir mübârek sâatte şehr-i Edirne'den göçüp, on gün yürüyüp taht-ı İstambul'a erip...”¹⁰⁴

Yazarımız Silahşör'e göre Yavuz Sultan Selim Malatya önünde Memlûklüler üzerine yürümeye karar vermiştir:

“Şâh-i Rûm Malatya önünde bârgâhına erip otağına inip üç gün karâr edip, şehr-i Malatya'yı zapt edip sancağın bir kuluna verdi. Dördüncü gün emr edip mâ-i Fırât kenârında bâr-u büngâhlar kurulup, Şâh-i Cihân Malatya üzerinden göçüp mâ-i Fırât üzre otâğına erip Diyâr-ı Bekr Beğlerbeğisi Mehmed Hân'a muntazır olup karâr eyledi. Birkaç gün ayş edip Mısır sultanı Gavri'den kasıd gelip nâme getirip: Elbistan, Maraş, kadîmü'l-eyyâmdan Mısra tâbi'dir. Yine lûtf edip mülkü sâhibine ısmarlamak hoştur, ve illâ kulu zapt edemez demiş. Sultân-ı Rûm bu haberi gûş edip, gazaba gelip gelen kaşığı habs buyurdu. Kendi ayşe âğâz eyledi.”¹⁰⁵

Aldığı haberler üzerine şiddetle sinirlenen Yavuz Sultan Selim bahsi geçen kaynağa göre hemen meşveret meclisini toplayıp Memlûkler üzerine Halep'e yola

¹⁰⁴ Selahattin Tansel, “Silahşör'un Feth-name-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri”, **Yeni Seri**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1958, C. I, sy. 2(17), s. 296-297. Müellif hakkında “Silahşör” unvanını kullanması dışında başka bilgi bulunmamaktadır. Eserin konusu Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferidir. Eserin yazılış tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Eser Selahattin Tansel tarafından neşredilmiştir. Çalışmamız için bu eserden alıntılanan kısımların transkripsiyonu Selahattin Tansel'e aittir.

¹⁰⁵ Selahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 304.

çıkmaya karar vermiştir:

“Sultân-ı Rûm divân-i âli kılıp beğleriyle meşveret kılıp dedi kim: “Ey tac u tahtımın revnakı Hânlarım! Ne revâ görürsüz kim ben muvahhid-i Hudâ, Rûm vilâyetinden asker çekip siz gaziler ile ol mürtedd-i bî din Erdebil oğlu İsmâil kasdına Diyâr-ı Bekr üzerine teveccüh edicek Sultân-ı Mısr, ol bî dine muâvenet kasdına asker çekip, şehir-i Haleb’e gelip biz Diyâr-i Bekr Vilâyetine girecek yürüyüp kafâmıza geçip fesâde müeddî ola” deyip gûş urunca cümle hân’lar ayağ üzre durup dediler ki: “Ey Şâh-i Cihân! Dünya durduğunca olgıl câvidân. Sultân-ı Mısr asker çekip ol mürtedd-i bî dine muâvenet kasdın edip kuttâ’-ı tarik bigi yolumuza geldiyse vâcib oldur ki sen Şâh, sedd-i-Sikender bigi saff (ü) alayların bağlayıp biz bendelere kafâdar olasın. Biz dahî cân u başı ele alıp, yürüyüp sultân-ı Mısr üzerine varıp esker-i Mısr birle buluşup dâr u gîr kılıp bi-lûtf-i Hudâ Sultân-ı Mısrın derneğin dağıtıp, nâm ü nişânın âlemden götürvüz” deyip hâmûş oldular. Şâh-ı cihân beğlerden bu haberi işitip şâd olup, “Sultân-ı Mısr üzerine göç emredip yarak üzre oldular.”¹⁰⁶

İdris-i Bitlisî’nin *Selimnâme*’sine göre “Âlem hükümdarı padişah, Acem’i fethetmek tam olarak İskender geleneğini tamamlamak ve Dara ile Cem’in saltanat diyarında adaleti ve dinperverliği yaymak niyetiyle saltanat diyarı İstanbul’dan 4 Cemaziye’l-evvel 922’de (5 Haziran) perşembe günü Üsküdar menziline hareket buyur...”¹⁰⁷ muştur.

Eseri *Selimnâme* olarak zikredilmese de Yavuz Sultan Selim’in sefer sırasında yanında olan ve olayları gün gün kaydettiği için oldukça önemli görüldüğünden burada kullanılması uygun bulunan Haydar Çelebi’ye göre Padişah doğu seferine 14 Safer 922/19 Mart 1516’da karar vermiş ve sefer hazırlıklarının başlatılmasını emretmiştir:

“On dördüncü gün divân oldu. Devletlü Hudevendigâr’a buluşulub diyar-ı şark canibine sefer-i müte’ayyin oldu. Tehniyye-i esbâb olunmağa emr

¹⁰⁶ Selahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 306.

¹⁰⁷ İdris-i Bidlisî, **a.g.e.**, s. 294.

olundu.”¹⁰⁸

*Ruznâme*ye göre Yavuz Sultan Selim şark seferi niyeti ile 7 Rebiyülevvel 922’de Edirne’den İstanbul’a hareket etmiş, İstanbul’dan ise 1 Cemaziyelevvel 922 günü ayrılmıştır. Padişah ve askerleri Malatya yakınlarında iken 3 Cemaziyelahir 922’de Arap casuslardan gelen haberler üzerine 28 Cemaziyelahir’de sefer yönü Araplar üzerine çevrilmiştir:

“Üçüncü gününde Arab’dan casus gelüb Sultan’ın Kudüs ve Mekke ve Medine sâdâtının ve ulemasının sulh için bile geldiğini ve Arab yol virmedigin ve kimseyi geçürmeyesiz deyü Malatiyye Begi’ne menşur göndermiş ve Haleb melikü’ümerası Hayır sultan-ı istikbâle gidüb ve Çavuş İskenderi melikü’l-ümera gelince salıvermeyüb alıkoydukları haberin getürdiler. Yigirmi ikisinde devletle Hudevendigâr sa’adet yar Paşa’ya koşulan askerine Sahra-yı Elbistan’da mülakat idüb asker dahi padişahlarını enva’ ta’zimle istikbâl idüb kollu kolunca yürüyüb yurt-ı mezbûrede kondılar. Yigirmi üçüncü gününde dîvân oldu. Umumen Rûm-ili ve Anadolu begleri mukaddem-i hümayûn için el öpdiler. Yigirmi sekizinde dîvân-âli olub umumen Rûm-ili ve Anadolu ve Karaman ve Rûm begleri dîvâna da’vet olunub Arab üzerine yürümeğe meşveret olunub teshim-i ‘azîm olundu.”¹⁰⁹

Keşfi Mehmed Çelebi’ye göre de sefer öncesi ilk hedef Kızılbaş tehlikesidir:

“...ekâbir-i düstûr ve cüyûş-i cumhur cem’ idüb ihyâ-yi şerâyi’-i Muhammedî ve ibkâ-yi bedâti’-i İslâm-i Ahmedî kılınmak kaskine Kızıl-bâş-i ser-geşte-

¹⁰⁸ Ali Seslikaya, **Yavuz Sultan Selim’in Sefer Menzilnameleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğulları ve Mısır Seferi Menzilnameleri) ve Haydar Çelebi Ruznamesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2014, s. 140. Hakkında tafsilatlı bilgiye sahip olunmayan Haydar Çelebi’nin divan katipliği ve defterdarlık yaptığı düşünülmektedir. 63 varaktan oluşan *Ruznâme*, Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Seferi ile başlayıp, ölümüne kadar geçen hadiselerden bahsetmektedir. Müstakil bir eser olarak bulunmayan Ruzname, Revan Ktp. 1955 (108b-160b) ve 1958 (204b-256b) numaralı münşeatlarda ve Feridun Bey’in *Münşeatü’s-selatin* adlı eserinin içinde bulunmaktadır. Bkz: Ali Seslikaya, **a.g.t.**, s. 8-10. Çalışmamız için bahsi geçen tezden alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Ali Seslikaya’ya aittir.

¹⁰⁹ Ali Seslikaya, **a.g.t.**, s. 145-146.

baht ve evbâş-i ber-geşte raht üzerine Edirne'den geçüb yümn-u-ikbâl ve 'asker-i ferruh-fâlle 'lem tekûnû bâliğîhi illâ bi-şikki' enfüsi'(K.K.: 16/7) fahvâsiyle sevdâ-yi nîk-nâmî ve hevâ-yi sa'âdet-encâmî kılub 'arsa-i diyâre devlet-i nev ve safha-i rûz-gâre mihr-i şecâ'ati birle Pertev salub yine mahrûse-i Kostantiniyye'ye gelüb..."¹¹⁰

Esere göre Kayseri'de askerleriyle buluşan Yavuz Sultan Selim, Mısır sultanı Kansu Gavri'nin askeri harekâtından haberdar olunca ulemadan fetva alarak sefer yönünü Mısır'a çevirmiştir. Bu fetva ile Mısır sultanı ve beraberindeki askerler, Peygamberin şeriatini yıkan ve savaşmaya layık kimseler olarak gösterilmiştir.¹¹¹ Alınan fetva ile Mısır üzerine yapılacak sefer böylelikle meşrulaştırılmıştır.

“...‘ulemâ-i ‘izâmdan ki her biri “innemâ yahşa’llâhe min ‘ibâdihi’l-ulemâu” (K.K.: 35/28) birle vâkif-i dekâyik-i hakâyik-i dîn ve hakâyik-i dekâyik-i şer’-i mubîndir ve fuzalâ-yi zevi’l-ihirâmndan infikâklerine mudâvâ taleb kıldı, ânlar dahî bir tâyife ki “ve lev kâne ba’zuhum li-ba’zin zahîran” (K.K.: 17/88) birle birbirine muşîr olub hedm-i şerî’at-i nebevi ve tarîkat-i Mustafavî kılmak kaskdine sâ’î ve râ’î olsa anlara nasîr-u-zahîr olan anlardan dâll ve lâyük-i harb-u-kitâldir, deyüb “er-rızâ bi’l-küfri küfrün” birle dalâletlerine fetvâ ve şakâvetlerine imzâ virdikde şehr-yâr-i Hayder-sîne ve kâm-kâr-i daygam-kîne Hazretlerinin bahr-i gayret-i cihân-dârîsi ve bâd-i hamiyet-i kâm-kârîsi telatum ve tenessüm kılub Kızıl-bâş-i la’în tedbirinden Çerkesân-i hâyin teshîri gâlib gelüb “ve immâ tehâfenne min kavmin hiyâneten fe’mbiz ileykim ‘alâ sevâin inne’llâhe lâ yuhibbu’l-hâinîne” (K.K.: 8/58) birle ‘âmil olub...”¹¹²

¹¹⁰ Şefaettin Severcan, **Keşfi'nin Selim-namesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1988, s. 94. Yavuz Sultan Selim'in Trabzon valiliği sırasında hizmetine girmiş olan Keşfi Mehmed Çelebi, önce divan kâtibi, Mısır seferi sonrasında da sır kâtibi olmuştur. Eser 1514 yılında yazılmaya başlanıp 1521'de tamamlanmıştır. Selimname, Esad Efendi Ktp. Nr. 2147'ye kayıtlıdır. Eser Şefaettin Severcan ve Abdurrahman Sağırlı tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bkz: Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 202-203; Ahmet Uğur, “Selimname”, **a.g.m.**, s. 372-373. Keşfi Mehmed Çelebi'nin *Selimname* isimle eserinde çalışmamız için alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Şefaettin Severcan'a aittir.

¹¹¹ Şefaettin Severcan, **a.g.t.**, s.8.

¹¹² Şefaettin Severcan, **a.g.t.**, s. 97.

Yavuz Sultan Selim ile Mısır seferine çıkan diğer bir *Selimnâme* yazarımız olan Kemalpaşazade'ye göre ise sefer Kızılbaş tehlikesini feshetmek üzere Acem'e olarak başlamış, Mısır ordusunun Halep'e vardığının öğrenilmesinin ardından Mısır üzerine gidilmiştir:

“Mukaddemât-ı ma'küle ve beyinât-ı menkule ile ilzâm u ifhâm idüb, pâdişâh-ı 'âlem-penâhun sefer-i hümâyûnı diyâr-ı 'Acem'e olub, kızılbaş-ı dîn-hırâşın izâle-i şerr u şûrî niyyetinde iken bu esnâda kendülerden zuhûre gelân suret-i müzâhamenün sebebinden istifsâr itdiler.”¹¹³

XVI. yüzyıl müelliflerinden Kebîr b. Üveys Kadızâde'nin *Selimnâmesine* göre Çaldıran Savaşı'ndan sonra Acem diyarındakilerin sapıklıklarına devam etmesi, Kur'an ve Sünnete uygun davranmamaları yeniden bir seferin nedeni sayılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in ikinci defa Acem diyarına sefere çıkmaya niyetlenmesinin sebebi eserde şöyle anlatılmıştır:

“Yüce hazret 920 (1514) yılı seferinde Çaldıran'da inat huylu ve zulüm yaratılışlı düşmanlarla karşılaşmış, zulüm gösteren sancaklarını hidayet asası ile kırmışlardı. Onun devlet erkânı ve ileri gelen emirlerinden kılıç ve kalem sahibi, Diyarbakır emîrü'l-ulemâsı Muhammed Bey Ustaclu, Herat hâkimi Hüseyin Bey, Diyarbakır hâkimi Muhammed Han'ın kardeşi Karahan, Erzincan hâkimi Nur Ali Halife gibi kişiler Çaldıran savaşında, Diyarbakır ve Erzincan muhareberisinde zafer sahibi askerler tarafından öldürülmüştü. Bundan iki yıl sonra padişah, zikredilen kişiye süre vererek aldığı bu yenilgi sayesinde gurur uykusundan uyanmış olabileceğini düşünmüş, kitap ve

¹¹³ Ali Kökoğlu, **Kemal Paşa-zade'nin Selim-namesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994, s. 175. Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine de katılan İbn Kemal, daha önce de bahsi geçtiği üzere *Tevarih-i Al-i Osman* adlı eserini kaleme almıştır. X defterden oluşan bu eserin IX. Defteri Yavuz Sultan Selim dönemini ihtiva etmekle beraber İbn Kemal'in hususi olarak bir *Selimname* kaleme aldığı görüşü de vardır. Zira Şehabeddin Tekindağ'a göre bu iki eser temelde aynı hususları ihtiva etse de bazı farklarla birbirinden ayrılmaktadır. *Selimname*, Hazine Ktp. Nr.1424; Revan Ktp. Nr. 1277'ye kayıtlıdır. Bkz: Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 207-210. Çalışmamız için Kemal Paşazade'nin *Selimname*'sinden alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Ali Kökoğlu'na aittir.

sünnete uymanın gerekliliğini anlatmış olmasında rağmen adı geçen kişinin batıl sözlerden ve davranışlardan tövbe edip pişmanlık dilememesi, isyan ve sapkınlık içinde hareket etmeye devam etmesi sonucunda şeriat-ı şerîfe gereğince yüce padişah İran mülkünü fethetme, gaflet ve isyan erbabını yok etmeye karar vermiştir.”¹¹⁴

Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferinde bulunan Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi yazdığı *Selimnâme*de sefere çıkılış nedenini uzun uzun anlatır. Celalzade Mustafa'ya göre Mısır ile husumet Sultan Bayezid döneminden beri artarak devam etmiştir. Tehlikeli ve sapkın bir topluluk olarak gösterilen Memlûklüler, İslam'ın mukaddes bölgelerini elinde tutmaya layık değildir. Bu bölgelerin Osmanlı hakimiyetine girmesi eserde Allah'ın da razı olduğu bir görev olarak işlenmiş ve yine esere göre sefer kararı bu ilahi göreve binaen alınmıştır:

“âsitânemizin düşmen-i kadimî ve hânedânımızın ‘adu-yı kavimi sultân-Mısrıdır. Merhum atam Sultân Bâyezid’in umûr-ı saltanatda tehâvün ve taksîri olub’ zimâm-ı devletini nâdân vezîrlere tevîz idüb, kusur-ı ‘akl ve himmet-i dînla mevsûf ma’âdin-i cehl-u-dalâl ile ma’rûf olan bî-asl erâzil-ü-erâcife taklîd ile rikâb-ı saltanata envâ’-ı hakâretler düşürüb, Çerâkise-i nakiseden şirzime-i dâlle gelüb, hudûd-ı Rûma karîb mahalde cidâl-u-ceng idüb, erbâb-ı şekâvet-i dalâlet-meârîb mücâhidîn-i Rûma gâlib oldılar. Ol târihden bir âteş-i gayret-ü-hamiyyet beni helâk idüb, dûdmân-ı saltanat-âşiyânemizin merâtib-i kadr-i bülendi berâmer-i merkez-i hâk olmuşdı. Hamd-i firâvân Cenâb-ı Hakka Celle ve ‘âza zimâm-ı şere-i pâki bende-i kemînesi destine râm idüb, umûr-ı nizâm-ı ‘âlemi vâcibât-u intizâm ahvâl-i benî Âdemi zimmet-i ‘âlî-rütbe-i hüsrev-â nâme müfevvez kıldı. Sît-u-sadâ-yı saltanatım cihâne zelzele *nâm-u-nişân-ı dehşetşân-ı hıdîvanım kevn-ü-mekâna ra’şe-vü-velvele*

¹¹⁴ Esra Yördem, **Kadızâde'nin Gazavât-ı Sultan Selim Han Adlı Eseri (Metin-İnceleme)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018, s. 20. Asıl adı Kebir b. Üveys Kadızâde olan müellifin eseri tam olarak hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Mısır seferinin ayrıntılı olarak anlatıldığı eser, Yavuz Sultan Selim'in komutanlarından Emir Sadreddin Muhammed'in teşviki ile yazılmıştır. Bkz: **a.g.t.**, s. 17. Ayrıca Kadızâde eserinde, Yavuz Sultan Selim tarafından bizzat *Safed, Gazze, Remle ve mukaddes Kudüs işlerinde askerinin azığı ve hayvanların yiyeceğini hazırlama ve maliyetin önemli işlerini düzenleme* işleriyle görevlendirildiğini de yazmaktadır. Bkz: **a.g.t.**, s.11. Tezimiz için alıntılanan bölümün tercümesi Esra Yördem'e aittir.

virmiştir. Hakk celle şâhid-i hâldir. Maksûd-u-murâdım isti'lâ'î evâmir-i ilâhî hulâsa-i meârîb-u-âmâlim işâ't-ı şer'-i pâk-i Hazret-i risâlet-penâhîdir Sallâllâhü 'aleyhi ve sellem. Kimsenün vilâyetine hasret ve nigerânım gayrûn memalik-u-memleketine ihtiyâc-u-sâmânım yok Pes ne revâdır ki ekâlîm-i Arab güzîde-i mahlûkât-ı hazret-i Rabb iken 'Azze ve celle edânî-i ibâd-ı dalâlet-nihâddan birkaç bî-dîn çerkesler, nâksesler hân-u-haslar enine düşüb, hâssaten ahâli-yı Haremeyn-i şerifeyn ve mahalleyn-i latifeyn-ü-münîfeyr sâye-i rezâlet-mâyelerinde müstezill olâlar. Yârım 'arsa-i mahşerde Hâlik-ı ekbere ve sâhib-i şerî'ate pâk olan Peygamber-i Sa'âdet-rehbere ne veçhile cevâb virülür cümle mahlûkât içinde bu kazıyye güneşden rüşen ve bâhir ve benim mesmû'umdur ki ol tâyife enva'-ı zulm-u-dalâl ile meşhurlar, memalik-i islâmiyyede esnâf-ı fitne ve fesâd ile müttehemler mezkûrlardur. Zâhiren suret-i islâmda müslümânlar ve lî hakikatde ehl-i fesâdlar sahib-i tuğyânlardır. Ol dûdmân-ı şer'-i âşiyân ahâlîsinin refâhiyyet halleri için ol canibe 'asker-i islâm ile râyât-ı din-i mübîn açmak zimmetime emr-i vâcib'il-edâdır. Hemân 'asker-i islâm-ı sa'âdet-fercâma isti'câl ile tenbîh-u-te'kîd ile evvel-bahârda âsitân-ı 'izzet-medârumda hâzır bulunsunlar."¹¹⁵

Osmanlı müelliflerinden Hoca Sadeddin Efendi'nin, *Tacü't-Tevârih* adlı eserinin bir bölümünün *Selimmâme* niteliğinde olmasından hareketle, eserindeki Kudüs anlatımının burada kullanılması uygun görülmüştür. Mısır seferinin ilahi bir çağrı olduğu Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't-Tevârih* adlı eserine eklediği *Selimmâmesinde* bir rüya üzerinden anlatılır. Hoca Sadeddin Efendi, Yavuz Sultan Selim'in yakın hizmetinde bulunan babası Hasan Can'dan dinlediği bir rüya üzerinde durur. Kapı Ağası olan Hasan Ağa'nın gördüğü bu rüyada kutsal yerlerin korunması ve kollanması hususuna işaret edilir. Esere göre rüya yoluyla kutsal beldelerin

¹¹⁵ Celalzade Mustafa, **Selimmâme**, haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 174-175. *Koca Nişancı* olarak tanınan Celalzade Mustafa Çelebi'nin *Measir-i Selim Han* ismini verdiği eser Yavuz Sultan Selim dönemi için önemli ana kaynaklardandır. Zira divanda reisü'l-küttâb ve nişancı olarak çalışmıştır. Eser Yavuz Sultan Selim'in şehzadelik, valilik ve padişahlığı dönemindeki seferlerinden bahsetmektedir. Eserin on üç bölümü C. Kerslake tarafından "A. Critical Edition and Translation of the Introductory Mustafa" ismiyle doktora tezi olarak 1975'te Oxford Üniversitesi'nde hazırlanmıştır. *Selimmâme*, Revan Ktp. Nr. 1274 ve Hazine Ktp. 1415'e kayıtlıdır. Bkz: Celia J. Kerslake, "Celalzade Mustafa Çelebi", **DİA**, 1993, C. VII, s. 260-262. Çalışmamızda alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar'a aittir.

hizmeti Yavuz Sultan Selim'e sunulmuştur.

“Gördüm ki” kapu bir cüz’ice açılmış, ol denlü ki taşrası görünür, emmâ âdem sığmaz. Nigâh itdüm, gördüm ki taş harem talisânlı ‘arab sîmâsında nûrânı eşhâs ile memlû, elleri bayraklı ve müsellah ve mükemmel olub, tururlar. Ve kapu dibinde dört nûrânî kimesne turur. Ellerinde birer sancak var. Dakk-ı bâb idenün elinde Pâdişâhun ak sancağı. Bana eydür ki, “Bilür misin neye gelmişüz?” Ben dahi, “Buyurun, “direm. Didi ki” “Bu gördüğün eşhas ashab-ı Resulü’llahdur. Bizi Resûlü’llâh gönderüb, Selîm Hâna selâm itdi. Ve buyurdu ki, “kalkub gelsün ki Haremeyn hidmeti ana buyurıldı”. Ve bu dört kimesne ki görürsin: bu siddîk-i a’zam, ve bu ‘Ömer-i Fâruk ve bu ‘Osmân-ı zi’n-nûreyndür. Ben, ki senün ile tekellüm eylerem, ‘Alîyübnü Ebî Tâlibem. Var, Selîm Hâna söyle,” didi.”¹¹⁶

*Selîmnâme*ye göre padişah, “Biz sana dimez miyüz ki, biz bir canibe me’mûr olmadın hareket itmemişüz”¹¹⁷ diyerek bu rüyadan sonra Mısır seferine karar vermiştir.

Şükri-i Bitlisî’nin *Selîmnâmesine* göre de İstanbul’dan sefer için yola çıkan Yavuz Sultan Selim askerleriyle buluşmuş, bu esnada Halep’te Mısır ordusunun mevzilendiği haberi üzerine sefer yönünü Mısır üzerine belirlemiştir:

“Çıkmadın Rûmî memalikten sipâh
Geçti deryâyı Selîm-i dîn-penâh
Ilgadı Sür’atle ol bebr-i beyân

¹¹⁶ Ahmet Uğur, “Hoca Sadeddin Efendi’nin Selim-namesi”, **İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Yayınları, sy. 4, s. 231; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü’t-Tevarih*, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1979, s. 129-130. Yavuz Sultan Selim’in en yakın adamlarından biri olan Hasan Can’ın oğlu olan Hoca Sadeddin Efendi, babasından işittiği hikâyelerden oluşan on bir hikâyelik bir *Selîmnâme* yazmıştır. Eser yine Hoca Sadeddin Efendi tarafından yazılan ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Yavuz Sultan Selim dönemi sonuna kadar gelen *Tacü’t-Tevarih* adlı eserinin içerisine eklenmiştir. Bkz: Şehabeddin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 224-226; Şerafettin Turan, “Hoca Sadeddin Efendi”, **DİA**, C. XVIII, s. 196-198. Alıntıladığımız metnin transkripsiyonu Ahmet Uğur’a aittir.

¹¹⁷ Feridun M. Emecen, **a.g.e.**, s. 201; Selahattin Tansel, **a.g.e.**, s. 149.

Geldi Elbistâna çıkdı yek-‘inân
Uş bu menzilde hüner-ver pehlevan
Girdi leşker içre düşmenden nihân
İstimâ’ itti ki sultân âşikâr
Hod Haleb şehrinde dutmuşdur karâr
Mısrđan gelmiş Haleb şehrine ol
Leşkeriden yok Haleb ehline yol
Bi-‘aded leşker yığup itmiş hurûc
Saltanat etvârına virmiş ‘urûc
Harb u darb esbabına dirmiş tamâm
Ceng için görmüş yarak ol fikr-i hâm
Çün bunı dârâ-yı Rûmi anladı
Gavrinün tedbîr ü fikrin tanladı
Bildi tahkik itti kim Şâmî-sipâh
Uş Haleb şehrindeür bî-iştibâh
Lik sultân bi-haber kim şâh-ı Rûm
Kendüzi bi’z-zât gösterdi hücum”¹¹⁸

Sa’di bin Abdü’l-Müte’âl’in *Selimnâmesinde* de sefer yönünün Bıyıklı Mehmed Paşa’dan gelen haberler doğrultusunda Kızılbaş tehlikesine yönelik belirlendiği yazar:

“İttifak bunun gibi evkat-ı zaruret ve hangâm-ı feragetde der adâlet bahş-ı hüdeavendigârs Diyarbekir beylerbeyisinden mütaadid ulaklar gelüp bu haber-i hareket engizi ilkâylediler ki kızılbaş-ı mezhebııraş tekrar kuvveti pazuya getirüp baki kalan serdaran-ı pür kibri kiniden kara hân nâm bir mel’un-ı bi dine olanca asker hezimet ayinin koşub tekrar tâlin sınımak

¹¹⁸ Şükrî-i Bitlisî, **Selim-name**, haz. Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1997, s. 245. Hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan müellif şairdir. Yavuz Sultan Selim’in tahta oturduğu yıllarda İstanbul’a gelmiş ve kendisine sunduğu mersiye sonrasında özel meclisine girmiştir. Eser *Selimname*’nin yanında *Fütuhatü’s-Selimiyye* ve *Fütuhat-ı Selim Han* olarak da anılmaktadır. Yavuz Sultan Selim’in 1490-1520 yıllarındaki hayatından ayrıntısıyla bahseden eser Kanuni Sultan Süleyman’a sunulmuştur. Eser, Hazine Ktp. Nr. 1597 ve 1598’e kayıtlıdır. Bkz: Mustafa Argunşah, **a.g.e.**; Abdülkadir Özcan, “Şükrî-i Bitlisî”, **DİA**, 2010, C. XXXIX, s. 254-256. Çalışmamız için Şükrî-i Bitlisî’nin *Selimname*’sinden alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Mustafa Argunşah’a aittir.

kasdıyle mahruse-i Diyarbekirin istihlâsı ricasına göndermiş emri pâdişâh-ı âlemindir.”¹¹⁹

Esere göre Yavuz Sultan Selim bu haber karşısında hemen Edirne’den İstanbul’a gitme kararı almıştır. Bu bilgi “Bu dâsıtân-ı sâhib kırân-ı âlem tekrar Kızılbaş-ı lâin üzerine azm idüb Sultân-ı Arab yoluna inmek sevdâsına düşmeğin ana şâh-ı Cihân ilçi irsâl eyledüğün beyân ider”¹²⁰ başlığı altında şu şekilde verilmiştir:

“Çün mevsim-i bahar ve letâfet-i leyl u nehâr etraf u venibde sefer yolları küşâde oldu. Hazret-i pâdişah-ı Âlempenâh ve sâhib kırân-ı dil-âgâh asker-kerrârına herbiri ukâb-ı ateşin minkâr gibi pür ukâb idi. Şikâr hasm için narcirgâh-ı âleme pervâz-ı emrin eyledikten sonra kendüsü dâhi ikbâlle mahruse-i Edrene’den çıkup bir saat-ı saâd içre mahruse-i İstanbula irdi.”¹²¹

“Ma’reke-i kârzâr idi ki hezâr heybetle diyar-ı Acem’e doğru revâne oldu ki...”¹²² cümlesiyle başlayan anlatımın devamında seferin önce sapkınlıkları dolayısıyla Acem diyarına olduğu fakat Mısır ile İran birlikteliğinden haber olunduktan sonra sefer yönünün değiştiği yazmaktadır. Zira bu haber Yavuz Sultan Selim’i oldukça sinirlendirmiştir:

“Çün lisan-ı cevâris haber-i perdâzla çerâkesenin bu vazî-i malûm-u rey-i âlem ârây oldu. Niyet-i hümayunu def’i âdâ-yı din itmeye onların suretâ bu hasârete ikdâm idüb yani kızılbaş-ı mezhep hirâş muâvenet ihtimâmın itdüklerinne deryâ-yı gâzâpları cuşân olup âteş-i hiddetleri firüzân oldu.”¹²³

¹¹⁹ Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, **Selim-nâme**, neş. Ahmet Öztürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1973, s. 27. Hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmayan müellifin Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşadığı düşünülmektedir. Eser H.917: M.1511 ile H. 939: M.1533 yılları arasında geçen Osmanlı tarihi hadiselerini ihtiva etmektedir. Eser Revan Ktp. Nr. 1277 ve Hazine Ktp. Nr. 1424’e kayıtlıdır. Bkz: Ahmet Uğur, **a.g.md.**, s. 440-441. Alıntılanan metnin transkripsiyonu Ahmet Öztürk’e aittir.

¹²⁰ Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, neş. Ahmet Öztürk, **a.g.e.**, s. 29.

¹²¹ Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, neş. Ahmet Öztürk, **a.g.e.**, a.y.

¹²² Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, neş. Ahmet Öztürk, **a.g.e.**, s. 30.

¹²³ Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, neş. Ahmet Öztürk, **a.g.e.**, a.y.

Mısır üzerine sefere çıkılmadan önce ulemadan fetva alınmıştır. Zira Mısırlıların İran ile birlikteliği sapkınlıklarına delalet eden bir husus gibi görülmüş ve iki devletin Osmanlılarca ortadan kaldırılması elzem olarak gösterilmiştir:

“Harir-i ehll-ı atlas bepûşed hırâme anlar kânde nâm-ı saltanât kânde-ve mâh yoslulu lilmavlâ feilel abdû hırâm-hâliyâ âvâze-i devlet-i Kahire arsa-ı âfâk-ı tutup selâtin-i cihân bîm-i ukâbından hâk-ı der-i asitanımla ne târikle madârâ ideceklerin bilmezler iken bunlar bu asıl-ı fesâd-î mübâşeret oldukları meğer cân-ı girânlarından bizâr olup kanlarına bîgayet teşnelerdir. Darbet-i şemşiri âbdârımıza kanmak murad idünürler veyahut nihâyet divânelikden gâflet hicâbı akılları gözünü bürimüşdür. Mehecce- bedenleri tabancı-ı gürz-i gürân asker-i bîkirânınla te'dib olunup gözleri açılmağa şiddet-i ihtiyaçları var deyü buyurdu. Bari çün kızılbaş-ı din hırâşa muavedet kasd-ı ile asker-i islâmın yoluna gelüp tazif-i millet ü dine mübaşir oldukları baisinden ulemâyı mukakkin ve fudalâ-yı ehl-yi yâkin anlardan ise bunları def' olmaları akden idüğüne bî esrihim fetevâ-yı sahihe virdiler.”¹²⁴

Adai-yi Şirazi'nin *Selimmâmesinde* de ülkedeki erdemli kişiler ile toplanılıp, Mısır'ın tahrik eden hareketleri ve karanlık emelleri ile din düşmanlarının defedilmesindeki engel teşkil eden rolü sebebiyle Sultan Gavri'nin kanının dökülmesine fetva alındığı yazmaktadır. Bütün bu sebepler Mısır üzerine sefere çıkmak için geçerli sayılmıştır.

“Hükümdar bu sözlerden haberdar olur olmaz,
Ülkedeki erdemli kimselerden düşüncelerini sordu.
Dört bir taraftaki erdemli kimseler bir araya gelip,
Tıpkı mumun çevresindeki kelebekler gibi toplandılar.
Mısır padişahının olayı ve onun tahrik etmesi,
Onun kötü düşünceleri ve karanlık emelleri,
Din düşmanlarının defedilmesine engel olması,

¹²⁴ Sa'di b. Abdü'l-Müte'al, neş. Ahmet Öztürk, a.g.e., s. 31.

Yol ağzını tutarak pusu kurması (hakkında),
Dünya padişahı bütün sözleri söyleyince,
Onun kanının dökülmesi için fetva yazıldı.”¹²⁵

Şükrî-i Bitlisî'nin *Selimnâmesini* sadeleştirip nesre çeviren Çerkesler Kâtibi Yusuf, yazdığı *Selimnâmede* Mısır Seferi hazırlığını ve yapılan iştişareleri şöyle anlatmıştır:

“Sultan-ı rum ol kıştı Edirne'de edüb bir seher gönderüp vezir-i müşîr Aristo tedbir Hersekoğlu Ahmed Paşayı götürüp Mısır Sultanı savbından nâşî bazı kelimât ve cevabı saltanat nâseza odağın ve askeri çevren akup, üzerine varmağı danışdı. Ahmed Paşa zanevi edüp üzere Padişah önünde yer öpüp “Ferman Padişahındır. Velakin merhum babanız Sultan Bayezid bu kulların askerle çerkes kıtline göndermişdi. Adana üzerinde nisf-ı askerimiz denlü gelmez bir bölükleriyle buluşup azim cenkden sonra askerimiz soyup ve bu kulların tutup kayd-ı bendle Mısırdaki Sultan Kayıtbay huzuruna iletdiler. Te'dib-i lisan birle kulunuzu itlak edüp bir dahi kible tarafına ve hâdim-i harameyn semtine kılıç çekmesüz deyü tevbe etdirdi. Gerçe askerimiz çok, kudretimiz fevka'l-fevkdir. Velî yolları sarb, kulluk ve susuzluk bercu beyabân mesafâtdır” deyüp yanında Piri Paşayı işhad eyledi. Hatır-ı Padişah uyûra bu cevab gayet keder verüp ikisin dahi reddetti. Yarındası sefer emri alınup birkaç günden sonra kalkup İstanbul tahtına geldi.”¹²⁶

¹²⁵ Abdüsselam Bilgen, **Ada'i-yi Şirazi ve Selim-name'si**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987, s. 121. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşadığı düşünülen ve münşi olan Ada'i nin asıl ismi Molla Mehmed'tir. Ada'i ise mahlasıdır. 3517 beyitten oluşan Farsça manzum Selimname'si Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerinden bahsederek Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta oturmasıyla son bulur. Bkz: Şehabettin Tekindağ, **a.g.m.**, s. 222-223. Çalışmamız için Ada'i-yi Şirazi'nin *Selimname'sinden* alıntılanan metinlerin çevirisi Abdüsselam Bilgen'e aittir.

¹²⁶ Mehmet Doğan, **Çerkesler Kâtibi Yusuf'un Selim-name'sinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997, s. 86. 1620 yılında Kahire'de Çerkeslerin katibi olarak görev yapmış olan müellifin hayatı hakkında teferruatlı bilgi yoktur. Şükrî-i Bitlisî'nin *Selimnamesini* halkın anlayabilmesi ve eserden faydalanabilmesi için 1620 yılında kaleme almıştır. Selimname, Esad Efendi Ktp. Nr. 2146 ve 2148 ile Hazine Ktp. Nr. 1422'ye kayıtlıdır. Bkz: Mehmet Doğan, **a.g.t.**, s. 11-18. Çalışmamız için adı geçen *Selimname'den* alıntılanan metinlerin transkripsiyonu Mehmet Doğan'a aittir.

Bu *Selimnâme*de görülen Yavuz Sultan Selim'in aklında aslında Mısır Seferi olduğudur. Anlaşıldığı üzere Yavuz Sultan Selim maiyetindeki paşalar ile de bu hususu tartışmış fakat istediği gibi olumlu cevaplar alamamıştır. Diğer selimnamelerde verilen bilgiler de karşılaştırıldığında Yavuz Sultan Selim her ne kadar Mısır üzerine bir sefer düşünse de Bıyıklı Mehmed Paşa'dan gelen haberler neticesinde İran üzerine ikinci bir sefer yapmaya karar vermiştir. Önden gönderdiği birliklerin ardından kendi de harekete geçmiştir:

“...bu esnada Padişah-ı cihan Sultan Selim Hana Kızılbaşın hareketi ma'lum olup cem-i kesir ve cem-i gâfirirle Diyarbekir kasdına yürüdükleri haberi vasıl olmuş hemin yanından bin kapukuluyla bin yeniçeri efrâz edüp Mehmed ağayla Diyarbekire imdat gönderdi.”¹²⁷

Yavuz Sultan Selim döneminin en önemli kaynakları olan *Selimnâmeler*de, görüldüğü üzere Mısır Seferi sebepleri itibariyle oldukça geniş yer tutmuştur. İkinci bir doğu seferine kararlı olduğu anlaşılan Yavuz Sultan Selim, kaynaklarımıza göre bu seferin tam yönünün bilinmesi hususuna ihtiyatlı yaklaşmış, üzerinde oluşacak baskıyı en aza indirmek istemiştir. Nitekim İran'a yapılacak bir sefer bir İslâm Devleti ile muharebe olarak görünmezken, Mısır üzerine hareket için İslâm dünyasının olumsuz bakış açısından çekinilmiştir. İran ve Mısır birlikteliği Mısırlıların da sapkınlığına delalet olarak gösterilmiş, yapılan iştişarelerde ülemanın fetvasının alınan karara paralellik göstermesine dikkat edilmiştir. Yavuz Sultan Selim için bahsi geçen kaynaklarda İslâm'ın kutsal beldelerinin beklenen koruyucusu imajı çizilmiştir.

2.2. KUDÜS'ÜN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİ

Yukarıda da bahsedildiği üzere incelenen kaynaklara göre Yavuz Sultan Selim'in Acem diyarındaki Safevi tehlikesini bertaraf etmek niyetiyle çıktığı sefer, Halep civarında Memlûklüler ile savaş neticesine ulaşmış, Osmanlı ve Memlûk orduları Mercidabık'ta karşı karşıya gelmiştir. Safeviler ile iş birliği yaptığı ve

¹²⁷ Mehmet Doğan, **a.g.t.**, s. 87.

Osmanlıların ilerlemesinde büyük bir engel teşkil ettiği için 25 Recep 922/ 24 Ağustos 1516 tarihinde cerayan eden savaş ile Osmanlı Devleti, Memlûklüleri büyük bir hezime uğratmıştır. İşte bu zafer sonrasında 1516 yılında Memlûklülerden alınan Kudüs de Şam eyaletine bağlı sancaklardan biri halini almış ve Osmanlı idari birimleri arasına katılmıştır.¹²⁸ Yavuz Sultan Selim, Trablus, Gazze, Safed gibi Kudüs'e de sancak beyleri tayinini Şam'da iken gerçekleştirmiştir.¹²⁹ Buradan Mısır seferi için yola çıkan Yavuz Sultan Selim, ordusu ile Remle'ye ulaştığında Kudüs'ü ziyarete karar vermiştir. Mercidabık Savaşı'nda kazanılan mutlak zafer Osmanlı Devleti'nin Şam bölgesine hakim olmasını sağlarken, Mısır ve Arabistan'a giden yolu da açmıştır.¹³⁰ Nitekim bütün sefer boyunca orduda olan Silahşör lakaplı yazarın eserinde de Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık Savaşı sonrasında Mısır üzerine yola revan olmadan yaptığı duada bu kutsal beldeleri de zikrettiği ve Allah'tan bu beldelerin kutsiyeti hürmetine kendisi ve ordusunu muzaffer kılmasını niyaz ettiği görülmüştür:

“Çün bu hâle vâkıf oldu Şeh Selim
El götürüp Hakka hamd etti delîm
Dedi ey Hayy ü Kadim ü Lem-yezel
Mü'miniz biz sana min bezm-i ezel
Nusratini dileriz ey Hak senin
Nice nice görmüşüz lûtfün senin
Şems-i âlem nûr-i Ahmed hakkıçün
Mefhar-i âdem Muhammed hakkıçün
Mûsi vü Îsâ vü Rûhu'llah hakı
Cümle bâbından umar, sa'd ü şakî
Yâkub'un döktüğü yaşlar hakkıçün
Yusufn kıldığı işler hakkıçün

¹²⁸ Dror Ze'evi, **Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 44; Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın, **a.g.e.**, s. 75; Yasemin Avcı, **Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 32.

¹²⁹ İsmail Hami Danişmend, **a.g.e.**, s. 30; Mustafa Cezar, **a.g.e.**, s. 756.

¹³⁰ İsmail Hami Danişmend, **a.g.e.**, s. 29; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 274; Nikolay İvanov, **Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi (1516-1574)**, çev. İlyas Kemalöglu, Rakkat Abdieva, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 39.

Mescid-i Aksâ vü Makdis hakkıçün
Cibrilin ettiği takdîs hakkıçün
Ahmed'in mi'râcı Hakkı yâ Ganî
Eyleme biz kulunu hor u denî
Askerimi kıl muzaffer yâ Kerim
Senden özge çünkü yokdürür Rahîm.”¹³¹

Osmanlı Devleti'nin Mercidabık Savaşı'nda elde ettiği mutlak galibiyet sonrası Yavuz Sultan Selim Halep'e gelmiş, burada on sekiz gün kalmıştır.¹³² Burada Şam'a gitme isteğini maiyetindekilere bildiren Yavuz Sultan Selim, beraberindekiler tarafından da onay alınca Şam'a gitmek üzere yola çıkmıştır.¹³³ Yavuz Sultan Selim, Şam'da kaldığı süre boyunca askeri ve idari düzenlemeler yapıp, tedbirler almıştır. Suriye'nin diğer bazı önemli merkezleri bu tedbirler neticesinde Osmanlı kontrolüne girmiş ve buralara yeni atamalar gerçekleştirilmiştir.¹³⁴ Bu merkezlerden birini de Kudüs oluşturmuştur. Kaynaklarımızda da görüleceği üzere Kudüs sancağına, Evrenos Beğ oğlu İskender Beğ vali olarak tayin edilmiştir.

“Şâh-i Rûm Dımışk şehrinde devletle karâr edip nice eyyâm geçip Gazze şehrine, Kuds-i Mübâreke âdem gönderip zabt etmek tedârikinde oldu. İsa Beğ oğlu Mehmed Beğ'e Gazze sancağın verip, Evrenos Beğ oğlu İskender Beğ'e Kuds-i Mübârek sancağın verip, bir mikdar âdem koşup Gazze'ye ve Kuds'e revâne oldular.”¹³⁵

Kadıza'de'nin *Selimnâmesinde* de Kudüs için Evrenos oğlu İskender Bey'in görevlendirildiği yazmaktadır:

“Mehmet Bey İsa Bey oğlu Gazze hükümetine, İskender Bey Evranozoğlu ise

¹³¹ Selahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 309.

¹³² Selahattin Tansel, **a.g.e.**, s. 180.

¹³³ Selahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 311.

¹³⁴ Yavuz Ercan, **a.g.e.**, s. 7

¹³⁵ Selahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 313.

Kudüs hükümetine tayin edildi.”¹³⁶

Silahşor lakaplı yazarımızın *Feth Nâme-i Diyâr-ı Arab* adlı eserinde ve Kadızâde'nin *Selîmnâmesinde* bu görevlendirmenin tam tarihi verilmez iken sefer boyunca Yavuz Sultan Selim ile birlikte olan Haydar Çelebi'nin *Ruznâmesinde* tarih 3 Ramazan 922/ 30 Eylül 1516 olarak geçmektedir.

“Bugün dîvân olub kadîmü'l-eyyâmdan carî olan ayın fâside ve kavânin-i kâsideyi bü'l-küllîye def ve ref idüb Hatabe nâm hılâfet encâm sa'adet elhanına okunub ol vilâyetinin harab âbadı âsar-ı 'adliile ma'mûr ve re'ayanın gönüllüleri Ruşen ve pürnur eyledi. Koyub her merzede bir hezarbân-ı zikr her şehre hâkim bir civânı. Üçüncü günde Kudüs-i şerife ve Gazze Sancağı İsa Begoglına Safet Sancağı Müstansıroğlu'na virildi.”¹³⁷

Şükri-i Bitlisî de *Selîmnâmesinde* herhangi bir tarih vermeden sultanın Halep şehrinde iken bu görevlendirmeyi yaptığina değinmiştir.

“Lutf ile Müstansır Oğlın itti ol
Ol sıfâtı aldı oldı ber-murâd
Evrenos Oğlına viridi Kudsi şâh
Ser-firâz itti gedâsın pâdişâh
Gazzeeye 'İsâ Beg Oğlı vardı tîz
Ol Muhammed Beg kim oldur şîr-hîz.”¹³⁸

Hoca Sadeddin Efendi'nin eserinde Kudüs ve çevre illerin Osmanlı hakimiyetine girmesi Osmanlı Devleti'nin yüceliği üzerinden anlatılır. Öyleki Hoca Sadeddin'e göre Yavuz Sultan Selim Şam'da iken civar bölgelerin hükümdarları Padişah'a ikram ve hizmette yarışır olmuştur ve bu bölgelerin Osmanlı hakimiyetine girmesi böylelikle gerçekleşmiştir. Hadise eserde şöyle geçmektedir:

¹³⁶ Esra Yördem, **a.g.t.**, s. 32.

¹³⁷ Ali Seslikaya, **a.g.t.**, s. 150.

¹³⁸ Mustafa Arğunşah, **a.g.t.**, s. 258.

“Arapların belli başlıları, şeyhleri, soylu beyleri gönlü yüce Padişahın eşiğine kulluk etmek için yüzlerini sürdüler. Trablus yani, deniz kıyısından Baalbek ve Kudüs diyarından ve Havran ilinden çağın sultanı katına yiyecek ve gereksinim duyulan eşyaları getirip hizmet sunmada yarışır oldular. Şam diyarındaki göğe baş çeken kaleler ve ol ülkedeki bakımlı kentler güneş gibi dalgalanan sancakların salındığı yerler oldu. Padişahın kullarının yönetimine bağlandı. Padişah Trablus ilinin beyliğine İskender Paşaoğlu Mustafa Bey’i, Kudüs sancağına Evrenos oğlu’nu, Safed yönetimine de Muntasır oğlu’nu uygun gördü. Şam’ın öteki yönetim birimleri de aynı yöntemle beylere, yöneticilere dağıtılarak böylece onların da değer ve rütbeleri yükselmiş oldu.”¹³⁹

Şükri-i Bitlisî’nin *Selimnâmesinin* sadeleştirilmiş hali olan Çerkezler Kâtibi Yusuf’un *Selimnâmesinde* de Dımaşk’ta iken alınan tedbirler neticesinde Kudüs-i Şerif Evrenos Bey oğluna verilmiştir.

“Sultan Selim Han ızz-u iclâl birle Halepden kalkup savb-ı Şâm-ı dâru’s-selâm irtihal edüp günden güne feth-i cedîd ve kat’ı berîd ede gelüp şehri Dımeşk’a dahil oldu. Nâib-i kal’a Ali Bey nâm Bodray hâl-i istikbalde kusur etmeğin vücudun âlemden götürüp, Emir Nâsır İbn-i Hanese Hi’at giyürdü. Ve mülk-ü Şam dahi kabza-i tasarrufa ilhak olundukda beylerbeyiliğin Yahşi Bey oğlu Ahmed paşaya sıfat-ı beyliğin Mustansır oğluna, Kudüs şerifi Evrenos Bey oğluna ve Gazze’yi İsa Bey oğlu Mehmed Beye verdi.”¹⁴⁰

Kudüs’ün Osmanlı hakimiyetine girmesi ise kaynaklarımızda kendine fazla yer bulamamıştır. Dönem kaynakları hususiyetle Yavuz Sultan Selim’in Kudüs ziyaretini işlemiş iken Kudüs’ün hangi tarihte ve nasıl Osmanlı hakimiyetine girdiği konusunda

¹³⁹ İsmet Pamaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 295-296.

¹⁴⁰ Mehmet Doğan, **a.g.t.**, s. 105. Sıfat Beyliği olarak gösterilen bölgenin yanlış okumadan kaynaklı olduğu görülmektedir. Doğrusu Safed olacaktır.

kısır kalmıştır.¹⁴¹ Kudüs'ün Osmanlı yönetimine girmesi hakkında vali tayininden başka somut ifadeler bulunamamıştır. Tayin tarihlerinden yola çıkarak yapılacak bir genelleme ise Haydar Çelebi'nin *Ruznâmesinde* verdiği bilgiyle sınırlı kalmıştır. Tayin meselesi ile ilgili kaynaklardaki bir diğer sorun ise çelişkili ifadelerdir. Nitekim Haydar Çelebi'nin *Ruznâmesinde* Kudüs-i Şerif ve Gazze'nin İsa Bey oğluna verildiği bilgisine rastlanırken diğer kaynaklarda ise bu iki beldeye iki ayrı tayinin yapıldığına görülmektedir. *Feth Nâme-i Diyâr-ı Arab* adlı eser ile Şükri-i Bitlisî'nin *Selimnâmesinde* verdiği bilgilere göre Kudüs Evrenos Bey oğluna, Gazze ise İsa Bey oğluna verilmiştir. Kaynaklarımızdaki bir diğer çelişki ise bu görevlendirmelerin nerede yapıldığıdır. Zira Şükri-i Bitlisî'ye göre Yavuz Sultan Selim bu tayinleri Halep'te iken yapmıştır. Fakat *Feth Name-i Diyar-ı Arab* ve Haydar Çelebi'nin *Ruznâme* adlı eserlerinde ise tayinlerin Şam'da iken yapıldığı bilgisine rastlanmaktadır.

2.3. YAVUZ SULTAN SELİM'İN KUDÜS ZİYARETİ

Mercidabık'taki mutlak galibiyetten sonra Yavuz Sultan Selim Şam'da iken Tomanbay'a Osmanlı hâkimiyetini tanınması için elçi ile birlikte bir mektup gönderilmiş ve Mısır üzerine yapılacak muamelenin bu elçiden gelen habere göre şekilleneceği belirtilmiştir. Nitekim Silahşör lakablı yazarımızın eserinde de bu niyet şu şekilde yer bulmuştur.

“Bir gün Sultân-ı Rûm Dımişk tahtında dîvân edip vezîrlere meşveretleşip söze gelip dedi kim: “Kavm-i Çerakîs-i bî-akl Şâmdan kaçıp Mısra erip Toman Bay adlı bir âdemi, Sultân kılıp yine muhârebe kasdın ederlermiş. İmdî nâme yazıp, kasıd irsâl edip dâ'vet kılalım. Dâ'vetimizi kâbul kılıp itâat gösterirse memleketin yine ona ısmarlayıp biz dahî dönüp diyarımıza tevaccüh edevüz. Dâ'vetimiz kâbul kılmazsa ana göre bir tedbîr kılavuz” deyip nâme yazılmağa emr eyledi.”¹⁴²

¹⁴¹ Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetine ne zaman ve ne şekilde girdiğine dair farklı yorumlar yapılmıştır. Yavuz Ercan, Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetine girdiği tarihi yaptığı araştırmalar sonucunda Ekim 1516/ Ramazan 922 olarak belirlemiştir. Ayrıntı için bkz: Yavuz Ercan, **a.g.e.**, s. 9-10.

¹⁴² Salahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 314.

Yavuz Sultan Selim teslim ve tabiiyet mektubu gönderdiği elçinin Mısır'da öldürülmesinin ardından sinirlenmiş ve hemen Gazze'ye Sinan Paşa'nın gitmesi yönünde emir vermiştir. 20 Şevval 922/16 Kasım 1516'da Sinan Paşa Gazze'ye gitmek üzere Dımaşk'tan yola çıkmıştır.¹⁴³ Yavuz Sultan Selim ise 20 Zilkade 922/15 Aralık 1516'da Gazze'ye gitmek üzere yola çıkmış 27 Aralık'da Calculiyye'ye gelmiş burada Sinan Paşa'nın Han Yunus Savaşı'ndaki başarı haberini almış ve Remle'ye doğru yol almıştır.¹⁴⁴

Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyaret etmek istemesi de kaynaklarımızın büyük çoğunluğunda da Remle'ye varıştan sonra geçmektedir. Zira Han Yunus Savaşı'nda kazanılan galibiyet Kudüs yolunu açmıştır. Olayları gün gün kaleme alan Haydar Çelebi'nin *Ruznâmesinde* bu hadise şöyle geçmektedir:

“Sinan Paşa'nın fethi müjdecisi gelüb Kethudâsı Hasan Beg hışmı Mehemed Begle sernîgün başlarla ve 'âlemlerle ve mahbuslarla ikisinde celculiyye. Üçüncü gün Remle Sinan Paşa gönderdiği başları mahbuslar ve sernîgün 'âlemler yol üzere Hudavendigâr Hazretlerine 'arzolunub Paşa'ya enva' istihsan olundu. Yunus Paşa ertesi Kudüs yolun görüb haber getürdi. Beşinde oturaki Hudavendigâr Kudüs ziyaretine gitmek mukarrer oldı.”¹⁴⁵

Ordu Mısır üzerine sefer için odaklanmış iken Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyareti kaynakların çoğunda yer almış fakat ziyaretinin evveliyatı ve nasıl şekillendiğine dair en tafsilatlı bilgiyi sefer boyunca Padişah'ın yanında yer alan İdris-i Bitlisî aktarmıştır. Eserde İdris-i Bitlisî kendini Kudüs ziyaretine teşvik eden kişi olarak göstermiş, Yavuz Sultan Selim'i yönlendirmeleri sayesinde bu ziyaretin gerçekleştiğine dikkat çekmiştir. Ordu Remle'de mevzilenmişken Yavuz Sultan Selim ile aralarında geçen muhabbeti İdris-i Bitlisî şu şekilde aktarmıştır:

¹⁴³ Salahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 315.

¹⁴⁴ Yavuz Ercan, **a.g.e.**, s. 7.

¹⁴⁵ Ali Seslikaya, **a.g.t.**, s. 154.

“O menzilde padişahın yüce kulağına şu şekilde iletildi: Beytü’l-Mukaddes’teki Kudüs Mescidi Remle karşısına düşmektedir. Ancak Mısır yolundan bir menzillik, hatta daha fazla bir uzaklıktadır. Mücahitler sultanının Kudüs’ü ziyaret etme arzusu bulunmaktadır. Fakat ordunun sultana refakat etmesi mesafenin uzunluğu ve yolun zorlu olması nedeniyle sakıncalı görüldüğünden Sultan’ın en önemli arzusu olan Mescid-i Aksa ziyareti konusunda tereddütler başgösterdi. Makam sahiplerinin ve ileri gelenlerin çoğu ziyaretin ertelenmesi eğilimindeydiler. Fakat bu tereddüt sırasında bu değersiz kul da orada hazır bulunmaktaydı ve padişahın iki görüşten birini tercih etmesi gerektiğini dile getirdi. Değersiz fakir, kulluğunun şükürü ve ihlası gereği, nurların indiği o yerin ve nebilerin mabet ve makamlarının ziyaretinin bir an önce yapılmasını daha doğru görmekteydi.”¹⁴⁶

İdris-i Bitlisî’nin *Selimnâmesinden* öğrendiğimize göre Yavuz Sultan Selim Kudüs’ü ziyaret konusunda kararsız kalmış, ordunun durumunu da göz önünde bulundurarak yanındakilerle iştisare yapma gereği duymuştur. Eserde göze çarpan ise İdris-i Bitlisî’nin Yavuz Sultan Selim’e telkinleridir. Zira İdris-i Bitlisî âlem Padişahı olmanın yegâne vazifelerinden biri olarak Kudüs ziyaretini görmektedir. İdris-i Bitlisî’ye göre Peygamber halefi ve mukaddes beldelerin hâkimi olmak için “üç büyük mescit”ten biri olan Mescid-i Aksa’yı ziyaret etmek elzendir. İdris-i Bitlisî Yavuz Sultan Selim ile aralarında geçen konuşmayı şu şekilde nakleder:

““İnsanları ancak üç mescit takviye eder; Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve benim mescidim.” Hadisinin mazmununu hatırlatarak bu haberlerle bağlantılı olarak şunu arz etti: Bu mukaddes toprakların hükümdarı olmak, zahiri ve manevi saltanat gereğince Hz. Süleyman ve Hz. Davud peygamberlere (selam üzerlerine olsun) mahsustur ve onlara nisbet edilir. Güçlü sultanlar ve padişahlar, Resulullah’ın halifesi ve o peygamberlerin halefleri mesabesindedirler. Menzil ve makama yakın olunması itibariyle halef olunana tazim ve saygı göstermekse yüce şanlı padişahlara layıktır. Padişahın

¹⁴⁶ İdris-i Bidlisî, **a.g.e.**, s. 322.

haleflerinden ve atadıklarından biri sultanların odağı olan siz padişahın yakınlarına yolu düşüp bir maksatla padişahın sülk ve iktidar alanına yönelirse ve o halifeden ve haleften, saygı kurallarını yerine getirmek bakımından kibirlenme yoluyla gevşeklik başgösterirse, bu durum padişahın kutlu hatırına ağır geleceği, hatta incinmeye ve soğukluğa neden olacağı kesindir.”¹⁴⁷

Bitlisî’ye göre Padişah, Hadis-i Şerif üzerinden edilen sohbet üzerine Kudüs’e gitmeye karar vermiştir.

“Bu söz akıl ve kavrayışın onayladığı bir söz olduğundan alem padişahı, mübarek Kudüs’e hareket etme görüşünü tercih buyurdu.”¹⁴⁸

Dönemin *Selimmâmelerindeki* bilgiler karşılaştırıldığında İdris-i Bitlisî’nin *Selimmâmesinde* Kudüs ziyaretinin daha ayrıntılı olarak yazıldığı görülmüştür. İdris-i Bitlisî’nin eseri dışındaki *Selimmâmelerde* Yavuz Sultan Selim’in Remle’de iken Kudüs’ü ziyaret etmek istediği kısa geçilerek ziyaret hakkında bilgi verilmiştir. Ziyaret esnasındaki en tafsilatlı bilgi kaynağımızı ise Silahşör’ün *Feth Name-i Diyar-ı Arab* adlı eseri oluşturmuştur.

Kudüs ziyaretinin en canlı şahidi verdiği bilgilerden yola çıkarak Silahşör lakaplı yazarımız diyebiliriz. Yazarımıza göre Yavuz Sultan Selim Remle’de üç gün kaldıktan sonra Kudüs’ü ziyaret etmek istemiştir. Eserin en dikkat çeken özelliği Yavuz sultan Selim’in Kudüs’te adım sayısına kadar yakından takip edilmesi olmuştur.

“Sultân-ı Rûm bu hâle vâkîf olup, Remle şehrine ericek yağma buyurup, kavm-i asker altın üstüne getirdiler. Şâh-i cihân üç gün ârâm kılıp arzû-yi Kuds-i mübârek kılıp, emr edip beş yüz piyâde tüfekçi ve bin güzîde sipâh hâzır olup Sultân-i Rûm süvâr olup azm-i Kuds kılıp revâne oldu. Bâkî asker

¹⁴⁷ İdris-i Bidlisî, **a.g.e.**, s. 323.

¹⁴⁸ İdris-i Bidlisî, **a.g.e.**, a.y.

Yûnûs Paşa bir şehir-i Remle önünde kalıp Şâh-ı Rûm vakt-i asr erince yürüyüp, Kuds-i mübârek'e erişip, şehir önünde bârgâh kurulup, attan inip bir az ârâm eyledi. Âdem salıp Mescid-i Aksâ hâdimlerine, salât-i mağribi Sultân-ı Rûm Mescid-i Aksâ'da edâ eder deyu tenbîh edip, hâdimler dahî on iki bin kandil şu'lelendirip, Mescid-i Aksâ'ya zînet verdiler. Şâh-i cihân bir az ârâm kılıp, süvâr olup, yürüyüp, şehir-i Kuds'e girip, geçip harem kapısına erip attan inip evvel Kubbe-i sahrâ tarafına teveccüh kıldı. Elli beş hatve kat' olup nerdübân mahalline erip, on beş kademe çıkıp altmış hatve birle Kubbe-i sahrâ kapısına erip, dühûl edip Rummân-i Dâvûd Nebî'yi, Nahl-i Hamze'yi ziyâret kılıp, Hacer-i Sahrâ'yı devr edip ziyaret kılıp on üç kademe nerdübândan sahrâ altına inip iki rik'at namâz-ı hâcet kılıp yine taşra gelip Sahrâ'nın sol tarafında mihrâb önüne erip namâz kılıp arz-ı hâcât kılıp Nusret temannâ eyledi. Namâzdan fâriğ olup Kubbe-i Sahrâ'dan taşra gelip hâdimlerine in'âm ü ihsân kıldı. Şâh-i cihân yürüyüp Sahrâ soffasından nüzul edip yüz elli hatve birle sahn-i haremi kat' edip Mescid-i Aksâ bâbına erdi. Hâdimler kâfûrî şem'ler birle karşı gelip, istikbâl kılıp Sultân-ı Rûm dahî kapıdan dühûl edip Mescid-i Aksâ içine nazar salıp gördü kim hâdimler on iki bin kandil birle Beyt-i Mukaddes'e zînet vermişler, yürüyüp yüz seksen beş hatve kat' edip mihrâbın önüne erip, salât-i mağrib hâzır olup edâ edip namâzdan fâriğ olup mihrâbın önüne gelip iki rik'at namâz-ı hâcet edâ edip zikr ü tilâvet'e meşgul olup el götürüp niyâz eyledi."¹⁴⁹

Eserde Yavuz Sultan Selim'in Mescid-i Aksâ'da yaptığı dua da yer almaktadır. *Münâcât-ı Sultân-i Rûm der-Mescid-i Aksâ* başlığı altında verilen duada Yavuz Sultan Selim'in Allah'a içinde bulunduğu mübarek mekana kendisini ulaştırdığı için hem şükrettiği hem de bundan sonra çıkacağı seferlerde, yapacağı savaşlarda kendisine yardım etmesini istediği görülmektedir. Dua içerisinde sık sık geçen "Mescid-i Aksâ vü Makdis hakkıçün, Kâbe kavseyni ev ednâ hakkıçün" gibi yakarışlarla Yavuz Sultan Selim, mübarek toprakların hâdimi olmaya niyetli ve kararlı olduğunun mesajını vermek istemiş gibi görülmektedir.

¹⁴⁹ Salahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 318-319.

“Münâcât-ı Sultân-i Rûm der-Mescid-İ Aksâ

Dedi ey Hayy ü Tüvânâ vü Kerîm
Senden özge kullarına yok Rahîm
Beytini görmekliği çün yâ Habîb
Şükr ü minnet, biz kula kıldın nasîb
Lik cürmüm bahrine yoktur kinâr
El götürdüm baş açup misl-i çinâr
Umarım ben kulu red kılmayasın
Mâcerayı sehv-add kılmayasın
Lütfün ile toplayasın ben kulu
Hem delâlet kılasın doğru yolu
Eşiğine yüz sürüp kılıp penâh
Baş açıp lütfün umar cümle sipâh
Mağfîret kıl biz kuluna yâ Ganî
Mahşer içre eyleme hor u denî
Umarız bâbına geldik rahmetin
Biz kula erişse nola şefkatin
Cümle âlem halkına verip murâd
Red kılıp birin komazsın bî-murâd
Baş açuban bâbına geldik senin
Dâima fi’li hatâdır bendenin
Rahmetini umarız ey lütfü bol
İşimiz sağ eyle bizim etme sol
Askerime nusrat eyle ya İlâh
Geldiler bâbına cümle rû-siyâh
Yüzlerin ağ eyle Ahmed hakkıçün
Gâzilerin seyf ü türsü hakkıçün
Mescid-i Aksâ vü Makdis hakkıçün
Cibrilin ettiği takdis hakkıçün
Kâbe kavseyni ev ednâ hakkıçün
Cümle-i a’lâ ve ednâ hakkıçün

Mâh ü hurşid ü felekler hakkıçün
Yer ü gök içre melekler hakkıçün
Âdem ü Şît ile idris hakkıçün
Hürmüs'ün ettiği tedris hakkıçün
Sana ısmarlamışım ceşim hemîn
Senden özge kullarına yok emîn
Rahmet ü lûtfün senin çün ol âm
Umarız Vallâhi biz her subh u şâm
Hâcetin arz etti Hakk'a Şeh Selim
Mescid-i Aksâ içinde ol halîm
Hatm edip tüketti ol dem sözünü
Mesh kıldı elleriyle yüzünü
Ey Hudâ'dan rahmet isteyen kişi
Mustafâdan şefkat isteyen kişi
Emrine kıl imtisâl ol Bârî'nin
Terk kılma sünnetini yârinin
Tâ ki işin dünya içre sağ ola
Rûz-i mahşer içre yüzün ağ ola
Tâ ki yolun urmaya dîv-i racîm
Çağıruben her nefes de yâ Rahim
Nâgehân bir gün erer ceş-i ecel
Assı kılmaz ettiğin tul-i emel
Irma yoldan yâ Ganî mü'minleri
Redd kılma kapıdan Muhsinleri
Kabr içre mağfîret kılğıl bize
Münkir'in sorusun ehven kıl bize
Âhirimiz hayr ile etgil tamâm
Bu arada kaldı söz hem vesselâm
Lik sen dahi tekâsül etme gel
Ahmed'in şer'ine lâyıq kıl amel
Ver salâvat Rûh-i pâkine anın

Nâr-i dûzah'tan ırâğ ola canın.”¹⁵⁰

Eserimize göre Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyareti bir gece sürmüş, ertesi sabah kurbanlar kesilmiş, tekrar ziyaretler gerçekleştirilmiş ve ordunun yanına dönmek için yola çıkılmıştır.

“Sultân-ı Rûm, Münâcâtın tamâm kılıp vakt-i işâ hazır olup, edâ edip bir az zikr ü tesbîhe meşgul olup, tamâm edip, taşra gelip, hâdimlere in'âm ü ihsânlar kılıp, yürüyüp haremden çıkıp, süvâr olup, gulâmlar fanûs, meş'aller getirip yürüyüp bargâhına erip ol gece ârâm kıldı. Ale's-sabâh durup, Şâh-i cihân emr edip nice ganem, sevr, şütür hâzır olup kurbân buyurup kendi süvâr olur varıp tekrâr Kubbe-i Sahrâ'yı ziyâret kılıp, Mescid-i Aksâ'da iki rik'at namâz-ı hâcet kılıp, taşra gelip cemi' seyr olacak yerleri temâşâ kılıp süvâr olup Kuds-i mübârek kavmine in'âm buyurdu, kendi devletle azm-i asker kılıp revâne oldu.”¹⁵¹

Sefer boyunca Yavuz Sultan Selim ile birlikte olan bir diğer yazarımız Haydar Çelebi'nin eseri Silahşör'ün eserinden Kudüs'e yola çıkış ve varış saatleri hakkında bilgi vermesi bakımından ayrılmaktadır. Nitekim Haydar Çelebi'ye göre 922'nin Zilhicce ayının altıncı günü gece yola çıkılmış ertesi gün ikindi vakti Kudüs'e varılmıştır. Silahşör'e göre çok daha yüzeysel bilgiler veren esere göre Kudüs ziyareti şu şekilde teşkil etmiştir.

“Altıncı günde devletle Hüdavendigâr Remle'den sa'detle temcid vaktinde Kudüs-i Şerife müteveccih oldılar. İkindü vaktinde Kudüs-i Şeride nüzul eyledi. Yedinci gün namazı şamî vaktinde mukaddemce Kudüs-i Şerif'i ziyaretine gelüb fukara ve mesakine enva' hayrât ve tasaddukât idüb namaz-ı şamî Mescid-i Aksâ'da ve 'işâyı Kubbe-i Sahrâ'da kıldı. Zikr olan mescid-i şerifi enva' sürûc ve kanadille zînet olmuşdı. 'Ale's-sabah ziyaret-i veda' cemi' mevazı' ziyareti 'ale'-tertib görüb ziyaret idüb anda devletle yine

¹⁵⁰ Salahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 319-320.

¹⁵¹ Salahattin Tansel, **a.g.m.**, s. 320.

Remle'de olan asker-i muzafferine gelüb otak-ı hümayuna nüzul eyledi.¹⁵²

Keşfi Mehmed'in *Selimnâmesine* göre Yavuz Sultan Selim, Remle'de iken hem kendi maneviyatını arttırmak hem de Kudüs'teki fakir fukaraya ihsanda bulunmak üzere çok isteyerek yola çıkmıştır. Keşfi Mehmed Çelebi bu iyi niyeti *Kur'an-ı Kerim*'in Nisa Suresi'nin 135. Ayet-i Kerime'si ile Yunus Suresi'nin 35. Ayet-i Kerime'si çerçevesinde bir anlatıyla yazmıştır. Zira *Kur'an-ı Kerim* bu Ayet-i Kerime'ler ile zengin, fakir ayırt etmeden herkese adil olmayı emrederken, ancak bu şekilde hidayete erenlerden olunacağı mesajını vermektedir. Yazarımız da eserinde Yavuz Sultan Selim'i Kudüs halkına bulunduğu ihsanlar mucebince hidayete eren kişilerden göstermiştir.

“Remle kurbinde Culcûliyye nâm menzil-i sa'âdet hengâmında karâr idib ammâ yine fikr-i şâhânesi ve tedbîr-i mulûkânesi şöyle iktizâ etdi ki ol menzil-i evliyâ-yi enâm ve mahfel-i ezkiyâ-yi eyyâm buk'a-i cennet-cenâb ve kâşâne-i Firdevs ebvâb ki duvâz-deh kunkure-i kubbe-i nuh-revâk-i gerdûn esâs-i nucûm cevâmî'-i çarh-i berîn gibi pür-nakş-u-nigâr ve bünyân-i çârdeh-dâyire-i fezâ-yi suffa-i pür-safâsi serîr-i heft-tibâk-i rû-yi zemîn gibi ruhâm-i gûnâ-gûn-i pürfûsûs ezhâr-i mu'attarla Firdevs-i pür-tezyîn gibi mebsût ve ustuvârdır gelüb cân-i gönülden 'ibâdet ve Kuds-i şerifi ziyâret kılub fakîr-u-ganîsine “in yekün ganiyyen ev fakîran fa'llâhu evlâ bihimâ” (K.K.: 4/135) birle himâyetler ve ri'âyetler idüb “e-fe-men yehdî ile'l-halli ehakku en yüttebe'a” (K.K.: 10/35) birle hâk-i pâ-yi 'azizin erbâb-ı hâcete kuhl-i sa'âdet ve iksîr-i devlet kılub sehâb-ı sehâ ve ihsânla ravza-i kulûb-i fukarâdan gubâr-ı fakr-u-fâkayı zâyil kılub mesâlih-i müslimîni edâ ve bu 'inâyet-i ezeli ve mevhibet-i lem-yezeli mukâbesinde şükr-i Huzâ kılub Hazret-i 'İzzet-celle 'azametu celâlihî ve 'alet kelimetu kemâlihî dergâhından yine yumnu-ikbâl ve 'izz-u-iclâl taleb idib andan devletle yine Gazze'ye geldi.”¹⁵³

Kemalpaşazade'de diğer *Selimnâmelerden* farklı olarak Yavuz Sultan Selim'in

¹⁵² Ali Seslikaya, **a.g.t.**, s. 155-156.

¹⁵³ Şefaettin Severcan, **a.g.t.**, s. 115-116.

Gazze’de iken Kudüs ziyaretine karar verdiğini yazar. Burada da dikkat çekilen olaylardan biri fakir fukaraya bulunulan ihsana halkın verdiği tepkidir. Zira eserimize göre halk feraha kavuşmuş ve bu muameleden son derece memnun kalmıştır.

“On beş gün mikdârı Gazze’de cülûs idüb, ba’de mâ Kudüs-i şerifi ziyâret murâdı oldu. İkbâl ile havâşş-ı me’âlîsi ile nice bin güzîde ‘askeriyle semük-vâr tîz –reftâr sâha-i kudüs-i mübâreke kadem başdı. Anda olan medâci’-i enbiyâ ve şavâmi’-ı evliyâyı bi-işrihim ziyâret düb, ervâh-ı mutahherelerinden istimdâd itdikden sonra Halîlü’r-Rahmân’e ‘azm idüb, anda dahî vâkı’ olan kerâmât-ı evliyâ ve mu’cizât-ı enbiyâyı müşâhede eyledi. Bu iki ziyâret-gâh-i sa’âdet nihâhun fukara ve agniyâsını dâne-i lutf u ihsânla dâmi mehabbetine çeküb, murg-ı dillerin şikâr itdi. Cümlesi ferah u şâd ve dilâbâd oldılar.”¹⁵⁴

Celalzade Mustafa’ya göre Padişah Remle’de iken Kudüs ziyaretine karar vermiştir. Esere göre Yavuz Sultan Selim Kudüs’ü ziyaret ederek bu mukaddes yerlerin bereketinden yararlanıp, bundan sonraki seferlerinde başarılı olmak için dua niyazında bulunmuştur. Padişah Kudüs’teki mübarek yerlerin ziyaretini kendisine lütfeden Allah’a şükür secdesi için eserde “mübarek arazi” olarak zikredilen toprağa yüzünü sürmüştür. Yavuz Sultan Selim’in Kudüs ziyareti esere şu şekilde yansımıştır:

“Ol taraflar mukâbele-i Kudüs-i Şerîf olub, Hazret-i Pâdişâh behişt-âşiyân Enâra’llahu burhâneh mevâhib-i ‘âliyye-i Rabbâniyye ve ‘atâya-yı seniyye-i Sübhâniyyeye mazhar olub, bu denlü fütûhât-ı behcet-âyât ile mugtenim oldılar. Arâzi-yi mukaddese-i ‘âlişân emkene-i münevvere-i bi’l-imbân ile müstes’ad olduklarına Cenâb-ı Hakka tekrâr şükrler ve senâlar itdiler. Kudüs-i Şerîfin ziyâret-i bâ-berekâtları ile müşerre olmağa niyyet idüb, ol tarafa teveccüh itdiler. Meyâmin-i ‘aliyye-i ilâhî ‘atâyâyı seniyye-i nâ-mütenâhi nasîbleri imiş. Sa’âdet-u-ikbâl ile Kudüs-i Şerîfe varub ki, nazar-gâh-ı hazret-i melek’ül-latîfdir, husûsâ Kubbe-i Sahra-ki kadem-nihâde-i seyyid-i enbiyâ

¹⁵⁴ Ali Kökoğlu, **a.g.t.**, s. 190.

ve sened-i asfiyâ ‘Aleyhimü’s-salâtü etyebûhâ- ve Mescid-i Aksâ ve sâyir makâmat-ı enbiyâ vü evliyâ ve bâb-ı cinân-u-mahall-i mîzân ve bâkî mevâdî’-ı şerîfe ve mevâki’-ı münîfei ‘ale’t-tertîb ziyâret idüb, mübârek yüzlerini arâzi-yi mukaddese topragina koyub, mahâmid-i ilâhî eylediler. Ol menzilden göçüb, Mâh-ı mübârek zi’l-hiccenin tokuzuncu günü Medîne-i Gazzeye konulub Sinân Pâşâ-yla olan mecmu’-ı ümerâ vü ‘asker gelüb, ordû-yı Hümâyûna mülâkî oldılar.”¹⁵⁵

Şükri-i Bitlisî’ye göre de ordu Remle’de iken Yavuz Sultan Selim Kudüs’e gitmeyi arzu etmiş ve bu arzusu neticisinde önce Kudüs’ü sonra Halilüllah’ı ziyaret edip, Mısır üzerine harekete geçmek üzere ordusunun yanına geri dönmüştür.

“Gazye birle Remle ehlin bi’t-tamâm
Katl ide Rûmî ne varsa bâş u ‘âm
Şâh emri mucibince ehl-i Rûm
Ol iki şehz üzre gösterdi hücum
Erkegin küllî helâk itti sipâh
İntikâm aldı sipâh-ı kîne-hâh
Uş bu menzilde Selîm-i nâm-dâr
Tavf kaşdın itti vü oldı süvâr
Çün muzaffer oldı a’ dâ üzre şâh
Kudse ‘azm itti Selîm-i dîn-penâh
Ol mukaddes beyti itti ârzû
Vardı âhır Kudsi gördi gû-be-gû
Zâ’ir oldı Kubbe-i Hazrâda ol
Secde itti Mescid-i Aksâda ol
Maksadı Aksâya boldı dest-rest
Ser-bülend oldı şeh-i ‘îsâ nefes
Ol makâmâtı tavâf itti Selîm

¹⁵⁵ Celalzade Mustafa, a.g.e., s. 195.

Halkın ol şehrin mu'âf itti Selim
Hayr u idrâr itti min vechü'l-helâl
Kuds şehrinde şeh-i Ferhunde-fâl
Kudsden vardı Halîlu'llâha şâh
Ol makâmı dahı gördi pâdişâh
Enbiyâ vü evliyâ kabrin tamâm
Gördi vü itti ziyâret ve's-selâm
Gazyeye döndi ziyâretten revân
Ol ferîd-i 'aşr u dârâ-yı cihân
Leşkere kavuşdı göçdi bî-direng
Mısra 'azm itti peleng-i tîz-ceng.”¹⁵⁶

Sücûdi'nin *Selîmnâmesine* göre de ordu Remle'de iken Yavuz Sultan Selim Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Yazarımıza göre Sultan, Kudüs ziyareti boyunca “Malın en hayırlısı Allah yolunda harcanandır” Hadis-i Şerif'i uyarınca fakir fukaraya çokça ihsanda bulunmuş, kutsal yerlerdeki dua ve niyazlarının ardından ordusunun yanına Gazze'ye geri dönmüştür.

“Cenâb-ı saltanat- nisâb hazretleri dahî yumn ve ikbâl birle mahrûse-i Şâmdan geçüb Mısır canibine müteveccih iken Remleye karîb Celcülüyye nâm mahalde beşâretnameler varub yetişub pâye-i serîr-i 'âlalarına arz olunub surûr-ı sülüsleri neşâd ve behcedler hâsıl olub üç gün Remlede sâkin olub andan sonra Kuds-i mübâreke varub ziyâret eyleyüb fukara ve mesâkine bir u ihsân-ı şâmil ve mütenâvel olub hayru'l-mâli mâ unfika fî sebîli'llâhi deyü envâ' hayrat ve tasaddükât edüb bu 'atîye-i azîme ve mevhibet-i kerimenin ityân-ı merâsim-i şükründe fettâh-ı zül-minnen hazretlerinin tazaru'lar ve niyâzlar idüb andan mahrûse-i Gazzeye gelüb asker-i zâfer ni-gune vâsıl olub...”¹⁵⁷

¹⁵⁶Mustafa Argunşah, **a.g.t.**, s. 268.

¹⁵⁷ Sücûdi, **Selîmnâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koll., nr. 1284, vr. 68a-68b. Kalkandelenli Sücûdi olarak da anılan müellifin eserini 1518-1520 yılları arasında yazdığı düşünülmektedir. Eser, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonuna kadar gelmektedir. Eser üzerinde

Sultan'ın Remle'de iken Kudüs'ü ziyaret etmeye karar verdiğini aktaran bir başka kaynağımız da Mahremî Çelebî'nin *Selimmâmesidir*. Yazara göre Yavuz Sultan Selim, Remle'deki divan toplantısından sonra Kudüs'e gitmiştir. Kutsal yerleri, Peygamber kabirlerini ziyaret edip, namaz kıldıktan sonra bolca dua eden Sultan, Remle'ye ordusunun yanına geri dönmüştür:

“Erişdi Remleye dikib divân-ı veş
Nice diküb revân-ı gûh-girân veş
Koyub ceş-i girâmı anda hüsrev
Süvâr oldı sekbâr u sebkver
Edub pervâz çûn tâvus-i kudsî
Edub kıldı ziyâret şehri-i Kudsü
Ne Kudüs ol kim ânı kılmış mübârek
Kamu ehl-i tavafa Hakk-ı tebârek
Makâm-ı enbiyâ-yı ‘azâm oldur
Bahtın kıblegâh-ı ‘âlem oldur
Kılub hûşen Beyt-i Aksâda namâzı
Edüb dergâh-ı Hakka çok niyâzı
Dönüb yine erişdi Remleye Şâh
Göçüb andan ordu-yı Gazzeye râh.”¹⁵⁸

Kadızzâde'nin *Selimmâmesi* de Sultan'ın Remle'de iken ziyaret kararı aldığından bahseden kaynaklarımızdandır. Sultan'ın Kudüs'teki hayır ve hasenatı birçok kaynağımızın konusu olmuştur. Kadızzâde'nin eserinin farklı tarafı ise bu

İsmail Hakkı Çuhadar'ın 1988 tarihli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Fakat tezi görme şansımız olmadığı için buradaki transkripsiyon şahsımıza aittir.

¹⁵⁸ Mahremî Çelebî, *Selimmâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koll., nr. 1287, vr. 157b-158a. *Şâhnâme* olarak da anılan manzum eser, üç kısımdan oluşmaktadır. Fakat Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki nüshası eserin iki kısmını ihtiva etmektedir. Eserin birinci bölümünde (1-2263 beyit) II. Bayezid'in seferleri anlatılmaktadır. Bu bölümün bilinen tek nüshası başı ve sonu eksik bir halde Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde kayıtlıdır. Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki ikinci bölüm Yavuz Sultan Selim döneminde, üçüncü bölüm ise Kanuni Sultan Süleyman döneminde anlatılmaktadır. Yavuz Sultan Selim ile ilgili bölüm Hatice Aynur tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Ancak bahsi geçen doktora tezini görme şansımız olmadığından çalışma için alıntılanan kısmın transkripsiyonu tarafımızca yapılmıştır.

ihşanların kimler eliyle dağıtıldığından bahsedilmesidir:

“6 Zilhicce 922 (31 Aralık 1516) günü yanında Beylerbeyi Sinan Bey, Yunus Paşa, Hüsam Paşa, kerem sahibi hâkimler, âlimler ve ileri gelen kişilerle birlikte Mescid-i Aksa’yı ziyaret etme sebebiyle yola koyuldu. Ziyareti tamamlandıktan sonra Anadolu ve Rumeli kazaskeri Zirekzâde ve Kemalpaşa Oğlu’nu ihtiyaç sahiplerine hayrat dağıtmaları için görevlendirdi. Şeyh Muhammed b. Cuma ve Hazret-i Şeyh Ebu’l-Lutfullah ile görüştü. Zafer sahibi askerlere geri dönüş emri verdi ve askerler orduya katıldı.”¹⁵⁹

Şüphesiz Ada’i-yi Şirazi’nin *Selimnâmesi* diğer *Selimnâmelere* nazaran Yavuz Sultan Selim’e en çok iltifat atfeden kaynağımızdır. Kaynağımıza göre Şam’da iken Kudüs’e gitmeye kararlı olan Padişah önce maiyyetindekileri toplamış ve onlara niyetinden bahsetmiştir. Burada dikkat çeken husus ise Yavuz Sultan Selim’in Kudüs’ü rüyalarında bile göremeyecek olan diğer hükümdarlardan farkını ortaya koymak istemesidir. Eserde kendini güneş tahtında bir mevkide gören Sultan’ın tek arzusu Kudüs’ü ziyaret etmek olarak gösterilmiştir.

“Süleymân soylu padişah devlet ve ikbal ile,
İyi düşünce sahibi emirleri yanına çağırđı.
Kutlu padişah onlara şöyle söyledi:
“Ben feleğın üzerine otağımı kurduğumdan beri,
Doru atımın dizginini çevirdiğim her yerde,
Düşmanımın başı (şaşkınlıktan) ayağına dolaştı.
Gökyüzünün doru atı benim ayağımın altındadır,
Güneşin tahtının başı benim makam ve mevkimdir.
(Şimdiye kadar) zamaneden olmasını isteyip de,
Dünyada hangi devlet ve ikbali ele geçirmedim?
Makam ve mevki sahibi olan hükümdarlar,

¹⁵⁹ Esra Yördem, **a.g.t.**, s. 35.

Bayt al-Mukadda’i rüyalarında (bile) görmediler.
Bu arzu içerisinde ömürlerini tükettiler de,
Böylesine bir devlet onlara yüz göstermedi.
Ben, önceki padişahları geride bıraktığım zaman,
Bu topu kendi değneğimle kapıp götürdüm.
Şimdi sürekli olarak arzu ettiğim şey (şudur),
Salına salına Bayt-al-Mukaddas’a girip,
Tertemiz olan evi ziyaret edeyim,
O tozu toprağı mücevherlerle karıştırayım.
Peygamberin ayağının tozunu yüzüme süreyim,
Taş merdivenlerin üzerine inip (oturayım).”¹⁶⁰

Sultan bu arzusu için beraberindekilerin de olurlarını ve duasını almıştır. Ordu Gazze tarafına ilerlerken kendisi de özel yakınlık beslediği kişilerle Kudüs’e doğru yol almıştır. Kaynakta yol üzerindeki tehlikeler sivrisineğe Sultan ise Nemrud dağına benzetilerek Yavuz Sultan Selim’in önünde hiçbir gücün duramayacağı mesajı verilmiştir. Eserde benzetmeler öyle abartılıdır ki Yavuz Sultan Selim ve maiyyetindekilerin Kudüs’e girişi meleklerin yeryüzüne inişi gibi yorumlanmıştır.

“Emirler, dünya padişahının sözlerinin ardından,
(Ona) her dilde tekrar tekrar duada bulundular.
Doğu padişahı (güneş) ziyaret için,
Bu altı kapılı kümbede (dünya) gelince,
Baştanbaşa bütün ordunun (yola koyulup)
Gazze tarafına doğru ilerlemesi işaret edildi.
Ondan sonra taç bağışlayan padişah sevinçle,
Rahşımı Bayt al-Mukaddas’a doğru sürdü.
Her ne kadar yol ‘Araplarca kapatılmış idiyse de,
Eğer bir sivrisinek varsa Nemrûd da vardı.
Taç sahibi hükümdar ve özel yakınlık (şerefine),

¹⁶⁰ Abdüsselam Bilgen, **a.g.t.**, s. 160-161.

Lâyık olan seçkin emirler,
Kutlu bir şekilde menzilleri katettiler,
Sadakatle talihin dizginine sarıldılar.
Bayt al-Mukaddas'a aşağı indiler,
Tıpkı melek gibi mavi gökyüzünden (yere) indiler.
Padişah, havası gönül okşayan, toprağı anberle yoğrulmuş,
Cennet bahçesinden (üzerine) rüzgârların estiğı,
Peygamberlerin ruhlarının (kokusuyla) kokulanmış,
Cennete benzeyen o makamı görür görmez,
Cennet misâli bahçeyi baştanbaşa gezdi,
Orada gezip dolaşmadık yer bırakmadı.
Böylece kabul makamının doruğundan gelen rahmet gibi,
Peygamber'in ayak bastığı temiz yere kadar geldi.
O tertemiz mücevherin izini gördü,
Gözlerinden o toprağı inciler döktü.
Saf miskten daha güzel kokan o toprağın üzerine,
İki gözünün şişelerinden gülsuyu döktü.
O temiz (Peygamber'in) ayak bastığı yerin izini gördükten
(sonra),
O toprağın üzerinde iki aydınlık mihrap gördü.
Dua ve dilekte bulunup secdeye kapandı,
Yalvarıp yakararak ellerini havaya kaldırdı.
Sadakat ve doğrulukla yapmış olduğı dua,
(Tanrı'nın) cömertliğı sayesinde hemen kabul edildi."¹⁶¹

Dönemin diğerk kaynaklarında görülen Sultan'ın Kudüs'te dağıttığı ihsan bu *Selimnâmede* de görülmektedir. Öyle ki kaynağımızda Sultan'ın hediyeleri gökten dolu yağmasına benzetilmiştir. Bütün bu hayır hasenattan sonra Kudüs ziyaretini tamamlayıp ordusunun yanına dönecek olan Sultan'ın atına binişi bile Hz. Muhammed'in Mirac'a çıkışıyla bir tutulmuştur.

¹⁶¹ Abdüsselam Bilgen, **a.g.t.**, s. 161-162.

“Muradın sabahı ona çokça müjdeler verince,
Yoksullara bağışta bulunulmasını emretti.
Gönlü cömertlik bakımından özendirici hale gelip,
Tıpkı bahar bulutu gibi para yağdırıcı oldu.
Cömertlik fidanı dilencinin başına yaprak döktü,
Avcu tıpkı bulut, mücevherler ise dolu gibiydi.
O bağıştan sonra dünyayı ele geçirmek isteyen padişah,
Talihi yücelmiş olarak doru atının sırtına bindi.
Tıpkı Ahmed’in Mi’rac’a çıkması gibi,
Taç sahibi hükümdar eyerin üzerine çıktı.
Niyet atının dizginini Gazze’ye doğru çevirdi,
Ganimetleri yoksul ve düşkün kimselere verdi.”¹⁶²

İncelenen dönemin bütün kaynaklarında özellikle de *Selimnâmelerde* Yavuz Sultan Selim’in önce Kudüs sonra Halilü’r-Rahman’ı ziyaret ettiği bilgisi mevcut iken Şirî’nin *Selimnâmesinde* ise önce Halilü’r-Rahman sonra Kudüs’ü ziyaret ettiğine dair bir kayıt vardır.

“Çü ‘azm-ı Mısrı kıldı Şam’dan Şâh
Dutıldı gün gibi sahrâda har-gâh
Süvâr oldı şeh-i ferhunde-tal’at
Yanınca leşkeri bâ-ferr ü şevket
Bu resme yol kesüb menzil-be-menzil
Halilü’llah’da kuruldı mahmil
Görüb ol yiri andan şâh-ı devrân
Halilü’llah’a irdigini mihmân
Atından indi çün kim ol yigâne
İrişdi yüz süriyü ol mekâne
Akıdub göz yaşın ol Şâh-ı ‘âlem

¹⁶² Abdüsselam Bilgen, *a.g.t.*, s. 162.

Gül üzre gösterürdü tâze şeb-nem
Ox yir üzre akıdurdı güherden
Nisâr iderdi her-dem la'l-i terden
Ziyâret itdi bu resmile anı
Safâ kesb itdi merrât-ı revânı
Göçüp andan dahi devletile bir gün
Revâne oldı bahtı hümâyun
Oradan dahi idüb niyyet-i râh
Varub irişdi Betü'l-mukaddese Şâh
İrişdi çün kim ol 'âli mekâne
Ziyâret itdi o yiri bend-gâne
Varub yüz urub irişdi safâya
Nişân-ı hâk-i pâ-y-i Mustafâ'ya
Nişân-ı pâ-yine yüz sürdi anun
Kamu maksûdını buldı cihânun
Yüz urub 'arz ile feryâd kıldı
Anun ruhunda istimdâd kıldı
Oradan dahi kalkub kendüye şâh
Rasulün himmetini kıldı hem-râh
Nice menzil göçüb ol bahtı meymûn
Beriyye ağzına irişdi bir gün
Geçüp ol kumı güyâ kim akar sû
İrişdi kurb-ı Mısra ol cihân-cû.”¹⁶³

Sa'di b. Abdülmüteal de *Selimmâmesinde* Yavuz Sultan Selim'in Gazze'de iken Kudüs'ü ziyaret etme kararı aldığını yazar. Sultan'ın “Kudüs ziyareti Bu Dasitan-ı hazret-i hüdevendigâr ikballe Gazza'ya irüb anda saadetle kudıs-i şerif ve halil-ü rahman ziyaretlerin ittigün beyan eder” başlığı altında verilmiştir ve diğer

¹⁶³ Necati Danacı, *Selimmâmeler ve Şirî'nin Selimmâmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1981, s. 108-110. Asıl adı Ali olan müellifin mahlası Şirî'dir. Manzum olan eserin ismi *Târih-i Feth-i Mısır*'dir. Eser, Kemah'ın zabtı, Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin yenilgisi ve Mısır seferi gibi önemli konularda bilgi vermesi açısından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şehabeddin Tekindağ, *a.g.m.*, s. 220-222. Alıntılanan bölümün transkripsiyonu Necati Danacı'ya aittir.

*Selimname*lere paralel bir anlatımla halkın memnuniyetine değinilmiştir. Esere göre ziyaret şöyle gerçekleşmiştir:

“Andan izzet ve saatır eyler nevahi-i Gazze muhayyer-i orduy-u hümayun-u oldu. Ol kag’ bırak dahi devlet biması say-ı salub izzet otağı kuruldu. On beş gün miktar-ı anda cülus idüb Kudüs-i Şerifi ziyaret murad edindi. Bir nice bin güzide asker ve havas malisiyle sebükbar ve tiz-i reftar olub ikballe saha-ı Kudüs-ü mübareke kadem basdı anda olan merac-ı enbiya ve suam-ı evliyay-ı biesrihim ziyaret idüb anda dahi vaki olan kerâmet-i evliya ve ma’hizat-ı enbiyay-ı müşahade eyledi. Bu iki ziyaretgâhı saadet-i nagahın fukara ve ağniyasını dere-i lutf ve ihsanlar demr-i muhatter çeküb meng-u dillerin şikar eyledi.”¹⁶⁴

Hoca Sadeddin’e göre Yavuz Sultan Selim’in en çok istediği şeylerin başında Kudüs’ü ziyaret etmek gelmektedir. Bu bağlamda yegâne hedefi Memlûklüleri ortadan kaldırmak olmasına rağmen Mısır güzergahından bile ayrılabilmiştir. Yavuz Sultan Selim’e ve maiyetindekilere atfedilen kutsiyet Hoca Sadeddin’in eserinde de karşımıza çıkmıştır. Nitekim esere göre Sultan ve beraberindekiler çölün tehlikelerinden Allah’ın yardımı ile kurtulmuş hatta Allah’ın yardımı İbrahim Peygamber’in ruhani liderliği şeklinde teşekkül etmiştir.

“Keremle bezenmiş Padişahın Kudüs’ü ziyaret düşüncesi başlıca emellerinden biri olmakla, Mısır yolundan ayrıldığına bakmayub, yenilmez orduyu Gazze’den Remle’ye gönderüb, saygı değer has adamlarıyla o şerefleri somutlaştıran kutsal makama doğru yollandı. Tan yerinin atışından güneşin batışına dek çölü aşub bir gün içinde Beyt-i mukaddes’e ulaştı. Yol güvenliği kalmamış, çöl araplarıyla yollar kapanmış iken, keremli Tanrının *yardımıyla ve Halil İbrahim’in ruhaniyeti rehberliğine umud bağlayub az bir*

¹⁶⁴ Sa’di b. Abdü’l-Müte’al, *Selimname*, neş. Salih Akın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1974, s. 5. Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan müellifin Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşadığı tahmin edilmektedir. Eser bazı hususlarda Celalzâde Mustafa Çelebi ve Kemalpaşazâde’nin *Selimname*leriyle benzerlik göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Şehabeddin Tekindağ, *a.g.m.*, s. 219-220; Ahmet Uğur, *a.g.md.*, s. 441. Çalışmamız için *Selimname*’den alıntılanan metnin transkripti Salih Akın’a aittir.

insanla ordu-yi hümayundan ayrılıb yola girdi ve emel edinilen durağa rahat gönülle irdi.”¹⁶⁵

Eserde göre Kudüs’e akşam saatlerinde ulaşan Sultan gecesini fazilet içinde geçirebilmek ve ibadetle meşgul olmak için kutsal yerleri ziyaret etmiştir.

“O gice ki Beytü’l-makdis’e ulaşılmak başarıldı, temiz gönüllü Sultan ihya-yi leyl etmek eğilimiyle kutsal yerleri ziyarete başladı. İrtesi Hazret-i İshak, Yakub ve Yusuf’un, salat ve selam Peygamberimize ve anlara olsun, temiz kabirleri ziyaretine gidildi. Kur’an bostanında nağmeler çağlatan bülbül, Padişahın has hafızı Tanrının fazlı ile öğülsün, İsfahanlı Hafız Mehmed uygun ve düzgün ezgilerle aşr-i şerifler tilavet etti.”¹⁶⁶

Eserde Yavuz Sultan Selim’in Kudüs’te dağıttığı ihsanın fazlalığı denizlerin uçsuz bucaksızlığına benzetilmiştir.

“Böylece İsrail peygamberlerinden iki yüz nebinin mezarı olmağla tanınan Dahme-i müteberrike’yi ziyaret idüb kentin fakirlerini sadakalarla zengin eyledi. Ol ay gibi parıldayan beldede yaşayanları ihsanları denizinde boğulurcasına kandırdı.”¹⁶⁷

Çerkezler Kâtibi Yusuf’un *Selimnâmesinde* ise Kudüs ziyareti bir cümle ile geçilmiş, Yavuz Sultan Selim’in peygamber kabirlerini ziyareti ve dağıttığı sadakadan bahsedilmiştir.

“Padişah muhtasar kullarıyla askerden ayrılıb ziyaret-i bârigâh-ı Mescid-i Aksa, senây-ı muallâ, mekan-ı enbiyâ-ı izâm ve evliyây-ı kirama teveccüh edüb çok sadakât verdi.”¹⁶⁸

¹⁶⁵ İsmet Parmaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 305.

¹⁶⁶ İsmet Parmaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 306.

¹⁶⁷ İsmet Parmaksızoğlu, **a.g.e.**, s. 306.

¹⁶⁸ Mehmet Doğan, **a.g.t.**, s. 109.

Yavuz Sultan Selim Kudüs'te sadece Müslümanlara ihsanda bulunmakla kalmamış Sultan'ın Kudüs ziyareti esnasında kendisini karşılamaya gelen Ermeni Patriği III. Serkis'e bir ferman vererek Kudüs Ermeni'lerine de büyük haklar tanımıştır. Bu fermana göre Kudüs'teki ibadethaneler eskiden hangi şartlarda varlık gösteriyorsa o şartlara haiz olmaya devam edecektir. Böylece Kudüs'teki Patrikhane Osmanlı yönetimini tanımıştır.¹⁶⁹ Yavuz Sultan Selim Hristiyanlara da lutüfkâr davrandığına dair kayıtlar vardır. Hristiyan bir tacirin Papa'ya gönderdiği mektuptan bahseden Feridun Emecen, bu mektupta Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyaretleri esnasında Hz. İsa'ya atfedilen mezarı da ziyaret ettiği hatta mezarın daha iyi görünmesi için çevre düzenlemesini yaptırdığı bilgisini sunmaktadır.¹⁷⁰ İncelenen kaynaklardan anlaşıldığı üzere Yavuz Sultan Selim Kudüs ziyareti boyunca sadece Müslüman halka değil diğer dini unsurlara da oldukça lutüfkar davranmıştır. Her kesimin teveccühünü kazanmayı arzu etmiş olacağı düşünülen Sultan hakların teminatı konusunda da oldukça hassas davranmıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyareti *Selimnâmeler*de hususiyetle işlenen konulardan biri olmuştur. Zira "Âlem Padişahı" Sultan'ın, Kudüs gibi İslam dünyası için kutsiyeti tartışılmaz bir şehri ziyaret etmesi, halkına bol ihsanda bulunması, kutsal mekanlara ehemmiyet göstermesi oldukça önemli görülmüştür. Nitekim dönem kaynakları da Sultan'ın bu özel ilgisine kayıtsız kalmamıştır. *Selimnâmeler*, Kudüs ziyaretini ayrıntıları ile işlemiştir. Çalışmamız için kullanılan *Selimnâmelerin* geneli ziyaretin kısa tutulup sefer için ordunun yanına dönüldüğü, şehir halkına ve kutsal mekanlara oldukça fazla ihsanda bulunulduğu, Peygamber kabirlerinin Sultan'ın özel ilgisine mazhar olduğu gibi konulara değinmiştir. Kaynaklarımızın ayrıldığı başlıca ayrıntı ise Sultan'ın Kudüs'ü ziyarete nerede karar verdiği konusu olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Remle'de iken bu ziyarete çıkmaya niyet ettiği hususunda *Selimnâmelerin* büyük çoğunluğunu hemfikirdir. Fakat Gazze ve Şam'da bu kararın alındığını ifade eden *Selimnâmeler* de vardır. Mesela, Kemalpaşazâde, Sa'di b. Abdülmüteal ve Hoca Sadeddin'in *Selimnâmelerinde* Gazze'de iken ziyaret etmek kararı alındığı ifade edilirken Ada'i-yi Şirazi'nin *Selimnâmesinde* Şam şehri

¹⁶⁹ Yavuz Ercan, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷⁰ Feridun Emecen, **a.g.e.**, s. 259.

gösterilmiştir. Şirî'nin *Selimmâmesi* ise Kudüs'ün Halilürrahman'dan sonra ziyaret edildiğini yazan tek kaynağımızdır.

Kutsal yerlerin hâdimi ve hâkimi olmayı kendine şiar edinmiş Sultan'ın Mısır seferi esnasında güzergâhını değiştirmek suretiyle de olsa üç büyük din için mukaddes kabul edilen toprakları ziyaret etmesi bu anlamda gayet anlaşılır olmuştur. Zira Sultan hem askeri hem de manevi gücünün tabiiyeti altına girecek olan halklar tarafından bilinmesini istemiş olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜLEYMANNÂMELERDE KUDÜS

Osmanlı idaresi altına girdikten sonra Kudüs'ün tümüyle ihya olması Kanuni Sultan Süleyman dönemine rastlamaktadır. Kudüs'teki imar faaliyetleri şehre Osmanlı damgasını vurmuştur. Kanuni Sultan Süleyman dönemini ele alan en önemli kaynaklar ise *Süleymannâmeler*dir. Bu bölümde de Kudüs'teki imar ve onarım çalışmalarının *Süleymannâmelere* ne şekilde yansıdığı üzerinde durularak bu eserler özelindeki Kudüs yazımına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu bölüm iki başlık altında ele alınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman ve Kudüs başlığı altında, *Süleymannâmelere* yansıyan Kudüs yazımına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Bu bölüm için *Süleymannâmeler* özelinde en önemli kaynağımız Eyyûbî'nin *Menâkıb-ı Sultan Süleyman* adlı eser olmuştur. Araştırılan *Süleymannâmelerin* büyük bir kısmında Kudüs yazımına rastlanmadığı için dönem eseri olmasının yanında Kudüs'teki imar faaliyetleri ile ilgili doğrudan bilgi veren Na'imî Çelebi'nin *Fezâ'il-i Kuds* adlı eseri oldukça önemli görülmüş ve *Süleymannâme* olarak anılmasa bile bu bölümde kullanılmıştır. XVI. Yüzyıl Kaynaklarında Kudüs başlığı altında ise Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleymandönemlerinin ana kaynağı olan *Selimnâme* ve *Süleymannâmelerin* kendinden sonraki eserlere nasıl kaynaklık ettiği bazı örnekler üzerinden işlenmiştir. Bu bölüm kullandığımız eserlerin kaynak değerini göstermesi bakımından ele alınmıştır

3.1. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN VE KUDÜS

Kudüs'ün Kanuni Sultan Süleyman döneminde ihya edilmesi Canbirdi Gazali tehlikesinin bertaraf edilmesinden sonra başlamıştır. Canbirdi Gazali, Yavuz Sultan Selim'in görevlendirmesiyle önce Trablus, Safed, Gazze, Remle, Kudüs ve Nablus bölgelerine sancak beyi olarak atanmış,¹⁷¹ daha sonra ise yine Yavuz Sultan Selim'in emriyle yaptığı hizmetler karşılığında 1518 yılında Şam beylerbeyiliğine

¹⁷¹ Mustafa Cezar, **a.g.e.**, s. 771; İbn İyas, **Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi**, terc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 190; Feridun Emecen, "Canbirdi Gazâlî", **DİA**, İstanbul, 1993, C. VII, s. 142.

getirilmiştir.¹⁷² Bu görevlendirme Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* adlı eserinde şu şekilde geçmektedir:

“Memâlik-i Mısır Eyâletin mûmâ-ileyh Hayr Beg'e Şam ve Kuds-i Şerîf ve Gazze vilâyetlerinin emâretini cümle tevâbi' u levâhıklarıyla merkûm Cânberdi Gâzâli'ye tevfiz u taklîd idüb berât-ı saâdet-i âyât inâyet olunmuşdı.”¹⁷³

Hakimiyet alanı gittikçe genişleyen Canbirdi Gazali, Osmanlıdaki saltanat değişikliğini fırsat bilerek, Kanuni Sultan Süleyman'ın tecrübesizliğinden de yararlanmak isteyerek bahsi geçen bölgelerde başına buyruk hareket etmeye başlamıştır.¹⁷⁴ Nitekim Yavuz Sultan Selim'in ölümü ile birlikte isyan bayrağını çekmiş, bu durum da Kanuni Sultan Süleyman'ın büyük bir ordu ile üzerine hareket etmesine sebep olmuştur.¹⁷⁵ Celâlzâde bu ihanet girişimini şairlikteki maharetini de göstererek manzum olarak şu şekilde satırlarına taşımıştır:

“Kadr-i lutfi bilmeğe merdüm gerek
Lutf bilmez âdemîler kem gerek
Etme eylik tab'-ı nâ-pâk olana
Kıl keremler sahib-i idrâk olana
Eylik eyler dâyim ehl-i fazl olan
Her yaramazlık ider bî-asl olan
Asla eyle eylerisen ger 'atâ
Kim meseldir asl etmezmiş hatâ

¹⁷² Mustafa Cezar, **a.g.e.**, s. 776; Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın, **a.g.e.**, s. 76; İbn İyas, **a.g.e.**, a.y.; Feridun Emecen, **a.g.m.**, a.y.

¹⁷³ Celâlzâde Mustafa, **Tabakâtü'l-memalik ve derecâtü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557**, yay. haz. Petra Karpert, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1981, s. 30a-30b. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn seferinde de yanında olan Celalzade Mustafa Çelebi, eserinde 1555 yılına kadar olan olayları anlatır. Eserin son bölümü olan 30. tabaka Kanuni Sultan Süleyman dönemine aittir. Petra Karpert tarafından tıpkıbasımı yapılan eser üzerinde Funda Demirtaş ise doktora tezi hazırlamıştır. Tezimiz için kullanılan kısımlarda Funda Demirtaş'ın transkripti yeterli görülmediğinden tıpkıbasım üzerinden tarafımızca transkript yapılarak kullanılmıştır.

¹⁷⁴ Tayyib Gökbilgin, **Kanunî Sultan Süleyman**, haz. Sabri Can Sannav, Trakya Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 8.

¹⁷⁵ İbn İyas, **a.g.e.**, s. 346.

Olma emîn iş inanma câhile
Unudur kendüsini ol câh ile
Memleket zabtını âkıller bilür
İş başarmağını kâmiller bilür
Câhilin tab'ında birdir nef' u zarr
Assı deyü kendüye eyler zarar
Görmeyem dirsene cihânda gussayı
Kıssa-i Cânberdîden al hisseyi
Cehlidir bâ'is olan isyâna
Girdi anca müslimînin kanına.¹⁷⁶

Canbirdi Gazali'nin bu mücadelesi 1521 yılında yapılan şavaştta ölümü ile neticelenmiştir.¹⁷⁷ Bu ölüm Kudüs'ü de içine alan Şam bölgesinin yeniden huzura kavuşması olarak yorumlanmıştır.¹⁷⁸ Bölgenin Osmanlıya karşı tehditlerden temizlenmesi İslam dünyası için kutsiyeti tartışılmaz olan Kudüs kentinin Kanuni Sultan Süleyman tarafından ihyasının da yolunu açmıştır. Zira Memlûklüler hakimiyeti boyunca Kudüs, dini hüviyetini korumuş fakat siyasi ve askeri açısından eski ihtişamını yitirmiş, daha çok Memlûklü subayların sürgün için yollandığı bir şehre dönüşmüştür.¹⁷⁹

Osmanlı Devleti'nin fethedilen topraklarla hakimiyet alanını iyice genişlettiği XVI. yüzyıl, bu bölgelerde hem yeni yapılaşmaları hem de sanat eserleri ortaya çıkarmayı beraberinde getirmiştir.¹⁸⁰ Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferi, İslam dünyası için kutsal beldelerin Osmanlı hakimiyetine girmesi ile sonuçlanmış, akabinde oğlu Kanuni Sultan Süleyman dönemi fetih hareketleri daha geniş manada

¹⁷⁶ Celalzâde Mustafa, **Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik**, s. 30b.

¹⁷⁷ Feridun Emecen, **a.g.md.**, a.y.

¹⁷⁸ Ahmet Faruk Çelik, **Fethullah Arifi Çelebi'nin Şehname-i Al-i Osman'ından Süleymanname**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 59; Feridun Emecen, **a.g.md.**, a.y.; Zekeriya Kurşun, Ali İhsan Aydın, **a.g.e.**, a.y.

¹⁷⁹ Annon Cohen, **Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar**, çev. Nurettin Elhüseyni, Zekeriya Kurşun, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7; Amy Singer, **Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler**, çev. Sema Bulutsuz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s.5. Memlûklülerde *Battallık* ismi verilen bu sürgün sistemi için ayrıca bkz: Muammer Gül, Mısır Memlûkları'nda Bir Sürgün Sistemi Olan Battallık ve Kudüs, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu, C. LXVI, sy. 246, Ağustos, 2002, s. 363-370.

¹⁸⁰ İ. Aydın Yüksel, **Osmanlı Mimarisinde Kanûnî Sultan Süleyman Devri: (926-974/1520-1566) İstanbul**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2004, c. VI, s. XI.

bir hakimiyet alanının oluşmasına sebep olmuştur. Böylece bu çağ, başta payitaht İstanbul olmak üzere pek çok şehrin ihya olduğu bir devir olarak nitelenmiştir. Öyle ki XVI. yüzyıl İstanbul’u anıtsal yapı faaliyetlerinin en üst düzeyde sergilendiği bir dönem olarak yorumlanmıştır.¹⁸¹ Tezimizin üçüncü bölümünün asıl konusunu oluşturan Kudüs şehrindeki imar faaliyetleri ise şehir içerisinde çeşitli kitabelerde kendine yer bulmuştur. Bu kitabelerden ilkinin H. 930 (M.1524) tarihli Hazreti Davud’un mezarının olduğu makam duvarındaki kitabe oluşturmuştur. Kanuni Sultan Süleyman’ın Kudüs’te yaptırdığı ilk imaret çalışması olarak yorumlanan¹⁸² bu yapının kitabesindeki mesaj, üç semavi dinin inananlarını içinde barındıran yerli halk için gayet açık olmuştur. Kitabede kendini “Kâbe’nin hizmetçisi” olarak tanıtan Kanuni Sultan Süleyman, böylelikle üç din için kutsal sayılan Hazreti Davud makamının¹⁸³ camiye çevrilmesi üzerine çıkacak tartışmaların da önüne geçmiştir. Kitabede, mealen “Kâbe’nin koruyucusu”, “İslâm’ın yardımcısı” sıfatları ile bu makamın müşriklerden temizlenmesi ve bir mescid ile taçlandırılması emri verilmiştir.¹⁸⁴

Kanuni Sultan Süleyman’ın Kudüs’te peygamber kabirlerine karşı hassasiyeti ve teveccühü XVI. yüzyıl müelliflerinden olan Eyyûbî’nin bir *Süleymannâme* olan *Menâkıb-ı Sultan Süleyman* adlı eserinde şu ifadelerle yerini almıştır:

“Cemî-i enbiyâyı itdi ta’zîm
Mezârâtını yaptı itdi tekrîm”¹⁸⁵

¹⁸¹ Sinan Genim, “XVI. Yüzyılda İstanbul Şehri”, *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1988, s. 124.

¹⁸² Mehmet Tütüncü, “Kudüs ve Sultan I. Süleyman”, *Düşünce ve Tarih*, Ankara, Ağustos, 2016, s. 42.

¹⁸³ Hz. Davud’un mezar yeri olması sebebiyle Yahudilikte kutsal olan bu mekan, Hz. İsa’nın son akşam yemeği yediği yer olarak inanıldığı için Hristiyanlıkta da büyük bir öneme sahiptir.

¹⁸⁴ Mehmet Tütüncü, *Turkish Jerusalem (1516-1917) Ottoman Inscriptions From Jerusalem And Other Palestinian Cities*, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi, Haarlem, 2006, s. 32.

¹⁸⁵ Eyyûbî, *Menâkıb-ı Sultan Süleyman*, haz. Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 140. Hakkında fazla bilgi olmayan müellifin, eserlerinde yer alan Eyyûbî ismini mahlas olarak kullandığı düşünülmektedir. Eserin ne zaman yazıldığı hususu da net değildir. Eserde, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan seferlerin yanında, İstanbul’da su yapılarının inşaa ve onarımı ile Osmanlı şehirlerinde o dönemde yapılan hayır ve hasenattan bahsedilmektedir. Detay için bkz: Robert Anhegger, “Eyyûbî’nin Menakıb-ı Sultan Süleyman’ı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. I, İstanbul, 1949, s. 119-138. Çalışmamız için eserden alıntılanan bölümlerin transkripsiyonu Mehmet Akkuş’a aittir.

Padişahın bu teveccühünden oldukça bahtiyar olan yazarımız, eserinde memnuniyetini Allah'tan dilediği dua ve niyazlarla dile getirmiştir. Peygamber ahlakının sirayet ettiğini düşündüğü Kanuni Sultan Süleyman için eserde yer alan dua şöyledir:

“Devâm-ı devletün ol Hayy (ü) Gaffâr
İde pâyende olup ‘adli her bâr
Hısâl-ı enbiyâdurur şî’ârı
İre her lahza Hak’dan ‘avnü bâr.”¹⁸⁶

İmar ve onarım faaliyetleri daha büsbütün başlamadan bile şehrin her noktasına damgasını vurmuş ve Kanuni Sultan Süleyman’a 2. Süleyman vasfını kazandırmıştır.¹⁸⁷ Bu vasıf Arapça olarak şehrin kapı kitabesine işlenmiştir.¹⁸⁸ Şehrin giriş kapısı kitabesindeki bu ifade ile Kudüs’deki Osmanlı yapılaşmasının büyüklüğü gözler önüne serilmiştir.¹⁸⁹

Kanuni Sultan Süleyman’ın Kudüs şehrinde yaptırdığı imar faaliyetlerinin en önemlisi olarak şehir surlarını yenilemesi gösterilmiştir.¹⁹⁰ İnşa edilen surların temelini eski surlar oluşturmuştur.¹⁹¹ Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kudüs’te yapılan imar faaliyetleri tezimizin ana kaynakları olan *Süleymannâmelere* yeteri kadar yansımamıştır. Bu durum, bu bölüm için dönemin diğer kaynaklarından da yararlanmayı gerekli kılmıştır. Nitekim, Kudüs’ün ihyası için şehre gönderilen heyetin içinde bulunan Çeşmecizâde Ni’metullah Çelebi, kaleme aldığı *Fezâ’il-i Kuds* adlı eser ile şehirdeki Osmanlı yapılaşmasını gözler önüne sermiştir. Eserde yer alan ifadelerle göre Kanuni Sultan Süleyman şehrin surlarla çevrilmesi için emirler vermiş, Hz. Süleyman’dan kalan surların tespit edilmesini istemiş ve bu görev için

¹⁸⁶ Eyyübî, **a.g.e.**, s. 140-142.

¹⁸⁷ İmar faaliyetlerinin büsbütün başlamadığı vurgusunun yapılmasındaki kasıt; Osmanlıların Kudüs’deki en büyük eseri olarak görülen surların inşasına daha geç tarihte başlanıyor olmasıdır.

¹⁸⁸ Mehmet Tütüncü, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁸⁹ Alaattin Dolu, **a.g.m.**, s. 34.

¹⁹⁰ Yasemin Avcı, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁹¹ Baha Tanman, “Osmanlı Döneminde Kudüs: Kent Dokusu, Mimarlık ve Çini Sanatına İlişkin Bir Araştırmanın İlk Sonuçları”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 25-27 Ekim, Hatay, 2000, C. II, s. 514.

Halep şehrindeki Arap defterdarlarını görevlendirmiştir. Eserde bu istek şöyle anlatılmıştır:

“Emr kıldı ki Beyt-i Makdis’i cüst
İdeler sûrla ihâta dürüst

Bulalar ol esası kim evvel
İbn-i Dâvûd yapmış idi ezel

Ol esâs üzre yapalar ânı
Bir binâ ideler Süleymânî

Hem o dem itdi şâh-ı cem-mikdâr
Bir hiremendi mâla defterdar

Ola taht-ı yedinde mülk-i ‘Arab
Ola mesned-nişîni şehri Haleb.”¹⁹²

Yazarımıza göre surların inşasından önce yapılan alan araştırmasında eski surların neredeyse yok olmak üzere olduğu anlaşılmıştır. Eserde bu husus için geçen ifade şöyledir:

“Gezdi etrâf-ı şehri ser-tâ-ser
Tâ ki sûr-ı kadime ide nazar

Sûrdan gördi ne eder peydâ
Yir yüzünde ne bir hacer peydâ

¹⁹² Na’imî, **Fezâ’il-i Kuds**, haz. Yasin Çoşkun, Menderes Velioglu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, s. 284. Kanuni Sultan Süleyman’ın Kudüs’ün imarı için görevlendirdiği heyetteki kişilerden olan Na’imî’nin asıl ismi Çeşmecizâde Ni’metullah Çelebi’dir. Kudüs’teki imar faaliyetlerini manzum ve mensur olarak kaleme almıştır. Detaylı bilgi için bkz: Na’imî, **a.g.e.**, s. 19-22. Bahsi geçen eser, tezimiz tamamlanmadan yayınlanmış olduğundan, çalışmamız için kaynağın kendisi değil de yayınlanmış hali kullanılmıştır. Tez için alıntılanan kısımların transkripsiyonu eseri yayına hazırlayanlara aittir.

Bir iki yirde var-ıdı ancak
Köhne tolmiş ‘alâmet-i hendek.’”¹⁹³

Surların bugünkü görünümünün esasını teşkil eden¹⁹⁴ bu yenileme faaliyetleri ile Eyyübiler döneminde yıkılan surların yeniden ihyası sağlanmıştır.¹⁹⁵ 12 m yüksekliğinde ve yaklaşık 4 km uzunluğunda¹⁹⁶ olup şehri çevreleyen surlar şüphe yok ki Kudüs şehrini çok daha korunaklı hale getirmiş, savunma sistemini kuvvetlendirmiştir.¹⁹⁷

Kudüs şehrinde yapılan sur ve kale için hiçbir masraftan kaçınılmadığı *Menâkıb-ı Sultan Süleyman* adlı eserde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Dahi itdi hısâr-ı Kuds’i peydâ
Döküp mâl-i firâvân oldı ra’nâ.”¹⁹⁸

Surların inşasının en canlı şahitlerinden olan Na’imî’nin verdiği bilgilere göre, bu inşa faaliyetleri tam dört yıl sürmüştür:

“Hicretün çün dokuz yüzinde râst
Kırkla dördi geçdi bî-kem ü kâst

Sûrı yapmağa itdiler ikdâm
Yine döndünci yıld oldı tamâm.”¹⁹⁹

İnşası 1537-38/1541-42 yıllarına tekabül eden bu yapı için eserinde, *Bâb-ı*

¹⁹³ Na’imî, **a.g.e.**, s. 286.

¹⁹⁴ F. Buhl, “Kudüs”, **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı, C. VI, İstanbul, 1977, s. 962.

¹⁹⁵ Mehmet Tütüncü, **a.g.m.**, s. 41.

¹⁹⁶ *Fezâ’il-i Kuds* adlı eserde surların uzunluğunu da değinilmiştir. Yazar tarafından yapılan tespitler sonucunda surların uzunluğu beş bin üç yüz zirâ’ yani bugünkü ifade ile yaklaşık 3975 metre olarak tespit edilmiştir. Ayrıntı için bkz: Na’imî, **a.g.e.**, s. 286.

¹⁹⁷ Yasemin Avcı, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁹⁸ Eyyübî, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁹⁹ Na’imî, **a.g.e.**, s. 302.

'Amûd, Bâb-ı Halîlü'r-Rahmân, Bâb-ı Dâvûd, Bâb-ı Meryem adlarıyla yapılan dört adet kapıdan sözedilen Na'imî, bu kapıların giriş ve çıkış güzergahlarından da bahsetmiştir.²⁰⁰ Otuz dört kule ve yedi kapıdan oluşan²⁰¹ surda en dikkat çeken unsurlardan biri, neredeyse her kapısına Kanuni Sultan Süleyman isminin işlenmesi olmuştur. Sur üzerinde yer alan kitabelerde Sultan Süleyman'ın "Rum, Arap ve Acem diyarlarının hakani" olduğu vurgusu sık sık yapılmıştır.²⁰² Sultan Süleyman'ın yüceliği ve hakimiyet alanının genişliği sadece Kudüs şehrindeki kitabelerde anlatılmakla kalmamış, dönem müellifleri tarafından da eserlerinde işlenmiştir. Nitekim Celâlzâde Mustafa'nın Sultan Süleyman için yaptığı benzetme bir *Süleymannâme* olan eserde şöyle yer almıştır:

"ol sâadet-i zafer hâtimetde reb'-i meskûn iklimlerin pâdişahı 'acem ve rûm ve 'arab memleketlerinin şâh-ı şerî'ât penâhı Kuds-i Şerîf ve Hâlîlü'r-râhman ile Haremeyn-i muhteremeyn diyârlarının zıll-i ilâhî gürûh ve deryâ sükûh mücâhidînin hüsrev-i dîn-penâhı cem'-i süreyyâ-i intizâm mübarezân İslâmın şehriyâr-ı kâmkâr-ı encim sipâhî."²⁰³

Müellifi belli olmayan bir *Süleymannâme*'de de benzer ifadelerle Kanuni Sultan Süleyman'a methiyeler düzülmüştür. Kudüs, Mekke, Medine gibi şehirlerin tek sultanı olduğu vurgusu eserde şu şekilde yer almıştır:

"Şehenşâh-ı mükerrrem gâzi sultân

Muazzam kadr u âlî serfirâzî

Elinde Hakk Teâlânın Hicâzı

Diyâr-i Tûr u Kâbe Kudüs Medine

Diyen cediti şehîd ulaştı 'adne

²⁰⁰ Detay için bkz: Na'imî, **a.g.e.**, s. 304-308.

²⁰¹ Feyza Betül Köse, "Osmanlı Kudüs'ünde Mimari Çalışmaları", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, sy. 29, s. 30.

²⁰² Sur üzerine nakşedilen kitabeler için ayrıca bkz: Mehmet Tütüncü, **a.g.e.**, s. 54-67.

²⁰³ Celâlzâde Mustafa, **Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557**, s. 208a.

Bu resme âli der kâhân emîri

Ki her biri makâmâtın kebiri.”²⁰⁴

Şehrin giriş kapılarına Arapça olarak yazılan kitabelerdeki mesajlar, Kudüs'teki Osmanlı hakimiyetini ve Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığını zihinlere kazıyan önemli detaylardan olmuştur. Kudüs'ün üç semavi din için de hac ibadeti için uğrak yeri olduğu²⁰⁵ düşünüldüğünde şehrin giriş kapılarında verilmek istenen mesaj gayet anlaşılırdır.

Kudüs'te dikkat çeken Osmanlı onarımlarından birini de şehrin su ihtiyacının karşılanması için yapılan girişimler oluşturmuştur. Surların inşaatı sürdüğü sırada başlayan onarım faaliyetleri ile su kemerleri ve kanallar yenilenmiş, kente temiz su getirilmeye başlanmıştır. Kudüs'teki imar faaliyetlerini büyük bir titizlikle eserinde bizlere sunan Na'imî, suyun şehre ulaştırılması meselesini de ele almıştır. Yazara göre Kanuni Sultan Süleyman, şehrin su ihtiyacından haberdar olur olmaz sorunun çözülmesi için emirler vermiştir. Bu iş için ne kadar para gerekiyorsa da çekinilmeden harcanmasını, zira halka bir yudum su ulaştırmanın maddi her şeyin üstünde bir hayr olacağını belirtmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın bu emri eserde şu şekilde geçmektedir:

“Evvelâ âna su getürsünler

Ol binaya hemân el ursunlar

Dimesünler i çok hazîne gider

Bir içim suyu bin hazîne deger

Âbdan hayy degil midür her şey

²⁰⁴ **Süleymannâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine Koll., nr. 1434, vr. 122a. Müellifi belli olmayan eserin asıl ismi *Cihâd-ı Sultan Süleyman Ber İklim-i Rumeli*'dir. Yazılış tarihi hakkında da bilgiye sahip olmadığımız eser TSMK'da yer almaktadır. Eser 1531 yılına kadar olan hadiselerden bahsetmektedir. 131 varak olan, içerisinde yer yer gazel ve münacaatların bulunduğu eserde tezimiz için kullanılan bölümlerin transkripsiyonu şahsımıza aittir.

²⁰⁵ Amy Singer, **a.g.e.**, s. 9.

Ve mine'l-mâ'i külli şey'in hayy."²⁰⁶

Temiz suyu kente ulaştırmak amacıyla toplam altı adet çeşme inşa edilmiştir.²⁰⁷

Kudüs'teki mescitlerin onarımı, şehirde yapılan imar ve tamir faaliyetleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Na'imî Çelebi'nin anlatımına göre Kubbetü's Sahra ve Mescid-i Aksa tamamen harabe halindedir, öyle ki yıkık dökük çatılardan içeri akan yağmur suları bir insanı bütünüyle ıslatabilecek durumdadır. Bu husus hakkındaki anlatım *Fezâi'l-i Kuds* adlı esere şu şekilde yansıtılmıştır:

“Sahratullâh'la Mescid-i Aksâ
Olmış idi harâb ser-ta-pâ

Kubbeler eyle olmuş-ıdı harâb
Vakt-i bârânda içine akan âb

Kapularından akmasa fil-hâl
Mescid olurdu suyla mâl-â-mâl

Girse bir mü'min ol mahalde âna
Bî-şekk olurdu ke's-semek fi'l-ma."²⁰⁸

Kudüs'teki kutsal mekanların bu hali Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle hemen düzeltilmiştir. İşinde ehl ustalar tarafından hasarlı kubbeler büyük bir maharet örneği gösterilerek yeniden onarılmış, kurşunla kaplanmıştır.

“Oldı kurşunla kubbeler çü tamâm
Hacil oldı sipihr-i heft-endâm."²⁰⁹

²⁰⁶ Na'imî, **a.g.e.**, s. 236.

²⁰⁷ Çeşmeler için ayrıca bkz: Na'imî, **a.g.e.**, s. 266-274; Mehmet Tütüncü, **a.g.e.**, s. 68-78; Baha Tanman, **a.g.m.**, s. 526-527.

²⁰⁸ Na'imî, **a.g.e.**, s. 274.

²⁰⁹ Na'imî, **a.g.e.**, s. 278.

Na'imî Çelebi'ye göre kutsal mekanların içler acısı halini dönemin kudretli padişahı kendine yakıştıramamış ve Ka'be gibi abad olması için elinden geleni yapmaya çalışmıştır:

“Çünkü bu hâli Aksâtullâh'un
Oldı rûşen zamîrine şâhun

Câyiz olmadı hiç yanında
Ki harâb ola ol zamânında

Emr kıldı o menba'-ı ihsân
Kuds ola Ka'be gibi âbâdân

Lâzım ise eger esâs-ı cedîd
Eyleyeler binâ idüb tecdîd

Eyle sa'y ideler o bünyâda
Olmaya dahî misli dünyâda

Yapalar ihtimâm idüp ânı
Bir binâ ideler Süleymânî.”²¹⁰

Kudüs'teki onarım faaliyetlerinin en göze çarpanı, hiç kuşkusuz kutsal mekanlarda, özellikle de Mescid-i Aksa ile Kubbetü's Sahra'da yapılan süslemeler olmuştur. Bu mekanların içine ve dışına nakşedilen çeşitli desenler asırlar geçse dahi kendinden bahsettiren güzelliğe sahip olmuştur. Nitekim, Kudüs'teki düzenlemelerden haberdar olduğumuz en ciddi kaynaklarımızdan olan *Fezâ'il-i Kuds* adlı eserde de bu ayrıntılar bahsedilmeden geçilmemiştir. Mescitlerin, Sultan'a yakışır şekilde süslediğinden bahseden yazarımızın aktardığı ayrıntılar şöyledir:

²¹⁰ Na'imî, **a.g.e.**, s. 276.

“Aksâtullah’la Sahratullah’a
Nice lâyıkça Hazret-i Şâh’a

İşlediler ‘alemler altûndan
Şu’ledâr âfitâb-ı gerdûndan

Ne ‘alem nurdan behiştî serv
Âna kerrûbiyân-ı ‘arş tezerv

Şu’lesi gicede şihâb gibi
Pertevi gündüz âfitâb gibi

‘Alem üzre o zer-hilâl-i cedîd
Görinürdi felekde san meh-i ‘îd

Saldı etrâf-ı ‘âleme Pertev
Kubbe-i âsumânda san meh-i nev

Câmlar kim düşübdü hep meksûr
Olmış idi mermerr-i cins-i tuyûr

İşleyüp tâzesin niçe elvân
Her biri güneş gibi tâbân.”²¹¹

Kubbetü’s-Sahra’nın mozaiklerle çevrili duvarının renkli çinilerle yeniden kaplanması dönemin çeşitli kaynaklarında dikkat çeken bir diğer unsur olmuştur. Mozaik kaplamanın daha çok tamir gerektirmesi, yerine çini döşenmesini gerekli kılmıştır.²¹² İran’ın Kaşan şehrinde yapılan özel sırlı ve renkli çini ile Kubbetü’s-Sahra’nın içi ve taşının baştanbaşa kaplandığı bilgisi Abdülaziz Karaçelebizâde’nin

²¹¹ Na’imî, **a.g.e.**, s. 280.

²¹² F. Buhl, **a.g.m.**, a.y.

Süleymannâme adlı eserinde de geçmektedir. XVII. yüzyıl müellidi olan Abdülaziz Karaçelebizâde'nin eseri *Süleymannâme* olduğundan burada kullanılması uygun görülmüştür. Eserde, Kubbetü's-Sahra'nın geçirdiği yenilik şöyle geçmektedir:

“Kuds-i Şerîf'te Sahra-yı Mübârekenin içi ve taşını sertâpâ kâşî ile tezyîn olunub..”²¹³

Kubbetü's-Sahra ile birlikte hemen doğusunda yer alan ve “Davud Makamı” olarak anılan Kubbetü's-Silsile de Kanuni Sultan Süleyman döneminde çinilerle bezenmiştir.²¹⁴ Sultan'ın, bu özel bölgeye gösterdiği hassasiyet, her gün dua ve niyazlarla anılması ile netilecelenmiştir. *Fezâ'il-i Kuds* adlı esere göre Kubbetü's-Sahra'da Kur'an-ı Kerim okumak üzere yüz kişi tayin edilmiştir. Bu yüz kişi, her gün hem Osmanlı Devleti hem de Kanuni Sultan Süleyman için dualar okurken, devletin selameti için de niyazlarda bulunmuşlardır:

“Ol mübârek makâm hürmeti-y-çün
Pâdişâhun du'â-yı devleti-y-çün

Sahratullâh'da itdiler ta'yîn
Günde yüz kârî-i Kitâb-ı Mübîn

Günde yüz cüz' kırâ'at eylerler
Her seher ki tilâvet eylerler

Hürmeti-y-çün İlâhî Kur'ân'un
Sen çog it ömrünü o Sultânun

²¹³ Karaçelebizâde Abdülaziz, **Kitâb-ı Süleymannâme**, 1068/1658, tsh. Sait Efendi, Bulak Matbaası, s. 198. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın hocalığını yapmış olan Abdülaziz Efendi, tarihçiliği ile tanınmıştır. *Süleymannâme* adlı eseri Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı boyunca yaşanan hadiseleri bir bütün halinde sunması açısından oldukça önemli görülmüştür. Eserinde askeri ve siyasi hadiselerin yanında Sultan'ın yaptırdığı camilere de değinmiştir. Detay için bkz: Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 307-308. Çalışmamız için eserden alıntılanan bölüm kendi transkripsiyonumuzdur.

²¹⁴ Baha Tanman, **a.g.m.**, s. 534.

Ki itdi ömründe ol çok ihsânlar

Kıldı ma'mûr 'adli vîrânlar

Kuds'i vîrân-iken idüp ma'mûr

İtdi mahsur sûr-ıla nice sûr.”²¹⁵

İslâm kültüründe kutsal mekanlardan daha büyük ve gösterişli binalar inşa etmeme geleneği Kudüs'te de kendini göstermiştir. Derin bir hassasiyet barındıran bu gelenek minvalince Kudüs'deki yapılaşma da var olan eserlerin onarımı ve güzelleştirilmesi üzerinden yapılmıştır. Nitekim Osmanlılar döneminde Kudüs'te de mimari yapılaşmanın yerine görsel bir şölen sunan çini sanatı daha çok öne çıkmıştır.²¹⁶ Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra gibi yapıların içinde bulunduğu Harem-i Şerif alanı Osmanlılarca hususiyetle korunmuş, gereken önem verilerek ayrıcalıklı bir yer hüviyetine kavuşmuştur.²¹⁷

Kudüs'te Osmanlı varlığı ve hayırseverliğini büsbütün hissettiren yapılardan en önemlisini Haseki Sultan Külliyesi oluşturmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın Haseki'si olan Hürrem Sultan, Mekke, Medine, İstanbul gibi önemli Osmanlı kentlerinde yaptırdığı vakıf eserlerine bir yenisini Kudüs'te eklemiştir.²¹⁸ 1550'lerin başında kurulan, bulunduğu bölgenin o güne kadar ki en büyük vakıf eseri olma özelliğine sahip olan külliye, bünyesinde barındırdığı cami, tabhane, imarethane, dükkanlar ve medreseler ile Osmanlıların sosyal devlet anlayışının bir tezahürü olarak teşekkül etmiştir.²¹⁹ Şehrin tam ortasına kurulan külliye, çevre kentlerden alınan vergi gelirleriyle varlığını sürdürmüş ve kentin ekonomik hayatına etki eden en önemli kurumların başında gelmiştir.²²⁰ Şehrin gelişimine katkısı tartışılmaz olan Haseki Sultan Külliyesi ile Osmanlılarda sadece Sultan nazarında değil hanedan mensuplarınca da Kudüs kentine verilen değer gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim

²¹⁵ Na'imî, **a.g.e.**, s. 282.

²¹⁶ Baha Tanman, **a.g.m.**, s. 531.

²¹⁷ Yasemin Avcı, **a.g.e.**, s. 36.

²¹⁸ Amy Singer, **Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti**, çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 4.

²¹⁹ Dror Ze'evi, **a.g.e.**, s. 31.

²²⁰ Yasemin Avcı, **a.g.e.**, s. 39.

Osmanlı hayırseverliği ve sosyal devlet anlayışının en güzel haliyle sergilendiği bahsi geçen yapı, bu düşüncenin en belirgin örneklerinden olmuştur. Ayrıca, Kudüs gibi İslâm dünyası için önemli bir şehrin Osmanlı eliyle kalkınması önemli görüldüğünden, tüm bu yatırımlar hem Sultan Süleyman'ın hem de Hürrem Sultan'ın çizmek istediği imajda son derece etkili olmuştur.²²¹

Osmanlı Devleti'nin altın çağı olarak yorumlanan XVI. yüzyılda, yapılan fetih hareketleri ile devlet sınırları iyice genişlemiştir. Osmanlı topraklarına doğu ve batıda pek çok yer dahil olmuştur. İslâm devletlerinde fethedilen yerlerin fetihname göndermek yoluyla haber verilmesi ise yaygın bir gelenek haline gelmiştir. Nitekim dönem kaynaklarında Kudüs ile ilgili bir yazıma da bir fetihname bahsi aracılığıyla ulaşılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Budin seferi sonucu birçok şehir ile birlikte Kudüs'e de bu sevinçli haberi bildiren bir fetihname gönderildiği bilgisi Celalzade Mustafa'nın eserinde şu şekilde geçmektedir:

“Ahbâr-ı feth-i meserret âsâr-ı etrâf-ı meskûna ihbâr içün beşâretnâmeler yazılıb şehzâdegân-ı kirâm ebnâ-i ‘âlî makâmdan çelevi sultânlarla ve dârü’s-saltanatü’l-‘âliyye mahremiyye-i Kostantiniyye hamâha’llahu ‘an-küllü’l-beliyye câniblerine Anadolu ve Karaman ve Du’l-kadiriyye, Haleb ve Şam ve Mısıra Kuds-i Şerîf ve Halîlü’r-rahmâna ve Haremeyn-i Şerifeyn şürefâsına...”²²²

Kanuni Sultan Süleyman döneminde başta İstanbul olmak üzere pek çok şehir ihya olmuştur. İstanbul'un ihyası kaynaklarımızda kendine çokça yer bulmuştur. Nitekim XVI. yüzyıl müelliflerinden Mahremî Çelebî'nin *Süleymannâmesinde* muazzam bir anlatımla kaleme alınan İstanbul'daki bir caminin bütün güzelliği ve özelliğine rağmen ancak ikinci Mescid-i Aksa olabileceği vurgusu yapılmıştır. Bu vurgu eserde şu şekilde belirtilmiştir:

²²¹ Amy Singer, **Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaretini**, s. 192.

²²² Celâlzâde Mustafa, **Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557**, s. 373b.

“Binâsı hep ruhâm-ı hâr-dandır
Ne kara ahen yek-pâredendir
Eşîbdür burc u bârûsi semâ(vâ)tı
Geçübdür handekî serrâti
Burûcuna urûc etdikce ifhâm
Hurûc eder içinden cund ı evhâm
Nazîri yok Hıttâ u Hind u Çinde
Sipehr i nilgûn-asâ içinde
Binâların eylemiş bennâ ânı tarh
Olunmaz resminin bindebiri şerh
Kamu erzîr-i pûş u sîm-i endûd
Mukarnas lâcuverdi ve zer-âlûd
Duter yer yer kubbânı renk ânı
Görünür sanki deryânın hubbânı
Rah ı tabânı hurşid i ruhâmın
Semşedir (?) kadrini bedr i tamâmın
Gıdâr üzre durur san hâl-i mişkîn
Ayasufiyye hâl-i sûret-i din
Ser-â-pâ mermer-i sîmâb-ı gûndur
Kimi gülgün ve kimi âb-gûndur
Erişmiş sakf-ı arşa çâr-ı tâkı
Tutar yer yer sûtûnhâ-yi somâkî
Edib pur-kâr ı kudret devrini pâk

Zemîn i merkez muhit-i olmuş eflâk
İçinde kim yeridir etkîyânın
Hesâbı yok mücâvir evliyânın
Meger nûr u cemâl i câmi’-i nev
Salbdir kubbe-i eflâka pertev
Ki olmuş pertevinden mihr-i pur-nûr
Cihânı etmiş ol nûrile ma’mûr
Görüb ol câmi’-i kudsî mekânı
Budur der Mescid-i Aksâ-yi sâni.”²²³

Özellikle Kanuni Sultan Süleyman’ın emriyle Mimar Sinan’a yaptırılan Süleymaniye Camii eserlerde özel anlatıma tabi tutulmuş, adeta cennetten bir köşe gibi tasvir edilmiştir. Bu benzersiz tasvirlerin konumuz ile alakalı olan kısmı ise Süleymaniye Camii anlatımında Kudüs’e atıfta bulunulmasıdır. Celalzade Mustafa eserinde, hayır için yapılan ve İstanbul’a vasıf kazandırdığına inandığı Süleymaniye Camii’ni Kuds-i Şerîf kadar mübarek olarak tanımlamıştır. Bu ifade eserde şöyle yer almıştır.

“İstanbul içû bir cây-i güzîde
Yüzinde şehrin olmuş nûr-i dîde
Fezâ-yı vâsi’ü ‘olâ u fâyıg
Harîm-i beyt-i hakk olmağa lâyık
Güşâde menzil ve mevâ-yı ‘âlî
Meger Kuds-i Şerîf ola misâli

²²³ Mahremî Çelebî, **Süleymannâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Koll., nr. 1287, vr. 255b-256a. *Şâhnâme* olarak da anılan manzum eser, Kanuni Sultan Süleyman’ın cülusundan Bağdat seferine kadar olan fetihlerini anlatır. Mahremî Çelebi’nin *Selimnamesi* ile aynı numaraya kayıtlıdır. Ayrıca eser, İstanbul semtleri hakkında bilgi vermesi açısından da önemlidir. Detay için bkz: Şerafettin Severcan, **a.g.m.**, s. 311.

Güzergâh-ı sabâ ile şimâlin.”²²⁴

XVI. yüzyılın İstanbul’unda inşa edilen eserlerin anlatımında Kudüs’e çokça atıfta bulunulması, karşılaştırma yapılması, bahsi geçen yapılara kutsiyet kazandırırken, Devlet’in başkentini Kudüs gibi İslam dünyası için ehemmiyeti tartışılmaz bir şehirle kıyaslatmış, yeni Kudüs’ler inşa edilmek istenmiş düşüncesini doğurmuştur.

Yavuz Sultan Selim’in Suriye ve Mısır seferinin bir sonucu olarak Halife ünvanının sahibi olan Osmanlılar, İslam dünyası için önemli ve özel şehirlere hususiyetle yaklaşmışlardır. Dönemin Osmanlı müeliffleri nazarındaki Kudüs alığında da bu özel ilgi açıkça görülmüştür. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Irakeyn seferinde de bulunan Celalzade Mustafa eserinde Kudüs’ü hususi olarak işlemiş, kutsallığına birçok yerde atıfta bulunmuştur. Celalzade Mustafa eserinde Kudüs’ü şu şekilde anlatmıştır:

“Sâlisü’l-haremeyn olan Kuds-i Şerîf ve Mescid-i Aksâ ki menzilgâh-ı sultân-ı gâb-ı gavseyn-i ev ednâ mi’râc-gâh-ı pâdişâh-ı gurb-penâh-ı denâ fetedellâdır. Ol mübârek makâmlar müteberrik mekânlar güzîde câylar kûşeler pesendîde ravzalar rahmet tûşeler ki

Makâm-ı üns ü selvet her mekânı
Dem-i eltâf ve rahmet her zemânı
Mahall-i su’le-i nûr hudâdır
Makar-ı afitâb-ı ihtidadır
Mukaddes ravzasıdır bâğ-ı rahmet
Münevver çeşmesidir ayn-ı cennet
Gubâr-ı pâkî çeşme tûtiyâdır
Mübârek hâkî ayn-ı kimyâdır
Saâdet cevherinin ma’denidir

²²⁴ Celâlzâde Mustafa, *Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, s. 519a.

Cihânın bu cihâna revzenidir.”²²⁵

Kudüs özelinde pek çok ayrıntıyı bize sunan Celalzade Mustafa'nın eserinden anlaşıldığı üzere Sultan, Kudüs'ü ziyaret etmeye niyet etmiş fakat seferlerin yoğunluğundan bu arzusunu yerine getirememiştir. Celalzade Mustafa gerçekleşmeyen bu ziyaret arzusunu “Nasip değil imiş” şeklinde vurgulamıştır:

“Hazret-i pâdişâh-ı Süleyman serîrin hâtır-ı münirleri ziyâret-i Kuds-i Şerîf'e mâyil u taleb olub makâmât-ı müteberrike müşâhedesiyle tahsîl-i nûr-i semvere râgıb oldılar. Gerü mevâni'-i sefere meşaggat-i eser ol saâdete mani'ü hâyel oldu. Nasib değil imiş.”²²⁶

Birçok araştırmacı tarafından Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlı Devleti'nin “Altın Çağı” olarak görülmektedir. Şüphe yok ki Kudüs için Altın Çağlarından biri olarak Kanuni Sultan Süleyman dönemini göstermek de yanlış olmayacaktır. Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan Kudüs, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı ile birlikte eski ihtişamına kavuşmuştur. Çeşitli kaynaklar ile beraber Na'imî Çelebi'nin eserinde de geçtiği gibi Kudüs'ün imareti için büyük hassasiyet gösteren Sultan, şehri ziyaret etmeye niyet ettiyse de bu arzusunu yerine getirememiştir:

“Didi Kuds-i Şerîf'e çok demdür
İştîyâkım gönülde muhkemdür

Fikrim ânı 'imâret itmekdür
Belki varup ziyâret itmekdür.”²²⁷

Sultan'ın bu özel ilgisi Kudüs'ün imarında hiçbir masraftan kaçınılmamasını

²²⁵ Celâlzâde Mustafa, *Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, s. 444b.

²²⁶ Celâlzâde Mustafa, *Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, s. 444a.

²²⁷ Na'imî, *a.g.e.*, s. 234.

da beraberinde getirmiştir:

“Yagdı bârân-lutf u ihsânı
İtdi seyrâb-ı gül gibi ânı

Çekdi etrâf-ı Beyt-i Makdis’e sûr
İtdi günden güne ânı mâ’ mûr.”²²⁸

Kanuni Sultan Süleyman’ın Kudüs şehrindeki göze çarpan imar faaliyetleri, şehri ilk ihya eden Süleyman Peygamber’e atıfla 2. Süleyman olarak anılmasını sağlamıştır.

3.2.XVI. YÜZYIL KAYNAKLARINDA KUDÜS

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerini hususiyetle anlatan eserler olmaları sebebiyle büyük öneme sahip ve bu devirlerin askeri, siyasi, ve kültürel pek çok ayrıntısına vâkıf olan *Selimnâme* ve *Süleymannâmelerin* kendinden sonra yazılan eserlere de kaynaklık ettiği anlaşılmıştır. XVI. yüzyıl genel ve özel tarihleri incelendiğinde, özellikle *Tevârih-i Â-i Osman*’larda tarihi hadiselerin benzer ifadelerle aktarıldığı görülmüştür. Çalışmamızın II. ve III. bölümlerinde ele alınan konulara, geç tarihli bazı eserlerin anlatımında da rastlanmıştır. Bu açıdan bahsi geçen anlatımların en azından fikir verebilecek bir kısmının burada da işlenmesi uygun görülmüştür.

Selimnâmelerde hususiyetle işlenen Yavuz Sultan Selim’in Suriye ve Mısır seferine çıkma fikri Lütfi Paşa ve Muhyiddin Cemâli tarihlerinde de benzer ifadelerde ele alınmıştır. Anadolu, Şam, Halep ve Mısır topraklarını hakimiyeti altına almak isteyen Yavuz Sultan Selim, bu topraklar üzerinde emelleri olan rakiplerini bertaraf etmek istemiştir. Lütfi Paşa’nın *Tevârih-i Â-i Osman* adlı eserinde geçen

²²⁸ Na’imî, a.g.e., s. 216.

“Pes vüzerâsi ile ve a’yân u ensârıyla meşveret idüb işin önün ve sonun danışub âhiru’l-emr Sultân Selîm eyitdi. “Ol Karahan’ın tedârikin görelim, andan sonra Sultân Gavrinin ve Şâh İsmail’in tedârikinde olavuz.”²²⁹ ifadesinden de niyetin bu yönde olduğu tespiti yapılabilmektedir. Lütfi Paşa’nın *Tevârih-i Âl-i Osman*’ına göre, Yavuz Sultan Selim, Edirne’de iken gelen haberler neticesinde Mısır üzerine gitmeye karar vermiştir. Bu kararı ve gelişmeleri Lütfi Paşa şöyle nakletmektedir:

“Bıyıklu Mehmed hân dahi bu haberi alıcak fi’l-hâl eglenmeyüb Sultân Selîm’e ‘arzuhal idüb ulak bile bildirdi. Sultân Selîm dahi Edirne’de tahtgâhında oturb ‘adl u dâd ve gah gah sayd u gâh ‘iş iderken

Bahr-i ‘işretde iderken şâh geşt
Nâ-gehân esdi muhâlif bâd-ı dest
Hân Mehmed’den ulak irdi revân
Şâh önünde yüz yire koydı revân
Didi dâ’im taze olun gülşenin
Cami ko kim, rûzi geldi cevşenin
Şâh ile Sultân-ı Mısır-ı kine-hâh
Yüridi kim ideler mülkin tebâh
İkisi de biledir bi’l-ittifak
Ara yerde komamışlar hiç nifak
Çün irişdi pâdişâha bu haber
Şükr-i idüben şad olur ol tâc-dâr
Didi toğmuş âf-tâb-ı devletim
Şark u Şâm’ı tutıserdir şevketim.”²³⁰

Muhyiddin Cemâli’nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserine göre ise Padişah ilk

²²⁹ Kayhan Atik, **Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Kayseri, 1996, s. 187. XVI. yüzyıl müelliflerinden olan Lütfi Paşa’nın eseri, Osmanlı Devleti’nin başlangıcından 1553 yılına kadar olan dönemini konu edinir. Eser, müellifin bizzat yaşadığı dönemleri ele alması bakımından oldukça önemlidir. Ayrıntı için bkz: Mehmet İpşirli, “Lutfi Paşa”, **DİA**, 2003, C. XXVII, s. 234-236. Lütfi Paşa’nın *Tevarih-i Al-i Osman* adlı eserinden tez için alıntılanan kısımların transkripsiyonu Kayhan Atik’e aittir.

²³⁰ Kayhan Atik, **a.g.t.**, s. 186-187.

önce acem diyarına niyet etmişken gelen haberler minvalinde Memlûklüler yönüne meyletmiştir:

“Andan sonra server-i sâhip kıran Sultân Selim Hân girü azîm asker cem’ idüp İstanbul’dan Anadolu’ya göçüp “Acem diyarı” deyü yürüdi. Ammâ Mısır Sultânı Kansu Gavri ve begler ve cemi’ çerkes tâyifesi ve hem alub asker cem’ idüp Haleb’e geldüğü Sultân Selim’e ma’lum olıcak Acem’e gitmek tedârikin koyup Arap üzerine yürüdi. Gelüp Arap sınırına girdi. Davud Peygamber makâmı üzerinde Arab askerleriyle buluşup azîm ceng oldu.”²³¹

*Tevârih-i Âl-i Osman*larda bahsedilen Yavuz Sultan Selim’in Suriye ve Mısır seferine çıkış sebepleri, çalışmamızın II. bölümünde, dönemin ana kaynaklarından olan *Selimmâmeler* üzerinden tartışılmış ve işlenmiştir. *Selimmâmelerin* büyük çoğunluğu Yavuz Sultan Selim’in doğuya yapacağı ikinci sefere Edirne’de karar verdiği ve niyetinin ilk olarak Acem diyarı olduğu konusunda hemfikirdir.²³²

Osmanlı tarihi açısından Kudüs’ün ve Arap topraklarının Osmanlı hakimiyetine girmesi, XVI. yüzyılın önemli kaynaklarından *Tarih-i Selaniki*’de de II. Selim dönemi anlatılırken tarih düşölmek suretiyle geçmektedir. Eserde rahmetle anılan Yavuz Sultan Selim, kısa süren saltanatında büyük başarılar imza atabildiği için âlem padişahı olarak zikredilmiştir. Eserde bu anlatım şöyle geçmektedir:

“Merhûm Pâdişâhun rûhına dimiş ervâh

Kıldun diyâr-ı Kudsi teşrîf-i hayr-makdem

Dünyâ hilâfetini kime sipâriş itdün

Kimi bilür halîfe min-ba’d nesl-i Âdem

²³¹ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, **Muhyiddin Cemâlî’nin Tevârih-i Âl-i Osman’ı**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990, s. 122. Ölüm tarihi M. 1554 olan müellifin eseri, Osmanlı Devleti’nin başlangıcından ölümünden bir süre öncesine kadar gelmektedir. Bkz: Necdet Öztürk, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Tarihleri ve Eserleri”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, İstanbul, 1989, C. III, sy. 26, s. 23. Çalışmamız için adı geçen eserden alıntılanan metnin transkripsiyonu Hasan Hüseyin Adalıoğlu’na aittir.

²³² Bkz: Tez, s. 40-55.

Târîh idüp itmiş zâhir değil mi bu kim

Sultân Selim'ün oldı sâhib-i kırân-ı âlem.”²³³

Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferi ile Osmanlı Devleti, sınırlarını doğuya doğru genişlemiş, İslam dünyası için önemli ve özel pek çok şehir Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Başta Mekke, Medine, Kudüs olmak üzere kutsal topraklar ihya olmaya bu tarihten sonra başlanmıştır. Hadidi'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinde Yavuz Sultan Selim ile birlikte Arap topraklarının kazandığı statü şöyle anlatılmıştır:

“Gelüp Pâşâ şehe itdükde i'lâm
Şehin-şâh âferin itdi vü ikrâm
Serîr-i Mısır'a kim geçdi şeh-i Rûm
Musahhar oldı şâha cümle ol bûm
Malâtıyye vü Rûm kal'a vü 'Anteb
Haleb, Hama, Humus, Ba'albek hep
Tarabulus u Tarsus, Şâm u Remle
Halîl-ullah makâmı Kuds ü Gazze
Sa id-ili, Habeş mülki vü Nevbe
Reşîd, İskenderiyye ve Berevye
Cemî'i şehri ü kend ü mülk-i Dimyâd
Nevâhî-yi cemî'i Mısır-ı âbâd

²³³ Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)**, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989, s. 63. XVI. yüzyıl tarihçilerinden olan Selânikî Mustafa Efendi, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının son zamanları ile III. Mehmed'in saltanatının ortalarına kadar geçen olayların anlatıldığı eseri ile tanınmaktadır. Bkz: Mehmet İpşirli, “Selânikî Mustafa Efendi”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. XXXVI, s. 357-359. Tezimiz için alıntılanan bölüm için Mehmet İpşirli'nin transkriptionu kullanılmıştır.

Ne denlũ varsa berr içre kabâil
Dil ü cãndan olur kulluğa kâil
'Ulâ Yenbũ' u Yesrib, Şehr-i Mekke
Cibâh ü hem Hicâz ü Bedr ü Cidde
'Aden mũlkine degin mũlk-i Yemen de
Yemen'den Hind'e dek mũlk-i 'Aden de
'Arab mũlki tamâm oldu musahhar
'Adũ kalmadı, mũlk oldu mukarrer."²³⁴

Osmanlıların Őarkta sergiledikleri başarı gerek Mercidabık Savaşı sonrası gerekse Mısır fethi sonrası, pek çok Arap kabilesi, aŐiret ve Őeyhlerin Yavuz Sultan Selim ve Osmanlı Devleti'ne itaati ile sonuçlanmıŐtır. Kaynaklarımız da bu hadiseye sessiz kalmamış hatta bu durumu çokça dillendirerek Arap topraklarındaki Osmanlı hakimiyetine vurgu yapmışlardır. Nitekim Yavuz Sultan Selim'e itaat için gelenlere *NiŐancu Tarihi*'nde Şöyle rastlanmaktadır.

“Kabâil-i A'râb ve aŐâir ahzâb ibn-i HurŐuf ve ibn-i Haneş ve ibn-i Sa'îd ve gayri meselâ tarâyâ-yı meŐâyîh-ı cebel Nablus Benî İbrâhim ve Benî Sevâlim ve Benî 'Atâ ve Benî 'Atiyye ve meŐâyih-i Safed ve Ramle ve Kudũs ve Gazze bunlardan gayrî niçe Őeyhler dahi dergâh-ı selâtın-i pâdişâha ki mercî'-i kâffe-i umem-i Rũm ve 'Acemdũr gelũp itâ'at ve mûtâba'at itdiler fi sene 922 .”²³⁵

²³⁴ Nejdet Öztürk, **Hadîfî: Tevârih-i Âl-i Osman: Kaynak Tahliili, Metin Tenkidi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 1986, s. 391. Asıl adı bilinmeyen müellifin eseri, manzum bir eser olup, Osmanlı Devleti'nin başlangıcından 1523 tarihine kadar gelmektedir. Çalışmamız için alıntılanan bölümün transkripti Nejdet Öztürk'e aittir.

²³⁵ Küçük NiŐancu Mehmed Paşa, **Tarih-i NiŐancu Mehmed Paşa (979/1571)**, Tabhane-i Amire, İstanbul, 1279/1862, s. 216. Umumî bir tarih olan eser, *Tarih-i NiŐancu* yanında *Tevârih-i Âl-i Osman*, *Tarih-i Ramazanzâde* gibi isimlerle de anılmaktadır. Hz. Adem'den başlayarak Kanuni Sultan

Cenabi Mustafa Efendi'nin *Tarih-i Cenabi* adlı eserinde ise şöyle geçmektedir:

“Ve Mısır ve Şâm ve Haremeyn etrâfında ne denlü kabâil-i arab var ise Benî İbrâhîm ve Benî Sevâlim ve Benî Atiyye ve Benî Sa'd ve dahî bunların emsâli kabâil gelüb tâbi' oldular.”²³⁶

Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarındaki ağırlığı Feridun Ahmed Bey'in eserinde ise şöyle anlatılmıştır:

“Velhâletü hazihî cemî' memâlik-i Mısır Malatya ve Haleb ve Şam-ı Şerîf ve nefsi Kahire ve diyâr-ı Sa'id ve Habeş ve Yemen tâ hadd-i Kayrevân-ı Mağrîbe dek tûlen ve Hicâz ve Mekke ve Yesrib ve Medine ve Kuds-i Şerîf zâdellâhû şerefen ta'zîmen bi't-tamam ve'l-kemâl 'arzen memâlik-i Osmaniye muzâfâtına dahil olub ve Şerîf Ebu'l-berekât ibn. Şerîf Mehmedin sulbi oğlu Seydi Ebu'l-Hasan ref'at derecâta pâye-i serîr 'âlem-masîrime gelmek üzere olub tavaif-i 'A'rab meşâyihü bi'l-cümle gelüb muti' ve münka'âd olub enva'-i hil'at ve 'inâyetler ile her birisi [ve yengâlibu ilâ ehlihi mesrûrâ] mazmûnunca şâd ve hurrem mu'âvedet idüb devâm-i devlet ebed-i peynevend ed'ıyyesine kıyâm gösterdiler.”²³⁷

Arap topraklarının Osmanlı hakimiyetine geçişi ve buradaki önde gelen aile ve beylerin Yavuz Sultan Selim'e itaat için gelmesi birçok *Selimnamede* de üzerinde durulan konulardandır. *Selimnâmelerin*, kendilerinden sonraki eserlere ne derece kaynaklık ettiğine işaret olması bakımından birkaç örneği burada göstermek doğru

Süleyman zamanına kadar getirilen eserin üçüncü bölümü Osmanlı Devleti'ne ayrılmıştır. Detay için bkz: Mehmet Yastı, “Nişancı Mehmed Paşa'nın “Tevârih-i Âl-i Osman” Adlı Eserinin Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde Bulunan Nüshası Üzerine=Upon the Copy of Nisancı Mehmed Pasha's Work Named “Tevârih-i Âl-i Osman” in Konya Yusuf Ağa Library”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2009, sy. 25, s. 137-149; Abdülkadir Özcan, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan**, ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 2006, s. 118-119. Bir kısmı çalışılmış olan eser için alıntılanan bölümün transkripti şahsımıza aittir.

²³⁶ Mehmet Canatar, **Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 226. Arapça bir dünya tarihi olan eser, müellifine *umumi tarih yazarı ilk Türk tarihçisi* olma özelliğini kazandırmıştır. Ayrıntı bilgi için bkz: Mehmet Canatar, “Cenâbi Mustafa Efendi”, **DİA**, İstanbul, 1993, C. VII, s. 352-353. Çalışmamız için alıntılanan kısmın transkripsiyonu Mehmet Canatar'a aittir.

²³⁷ Feridun Ahmed Bey, **Münşeati's-Selatin**, Dârü't-tibâati'l-âmire, C. I, İstanbul, 1274. s. 429-430. XVI. yüzyıl devlet adamlarından biri olan Feridun Ahmed Bey'in iki ciltten oluşan eseri, ilk Osmanlı hükümdarından III. Murad'a kadarki hükümdar mektuplarının suretlerinden oluşmaktadır. Çalışmamız için eserden alıntılanan bölümün transkripti şahsımıza aittir.

olacaktır. Celalzâde Mustafa'nın *Selimnâmesinde* Yavuz Sultan Selim'in Arap topraklarında bıraktığı etki ve Sultan'a itaate gelenler şöyle anlatılmaktadır:

“Olub şâh-ı cihân-ârâ muzaffer,
Ser-â-ser mülk-i Mısr oldu musahhar.

‘Arab sultânları cümle şüyûhı,
Görüb ‘izz-u-şerefde bu rüsûhı.

Kamu A'râb-ı Mısr-u-mîr-i ‘urbân,
Mutî' oldılar, idüb terk-i tugyân.

Müyesser oldu Yûsuf tahti şâhâ,
Hümâyûn mertebe ol pâdişâha.

Diyâr-ı Berber-ü-terk-i-rasîne,
Hudûd-ı nevbe-vü-magrib-zemîne.

İrişdi emri âfâk-ı ba'ide,
Habeş dâmânına mülk-i sa'ide.

Uyumaz kimse havfında Yemen'de,
Hırâsân düşmeni mülk-i 'Adende.

Semendin sürdi arz-ı kâyinâta,
İçürdi Nil-u-Ceyhûn-u-Fırâta.

Okundu nâmına hutbe Haramda,
Medîne şehri Kuds-i muhteremde.

Budur 'âlemlere sâhib-kırânlık,
Şeh-i devrânlık-u-gitî-sitânlık.

Garık-ı nûr-ı rahmet ola cismi,
Selâmetdir Selîm olduğü ismi.”²³⁸

Şükrî-i Bitlisî'nin *Selîmnâmesi*'ni sadeleştirip nesre çeviren Çerkesler Kâtibi Yusuf, Osmanlı'ya itaati şu şekilde ifade etmiştir:

“Sultan Selimin Halebe duhul ve andan Şam'a vusulü haberi gelüp, Hama, Hımıs, Trablus kal'aları, kabâil-i arap ve aşâyir-i ihtirabdan sıfat-ı remle, Kudüs-ü şerif, Cebel-i Nablus ve'l-Hayl etrafından nezîl olan selil yani İbn-i Harfuş, İbn Haneş, İbn Tübâyı ve Urbân-ı mevâlîme, Beni Itâ, Benî Atıyye şeyhleri umûmen rûma tâbi ve diyarı sancak kullarına bahş olunduğu haberi vâsıl oldu.”²³⁹

Benzer bir anlatıma Kemalpaşazâde'nin *Selîmnâmesinde* de rastlanmaktadır:

“Tedâbir-i memâlik-i 'Arab ekseriya anun müşaveresiyle olub, sadâkat-i hizmet kemerin cân-meyânına muhkem itmişdi. Çün râyât-ı zafer-gâyât mahrûse-i Haleb'e irdi, ânı musahhar olub, halkı 'arz-ı cân-siperi ve itâ'at gösteriyle bi-işrihim gelüb, edâ-yı hizmet-i istikbâl ve teslîm-i mefâtîh-i şehir u hisâr eylediler.”²⁴⁰

Silahşör'ün *Feth-Nâme-i Diyâr-ı Arab* adlı eserinde ise şöyle anlatılmaktadır:

“Şâh-i Rûm taht-ı Yûsuf üzre karâr edip memâlik-i Mısır'a adl ü dâd gösterip, kavm-i Arab cümle baş eğip mütî olup, etraf-ı Mısır biraz emn ü emân içinde oldu.”²⁴¹

²³⁸ Celalzade Mustafa, **a.g.e.**, s. 203.

²³⁹ Mehmet Doğan, **a.g.t.**, s. 106.

²⁴⁰ Ali Kökoğlu, **a.g.t.**, s. 185.

²⁴¹ Selahattin Tansel, “Silahşör'ün Feth-name-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri”, **Yeni Seri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961, C. I, sy. 3(18), s. 445.

Selimmâmelerde üzerinde hususiyetle durulan Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyaret etmeye karar vermesi ve yola çıkması, geç tarihli kaynakların da konularından olmuştur. Lütfi Paşa'nın *Tevârih-i Âli Osman*'ına göre Yavuz Sultan Selim Remle'de iken Canberdi Gazali üzerine gönderdiği Yunus Paşa'dan güzel haberler alınca şükrederek Kudüs ziyaretine karar vermiştir. Eserde ziyaret ayrıntılı bir şekilde ele alınmasa da *Selimmâmelerde* olduğu gibi Yavuz Sultan Selim'e Kudüs halkının sergilediği ilgi ve memnuniyetten bahsetmesi açısından önemli görülmektedir.

“Secde kıldı Hâlîka şükr eyledi
İsm-i fettâhı dilir zikr eyledi
Leşkerini gazâyâ kıldı revân
Beş bin âdem aluben Şâh-ı cihân
Varuben Kuds'i ziyâret eyledi
Ol diyâr ehlin ri'âyet eyledi
Şol kadar kıldı tasadduk sîm u zer
Ehl-i Kuds oldu kamu firûzufer
Giru ben sahraya kıldı şâh namaz
Halîka 'arz eyledi dürlü niyâz
Cism u ruhı Şâha irdi anda nûr
Can u dil mülkine irişdi surûr
Rûşen oldu çeşmine gül-zâr-ı Kuds
Toldı dil mülki temâm envâr-ı Kuds
Bir nazar kıldı cihâna ol emin
Gördi bir mezbâle hanedir hemîn
Pür-necâset pür-siyaset hânedir
Dâima cevriyle zulmi hânedir
Câh-ı devlet deyu kurar halka dâm
Çâhe salub başına döker ruhâm
Ten gidasın sanma gösterdüğü nân
Zehr-nâk idüb virir kim ala cân
Sanma besler seni bunda fazl için

Belki tu'm mur-u marı vu'azl için
Cam-ı cevher deyu sundugi petân
Ruh perver diyu içdügi kân
Kıldı bir dahi nazar icrâ-yı Hâk
Zülf u hadd vu hâl-i çeşm olmuş helâk
Hâkk olub olmuş serişte hâkile
Farkı ne hâkin o nur-ı pâkile
Kim anın her zerresidir bir vucûd
İzzet-ı Hakdan iderlerdi sucûd.”²⁴²

Hadidî'nin *Tevârih-i Â-i Osman*'ında ise Kudüs ziyaretinde halka verilen ihsan ve hediyeler Hoca Sadeddin'in *Selimnâmesindeki* gibi hususiyetle işlenmiştir. İki kaynağımızda da Sultan'ın dağıttığı ihsanların boyutu sergilenmek istenmiştir. *Tevârih-i Â-i Osman*'a göre ihsanlar öylesine fazladır ki öşründen bile yüz bin dilenci doyabilmektedir.

“Konar Remle üstine Sultân Selîm-şâh
Diler kim eyleye Kuds'i ziyâret
Çeriden eyledi ba'za işâret
Varub Kuds'e ider Hakk'a niyâzı
Kılur şevkile Aksâ'da namâzı
Ziyâret eyledi Kuds-i Şerîfi
Ganî itdi fakîri vü za'îfi
İder ihsân şu denlü mâl ü genci
Ki 'öşrinden toyar yüz bin dilenci.”²⁴³

Muhyiddin Cemâli'ye göre Padişah Kudüs'te bir gece kalmış, kutsal yerleri ziyaret edip ertesi gün kuşluk vaktinde askerinin yanında olmuştur.

“Andan Padişâh Kudüs-ü mübârek'e varup ziyâret eyledi. Bir gice anda durup

²⁴² Kayhan Atik, **a.g.t.**, s. 192-193.

²⁴³ Nejdî Öztürk, **a.g.t.**, s. 384.

aşşam namâzın Mescid-i Aksa'da kılup Yatsu namâzın Kubbe-i Sahra'da kıldı. Ve bâki yerlerini ziyâret etdi. Andan gelüp irtesi kuşluk vaktinde askere kavuşdı.”²⁴⁴

XVI. yüzyıl müelliflerinden Nişancı Mehmed Paşa, *Nişancı Tarihi* olarak anılan eserinde Kudüs ziyaretinden şu şekilde bahsetmiştir:

“Ziyâret-i bâr-gâh Mescid-i Aksa ve Sahra-i sammâ-yı mu’alla ve emkine ve makâm cemî’ enbiyâ-i ‘izâm ve evliyâ-i kirâm içün Kuds-i Şerîf ziyaretine padişâh tenhâca vardılar. menâsik-i ziyâreti ve mesâlik-i zeâ’ati edâ itdiler fi sene 922.”²⁴⁵

Feridun Ahmed Bey’in *Münşeâtü’s-Selâtin* ismiyle meşhur eseri de Yavuz Sultan Selim’in Kudüs ziyaretinden bahsetmektedir. Han Yunus Savaş’ında Yunus Paşa’nın kazandığı zaferi Remle’de iken haber alan Yavuz Sultan Selim, burada Yunus Paşa ve beraberindekileri çeşitli ihsanlarla ödüllendirdikten sonra Kudüs’e gitmeye karar vermiştir. Bu ziyaret Kadızade’nin *Selimnâmesinde*²⁴⁶ de ifade edildiği gibi 6 Zilhicce günü gerçekleşmiştir. Esere göre ziyaret öncesi Yunus Paşa ve beraberindekiler Kudüs’ün yolunu tutmuştur:

“Yunus Paşa irtesi Kudüs yolun görüb haber götürdi. Beşinci gününde oturak olub Hüdâvendigâr Kudüs ziyaretine gitmek mukarrer oldı. Yunus Paşa askerde kalan begleriyle ve sağ ve sol ulûfecileri ve gurebâ ağâlarıyla hemân yanınc Hüsam Paşa ve nişancı ve divân kâtibleri ve bin tüfenkçi yeniçeri ve beşer yüz sipâhî oğlanları ve silahdâr ve ağâları ve kâtibleriyle ve kâzî’-askerler bugün gitdiler ve Şehsûvâr oğlu dahî bugünde gitdi ve Hasan Ali bin oğlu Mahmud bin fevt olub meyyitini Şehsûvâr oğlu bile Kuds-i Şerîfe alub gitdiler. Altıncı gününde devletlü Hüdâvendigâr Remleden sa’âdetle temcîd vaktinde Kuds-i Şerîfe müteveccih oldı. İkinci vaktinde Kuds-i Şerîfe nüzul

²⁴⁴ Hasan Hüseyin Adaloğlu, **a.g.t.**, s. 122-123.

²⁴⁵ Küçük Nişancı Mehmed Paşa, **a.g.e.**, s. 213-214.

²⁴⁶ Bkz: Tez, s. 73.

eyledi. Yedinci gününde namâz-ı şâmi vaktinden mukaddemce Kuds-i Şerîf ziyâretine gelüb fukarâ ve mesâkine envâ' hayrât ve tasaddukât edub namâz-ı şâmi Mescid-i Aksâda ve işâyı Kubbetü's-Sahrada kıldı. Zikr olunan Mescid-i Şerifeyn envâ' surûç ve kandil ile ziyet idüb andan devletle yine Remlede olan asker-i muzafferine gelüb otak-ı hümayununa nüzul eyledi.”²⁴⁷

*Selimmâmeler*de ayrıntılı olarak ele alınan Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyareti çalışmamızın II. bölümünün önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır. Zira dönem kaynaklarının önemli bir çoğunluğu bu ziyareti büyük bir hassasiyetle satırlarına taşımıştır. Geç tarihli kaynaklarda da görüldüğü üzere Sultan'ın bu ziyareti ilgi duyulan konuların başında gelmiştir. Görülen o ki ana kaynağımız olan *Selimmâmeler* bahsi geçen eserlere referanslık etmiştir.²⁴⁸

Süleymanâmeler ile çağdaş diğer kaynaklarda, Yavuz Sultan Selim dönemi Kudüs'üne değinildiği kadar geniş olmasa bile Kanuni Sultan Süleyman dönemi Kudüs'ü hakkında da bilgi veren anlatımlara rastlanmıştır. Kudüs'te imar ve onarım faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı Kanuni Sultan Süleyman dönemi, kaynaklarımızda ilk olarak Kubbetü's Sahra'nın yenilenmesi bahsinden söz etmektedir.

Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserinden Kubbetü's Sahra'ya yapılan yeniliklerin H. 959 (M. 1552) senesine tekabül ettiği öğrenilmektedir:

“Kuds-i Şerîfin Sahra'llâhû müşerrefenin içi ve taşı kâşî vaz'ıyla inşâ kılındı ve elli dokuz târihinde binâsı tamam oldu.”²⁴⁹

²⁴⁷ Feridun Ahmed Bey, **a.g.e.**, s. 483.

²⁴⁸ *Selimmâmeler*de Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyaretinin nasıl geçtiği hususu için bkz: Tez, s. 60-81.

²⁴⁹ Gelibolulu Mustafa Âli, **Künhü'l-Ahbâr**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I. Tıpkıbasım, Ankara, 2009, s. 356. XVI. yüzyılın en meşhur müelliflerinden olan Gelibolulu Mustafa Âli, sayısız esere imza atmıştır. Bu eserlerinden birini de “Haberlerin Özü” manasına gelen *Künhü'l-Ahbâr* adlı eseri oluşturmuştur. Genel bir tarih olan eserin en geniş bölümü Osmanlı tarihine ayrılmıştır. Eser 1500'lerin sonuna kadar olan dönem için bilgi vermesi açısından önemlidir. Eserin Yavuz Sultan Selim devrinin sonuna kadar olan kısmı Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar tarafından çalışılmıştır. Tezimiz için eserden kullanılan bölümün transkripsiyonu ise şahsımıza aittir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın hayırlarından bahsederken Kudüs'e de değinen Nişancı Mehmed, *Tarih-i Nişancı* adlı eserinde Gelibolulu Mustafa Âlî gibi H. 959 senesine tekabül eden Kubbetü's-Sahra onarımını şöyle anlatır:

“Kuds-i Şerîf’de kible-i evveli olan Sahra-i mübâreke kubbesinin içi ve taşı kâşî ile tahsîn ve tezyin olundu fî sene 959.”²⁵⁰

Celalzâde Mustafa'nın *Süleymannâmesinde* geçen Kanuni Sultan Süleyman'ın Kudüs'ü ziyaret etmek arzusu Lütfi Paşa tarafından da işlenmiştir. Müellife göre ziyaret için hazırlıklar tamamlanmış fakat beklenmedik bir düşman hamlesi ile bu arzu yerine getirilememiştir:

“Ve târihin tokuz yüz altmış biri (961/1553) olıcak Pâdişâh-ı İslâm ol kış Haleb şehrinde kışlayub re'âya ve berâyâyâ adl u dâd idüb dururken hâtır-ı şerîflerine hatıra oldı kim, vara Kuds-ı şerifi ziyâret ide ve hem Şâm vilâyetlerin göre ve hem ol hâtıraya hükmün virüb emr itdi. Ve didi kim, Kuds-ü şerifi ziyâret itmek isterim ve hem şehir-i Dımaşk [ve] Şâm vilâyetlerin görmek isterim anlarun tedârikin idin. Vüzerâ fi'l-hâl emre imtisâl idüb Kuds-i şerîf ve Şâm-ı şerîf yolları azıkların tedârik ide tururken ol esnâda Vân begler begisinden diller ve câsuslar gelüb anlardan haber soruldukda cevâb virüb didiler kim, Şâh Tahmas muhkem yarakdadır kim, sizin memleketinizin bir tarakına akın itmek ister. Andan Pâdişâh- ru-yi zemîn bu haberleri dillerden ve casuslardan alıcak Kuds-i şerîf ziyaretinden ve şehri-i Dımaşk ve Şâm vilâyetlerinin temâşâsından ferâgat idüb sefer vakti gelmesine muntazır olub turdı.”²⁵¹

Rüstem Paşa'ya atfedilen tarihte de benzer bir anlatımla Kanuni Sultan Süleyman'ın Kudüs'ü ziyaret etmek arzusunda olduğu, düşmanların rahat vermemesi

²⁵⁰Küçük Nişancı Mehmed Paşa, **a.g.e.**, s. 300-301.

²⁵¹ Kayhan Atik, **a.g.t.**, s. 251-252.

üzerine bu niyetini gerçekleştiremediği ve yönünü başka tarafa çevirmek zorunda kaldığı şöyle anlatılmıştır:

“Ba’dehû Haleb’de Pâdişâh hazretleri ziyâret-i Kudüs-i şerîf ve İbrâhîm-i Halîl[i] ârzû idüp dahi Haleb’den çıkup sayd u şikâr itmekle zikr olan mevâzî’-i şerîflere revâne olındılar. Bir niçe gün gitdiklerinden sonra şâh-ı nikbet-tebâh câsûslar tutulup ba’zı ihtimâller virilicek, hudâvendgâr hazretleri yine avdet idüp sayd u şikâr ile gelüp yine vusûl buldılar. Bunlar oldıktan sonra pâdişâh-ı memâlik-güşâ hazretleri evân-ı şitâyı Haleb’de geçirüp, sene ihdâ ve sittîne ve tis’a mie Cemâzi’l-evvelinün on tokuzuncı güninde a’dâ-yı dîn ve furka-ı mülhidin olan Kızıl-baş-ı evbâşun ser-i bî-sûdı tirâjî niyyetine tasmin olunup şevket ü azamet ile mahrûse-i mezbûrdan Şîrâz cânibine revâne olındılar.”²⁵²

Bahsi geçen ayrıntılardan da anlaşılacağı üzere *Selimnâme* ve *Süleymannâme* gibi XVI. yüzyılın önemli ana kaynakları, çağdaşı ya da kendilerinden sonra yazılmış eserlere referans olmuşlardır.

²⁵² Göker İnan, **Rüstem Paşa Tarihi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 290. *Rüstem Paşa Tarihi* adındaki eserin, XVI. yüzyılın en önemli devlet adamlarından biri olan Rüstem Paşa’ya ait olup olmadığı tartışmalıdır. Oğuzlardan başlayıp 1561 yılına kadar ki Osmanlı tarihinin anlatıldığı eser *Rüstem Paşa Tarihi* ismiyle anılsa bile gerçeği yansıtmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Abdülkadir Özcan, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarihi Yazıcılığı ve Literatürü”, s. 117-118. Tezimiz için eserden alıntılanan bölümün transkripsiyonu Göker İnan’a aittir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin doğuya doğru genişlemesi Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferiyle birlikte başlamıştır. Bu sefer pek çok şehir gibi Kudüs'ün de Osmanlı hâkimiyetine girmesini sağlamıştır. Osmanlı tarihi kaynaklarında ise Kudüs yazımı bu tarihten çok daha önce başlamıştır. Erken dönem Osmanlı kaynaklarında Kudüs'e atıflar kentin kutsallığına binaendir. Kaynakların ortak özelliği şehrin Müslümanlar nazarındaki kıymetinin ön plana çıkarılıyor olmasıdır. Kudüs yazımı Ayet ve Hadis-i Şeriflerle desteklenerek, şehri ziyaret etmenin bile büyük mükâfatının olduğu gösterilmek istenmiştir. İlk dönem Osmanlı Padişahları da Mekke, Medine gibi Kudüs'e de bolca ihlanda bulunmuşlardır. Kaynaklarda geçen bu anlatımlar, bu şehirlerin Osmanlı hâkimiyetinde olmasalar bile hem Sultanların hem de müelliflerin zihinlerinde özel bir yerde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır seferinin yönünü önce gizli tutması, İslâm dünyasından gelecek tepkilere karşı temkinli hareket etmesi de zihinlerdeki kutsiyet algısına işarettir. Kaynaklarımıza göre Acem diyarına düzenlenecek seferin haklı sebepleri vardır. İslâm dünyası için büyük tehdit oluşturan Safevi varlığı bertaraf edilmeden bölge huzura kavuşmayacaktır. Nitekim dönem kaynakları Yavuz Sultan Selim'i İslâm dünyasının beklenen koruyucusu olarak sunmuşlardır.

Kaynaklarımız Kudüs'ün Osmanlı hâkimiyetine giriş tarihi konusunda net bilgi vermez. Bu konuda dönem kaynakları kısır kalmıştır. Fakat Yavuz Sultan Selim'in şehri ziyareti ayrıntıları ile aktarılmıştır. Sultanın Kudüs'e ihsanları da kaynaklarımızın diğer dikkat çektiği husustur. Sultan'ın Peygamber kabirlerine hürmeti, din ayrımı yapmaksızın oldukça lütufkar davranması övgülere sebep olmuştur. Bu ziyaret ile Yavuz Sultan Selim, askeri, maddi ve manevi gücünü tabiiyetindekilere göstermiştir. Osmanlı hakimiyetine giren Kudüs, Memlûklüler döneminde iyice harabeye dönen görüntüsünden sıyrılmış, Osmanlılar eliyle eski

ihtişamına tekrar kavuşmuştur. Kudüs'teki imar ve onarım faaliyetlerinin fazlalığı şehri ilk imar eden Süleyman Peygambere atıfla Kanuni Sultan Süleyman'a II. Süleyman benzetmesinin yapılmasını sağlamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman dönemi Kudüs için oldukça önemli olmasına rağmen dönem kaynakları bu konuya suskun kalmış, istenilen malzemeyi sunmamıştır. Bu durum, kaynaklara göre değerlendirilen çalışmamızın üçüncü bölümünün kısır kalmasına sebep olmuştur. Bölümdeki anlatım, bu soruna paralel olarak kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda şekillendirilmiştir. *Süleymannâmeler* özelinde olan bölüm için dönemi ifade eden başka tür kaynakların kullanılması zorunlu hale gelmiştir.

Selimnâme ve *Süleymannâmeler*in kaynak değerleri bazı örnekler üzerinden karşılaştırma yapılmak suretiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Devrinin askeri, siyasi ve kültürel pek çok ayrıntısına vâkıf olan *Selimnâme* ve *Süleymannâmeler*in hem çağdaşı hem de kendilerinden sonra yazılmış olan eserlere referanslık ettiği ortaya çıkmıştır.

Erken dönem Osmanlı kaynaklarında Kudüs'e atıf ya Padişah ihsanları vesilesiyle ya da Kostantiniyye ve Ayasofya'nın inşası sırasındaki rivayetler üzerinden işlenmiştir. Bu kaynaklarda Kudüs, "kutsal", "şerefli", "mübarek" gibi tanımlamalarla anılmıştır. Yavuz Sultan Selim ile başlayan süreçte ise kaynaklardaki Kudüs yazımı kutsallığını korumakla birlikte, Sultanların hükümdarlığına da atıfta bulunan bir anlatıma dönüşmüştür. İlk dönem Osmanlı kaynaklarından başlayıp, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerini de içine alan bu çalışmanın, erken dönem Osmanlı kaynaklarında Kudüs yazımına dikkat çekmesi ve bu yazımın derli toplu bir şekilde sunulması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

A. Ana Kaynaklar

Gelibolulu Mustafa Âli, **Kühü'l-Ahbâr**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. I.

Tıpkıbasım, Ankara, 2009.

Feridun Ahmed Bey, **Münşeatü's-Selatin**, Dârü't-tibâati'l-âmire, C. I, İstanbul,

1274.

Karaçelebizâde Abdülaziz, **Kitâb-ı Süleymannâme**, 1068/1658, tsh. Sait Efendi,

Bulak Matbaası.

Küçük Nişancı Mehmed Paşa, **Tarih-i Nişancı Mehmed Paşa (979/1571)**, Tabhane-

i Amire, İstanbul, 1279/1862.

Mahremî Çelebî, **Selinnâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Revan Koll., nr. 1287.

Mahremî Çelebî, **Süleymannâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Revan Koll., nr.

1287.

Sücûdi, **Selinnâme**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Revan Koll., nr. 1284.

Süleymannâme, Topkapı Sarayı Müzesi Ktb., Hazine Koll., nr. 1434.

B. Sözlük ve Ansiklopedi Maddeleri

Akalın, Şükrü Haluk, “Ebülhayr Rûmi”, **DİA**, 1994, C. X, s. 360-362.

Avcı, Casim, “Kudüs (Fethedilişinden Haçlı İstilasına Kadar)”, **DİA**, 2002, C. XXVI,

s. 327-329.

- Başar, Fahameddin, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, C. XI, Ankara, 2002, s. 409-416.
- Buhl, F., “Kudüs”, **İslâm Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Bakanlığı, C. VI, İstanbul, 1977, s. 955-962.
- Canatar, Mehmet, “Cenâbî Mustafa Efendi”, **DİA**, İstanbul, 1993, C. VII, s. 352-353.
- Çelebi, İlyas, “Kemalpaşazâde”, **DİA**, 2002, C. XXV, s. 245-247.
- Demirkent, Işın, “Kudüs (Haçlılar Dönemi)”, **DİA**, 2002, C. XXVI, s. 329-332.
- Erkan, Mustafa, “Gazavatnâme”, **DİA**, C. XIII, 439-440.
- Harman, Ömer Faruk, “Kudüs”, **DİA**, 2002, C. XXVI, s. 323-327.
- İnalcık, Halil, “Filori”, **DİA**, C. XIII, 1996, 106-107.
- İpşirli, Mehmet, “Lutfi Paşa”, **DİA**, 2003, C. XXVII, s. 234-236.
- İpşirli, Mehmet, “Selânîkî Mustafa Efendi”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. XXXVI, s. 357-359.
- Kanar, Mehmet, **Büyük Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kayaalp, İsa, “Kıvâmî”, **DİA**, C. XXV, s. 507.
- Kerslake, Celia J., “Celalzade Mustafa Çelebi”, **DİA**, 1993, C. VII, s. 260-262.
- Koprıman, Kâzım Yaşar, “Osmanlı-Memlûk Münasebetleri”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, C. IX, s. 470-485.
- Mutçalı, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2012.
- Özcan, Abdülkadir, “Âşıkpaşazâde”, **DİA**, 1991, C. IV, s. 6-7.
- _____, “Heşt Behişt”, **DİA**, C. XVII, s. 271-273.
- _____, “İdris-i Bitlisi”, **DİA**, 2000, C. XXI, s. 485-488.
- _____, “Şükri-i Bitlisi”, **DİA**, 2010, C. XXXIX, s. 254-256.

Sağırılı, Abdurrahman, “Süleymanname”, **DİA**, İstanbul, 2000, C. XXXVIII, s. 124-127.

Sami, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Sertkaya, Osman F., “Ahmed Fakih”, **DİA**, 1989, C. II, s. 65-67.

Şahin, Haşim, “Menâkıbnâme”, **DİA**, C. XXIX, 2004, s. 112-114.

_____, “Yahşi Fakih”, **DİA**, C. XXXXIII, 2013, s. 180-182.

Turan, Şerafettin, “Hoca Sadeddin Efendi”, **DİA**, C. XVIII, s. 196-198.

_____, “Kemalpaşazâde”, **DİA**, 2002, C. XXV, s. 238-240.

Uğur, Ahmet, “Selimname”, **DİA**, İstanbul, 2009, C. XXXIX, s. 440-441.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi, “Matrakçı Nasuh”, **DİA**, İstanbul, 2003, C. XXVIII, s. 143-145.

C. İnceleme ve Araştırma Eserleri

Adalıoğlu, Hasan Hüseyin, **Muhyiddin Cemâli'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı**,

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

Akgül, Elmas Erdem, **Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi**, Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Anhegger, Robert, “Fatih Devrinde Yazılmış Farsça Manzum Bir Eser: Mu'âlî'nin

Hünkârname'si”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, C. I, sy. I, Eylül, 1949, s. 145-166.

_____, “Eyyûbî'nin Menakıb-ı Sultan Süleyman'ı”, **İstanbul**

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C. I, İstanbul, 1949, s. 119-138.

Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası

Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, F. Giese Neşri, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa, “Türk Edebiyatında Selimnameler”, **Turkish Studies**

= **Türkooloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** [Prof. Dr. Ahmet Buran Armağanı], İstanbul, 2009, C. IV, sy. 8, s. 31-47.

Âşıkpaşazade Tarihi, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013.

Atsız, Nihal, **Osmanlı Tarihine Ait Takvimler I**, Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 1961.

Atik, Kayhan, **Lütfi Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Kayseri, 1996.

Avcı, Yasemin, **Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

Ay, Rahim, **Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S. 135’e kadar) ve Üç Kutsal Dindeki Önemi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 1997.

Aydın, Mehmet, **Feza’-il-i Mekke ve’l Medine ve’l Kudüs’-ş-Şerif İnceleme-Metin (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 1987.

Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Çoşkun Üçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Bilgen, Abdüsselam, **Ada’i-yi Şirazi ve Selim-namesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987.

Canatar, Mehmet, **Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi**, Ankara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.

Celâlzâde Mustafa, **Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik = Geschichte**

Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557, yay. haz. Petra Karpert,
Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1981.

Celalzade Mustafa, **Selimname**, haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Kültür

Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Cohen, Amnon, **Osmanlı Kudüs'ünde Loncalar**, çev. Nurettin Elhüseyni, Zekeriya

Kurşun, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

Cezar, Mustafa, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

2011, C. II.

Çelik, Ahmet Faruk, **Fethullah Arifi Çelebi'nin Şehname-i Al-i Osman'ından**

Süleymanname, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

Danacı, Necati, **Selimnâmeler ve Şirî'nin Selimnâmesi**, İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi, Yayımlanmamış Lisans Tezi, İstanbul, 1981.

Danişmend, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Türkiye Yayınevi,

İstanbul, 1971.

Doğan, Mehmet, **Çerkesler Kâtibi Yusuf'un Selim-name'sinin Mukayeseli Metin**

Tenkidi ve Değerlendirmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997.

Dolu, Alaattin, "Osmanlı Kroniklerinde Kudüs Algısı", **Pamukkale Üniversitesi**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy. 25/1, 2016.

Ebu'l Hayr-ı Rûmî, **Saltık-nâme**, haz. Necati Demir, M. Dursun Erdem, C. I-II-III,

- Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Derneği Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.
- Emecen, Feridun M., **Yavuz Sultan Selim**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ercan, Yavuz, **Kudüs Ermeni Patrikhanesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- Eyyûbî, **Menâkıb-ı Sultan Süleyman**, haz. Mehmet Akkuş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Fakih, Ahmed, **Kitabu Evsafı Mesacidi'sh-Şerife**, yay. Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınevi, Ankara, 1974.
- Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladı ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavâtnâme**, haz. Halil İnalçık, Mevlûd Oğuz, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.
- Genim, Sinan, "XVI. Yüzyılda İstanbul Şehri", **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1988.
- Gökbilgin, Tayyib, **Kanunî Sultan Süleyman**, haz. Sabri Can Sannav, Trakya Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Gül, Muammer, "Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XI, sy. 2, Elazığ, 2001, s. 305-312.
- _____ "Mısır Memlûkları'nda Bir Sürgün Sistemi Olan Battallık ve Kudüs", **Bellekten**, Türk Tarih Kurumu, C. LXVI, sy. 246, Ağustos, 2002, s. 363-370.
- Halil bin İsrail bin Şeyh Bedrüddin Mahmûd, **Sınavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin Manâkıbı**, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İsmet Sungurbey, Eti Yayınevi, İstanbul, 1967.
- Hoca Sadeddin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı

Yayınları, İstanbul, 1979.

İbn Kemal, **Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter**, haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957.

İbn İyas, **Yavuz'un Mısır'ı Fethi ve Mısır'da Osmanlı İdaresi**, terc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

İdris-i Bidlisî, **Selimşah-name**, neş. Hicabi Kırılancı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 1995.

İnan, Göker, **Rüstem Paşa Tarihi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

İpşirli, Mehmet, "Osmanlı Tarihçiliği", **İslam Kültürü (Çeşitli Konular İle):**

İslam'da Kültür ve Bilgi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, c. V, Ankara, 2008, s. 601-620.

İvanov, Nikolay, **Osmanlı'nın Arap Ülkelerini Fethi (1516-1574)**, çev. İlyas Kemaloğlu, Rakkat Abdieva, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

Kanat, Cüneyt, "Çaldıran Savaşı Esnasındaki Osmanlı-Safevi Mücadelesinde Memlük Devleti'nin Tutumu", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, sy. IV, İzmir, 2000, s. 65-74.

Karatay, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, C. I, İstanbul, 1961.

Kıvâmî, **Fetihnâme**, haz. Ceyhun Vedat Uygur, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Kitâbu Fezâ'il'il-Mekke ve'l-Medîne ve'l-Kudüs, haz. Fatih Özek, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.

Kurşun, Zekeriya, Aydın, Ali İhsan, **100 Soruda Kudüs**, Rumuz Yayınevi, İstanbul,

2018.

Kökoğlu, Ali, **Kemal Paşa-zade'nin Selim-namesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994.

Köse, Feyza Betül, “Osmanlı Kudüs’ünde Mimari Çalışmaları”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, sy. 29, s. 27-47.

Levend, Ağâh Sırrı, **Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’İN Gazavât-nâmesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956.

Mert, Rabia, **Tarihsel, Mitolojik ve Dini Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun, 2017.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, **Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]**, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca, İstanbul, 2008.

Na’imî, **Fezâ’il-i Kuds**, haz. Yasin Çoşkun, Menderes Velioglu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017.

Ocak, Ahmet Yaşar, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2007.

Özcan, Abdülkadir, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, **Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu’na Armağan**, ed. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 2006, s. 113-154.

Öztürk, Nejdet, **Hadîdî: Tevârih-i Âl-i Osman: Kaynak Tahlili, Metin Tenkidi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1986.

_____, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Tarihçileri ve Eserleri”, **Türk Dünyası Tarih**

Dergisi, İstanbul, 1989, C. III, sy. 26, s. 21-26.

Sa'di b. Abdü'l-Müte'al, **Selim-nâme**, neş. Ahmet Öztürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1973.

_____, **Selimmâme**, neş. Salih Akın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, İstanbul, 1974.

Savaş, Hamdi, **İshak Çelebi ve Selim-nâmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1986.

Selânikî Mustafa Efendi, **Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)**, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1989.

Seslikaya, Ali, **Yavuz Sultan Selim'in Sefer Menzilnameleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğulları ve Mısır Seferi Menzilnameleri) ve Haydar Çelebi Ruznamesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2014.

Severcan, Şefaettin, **Keşfi'nin Selim-namesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1988.

_____, "Süleymannâmeler", **Osmanlı: Bilim**, C. VIII, Ankara, 1999, s. 307-308.

_____, "Süleymannâmeler'in Osmanlı Toplumunun Siyasi Eğitiminde Oynadığı Rol", **Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri İstanbul 12-15 Nisan 1999**, der. Hidayet Yavuz Nuhoğlu, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi İrcica, İstanbul, 2011, s. 159-168.

Singer, Amy, **Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler**, çev. Sema Bulutsuz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

_____, **Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmaretini**,

çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

Şahinoğlu, Kadriye, **Muhyî Çelebi ve Selim-nâmesi**, Ankara Üniversitesi İlahiyat

Fakültesi, Ankara, 1987.

Şükrî-i Bitlisî, **Selim-name**, haz. Mustafa Argunşah, Erciyes Üniversitesi Yayınları,

Kayseri, 1997.

Tanman, Baha, "Osmanlı Döneminde Kudüs: Kent Dokusu, Mimarlık ve Çini

Sanatına İlişkin Bir Araştırmanın İlk Sonuçları", **Ortadoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, 25-27 Ekim, Hatay, 2000, C. II, s. 511-548.

Tansel, Selahattin, "Silahşor'un Feth-name-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri", **Yeni Seri**,

Maarif Basımevi, İstanbul, 1958, C. I, sy. 2(17), s. 294-320.

_____, "Silahşor'un Feth-name-i Diyar-ı Arab Adlı Eseri", **Yeni Seri**,

Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1961, C. I, sy. 3(18), s. 430-454.

_____, **Yavuz Sultan Selim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,

2016.

Tekindağ, Şehabeddin, "Selim-nameler", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi**

Tarih Enstitüsü Dergisi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1970, sy. I, s. 203-207.

Tütüncü, Mehmet, "Kudüs ve Sultan I. Süleyman", **Düşünce ve Tarih**, Ankara,

Ağustos, 2016.

_____, **Turkish Jerusalem (1516-1917) Ottoman Inscriptions From**

Jerusalem And Other Palestinian Cities, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi, Haarlem, 2006.

Turan, Osman, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Türk

Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1954.

Uğur, Ahmet, "Hoca Sadeddin Efendi'nin Selim-namesi", **İslâm İlimleri Enstitüsü**

Dergisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Yayınları, sy. 4, s. 225-241.

_____, "Selim-nameler", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,

1978, sy. XXII, s. 372-373.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,

1995.

Yastı, Mehmet, "Nişancı Mehmed Paşa'nın "Tevârih-i Âl-i Osman" Adlı Eserinin

Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde Bulunan Nüshası Üzerine=Upon the Copy of Nisanci Mehmed Pasha's Work Named "Tevârih-i Âl-i Osman" in Konya Yusuf Aga Library", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Konya, 2009, sy. 25, s. 137-149.

Yavuz, Kemal, Şaraç, M. A. Yekta, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, Koç Kültür Sanat

Tanıtım, İstanbul, 2003.

Yıldırım, Muhammed İbrahim, **Heşt Behişt VII. Ketîbe Fatih Sultan Mehmed**

Devri (1451-1481), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Yördem, Esra, **Kadıızâde'nin Gazavât-ı Sultan Selim Han Adlı Eseri (Metin-**

İnceleme), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

Yurdaydın, Hüseyin Gazi, "Bostan'ın Süleymannâmesi", **Belleten**, Türk Tarih

Kurumu, Ankara, 1955, C. XIX, sy. 73-76, s. 137-202.

Yusoff, Kamaruzaman, "XVI. Yüzyılda I. Selim ve Mısır Arasındaki İlişkiler", **Yeni**

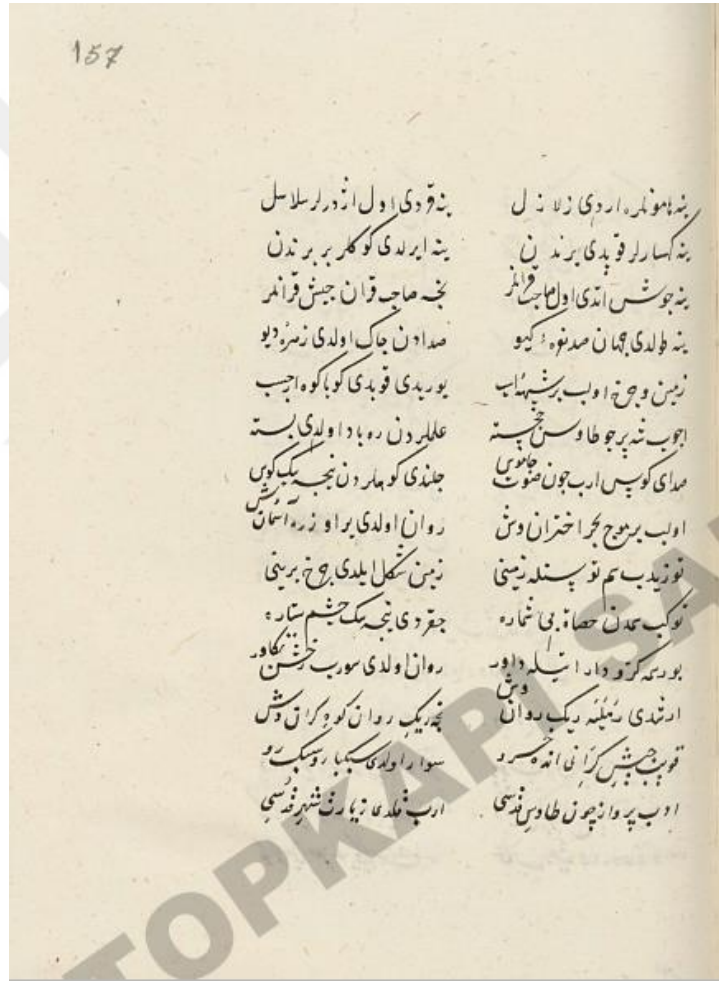
Türkiye, sy. 83, Ankara, Ocak-Haziran 2016, s. 370-377.

Yüksel, İ. Aydın, **Osmanlı Mimarisinde Kanûnî Sultan Süleyman Devri: (926-974/1520-1566) İstanbul**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2004, C. VI.

Ze'evi, Dror, **Kudüs: 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

EKLER

EK I: Mahremî Çelebî'nin *Selimnâme* adlı eseri vr. 157b onikinci satır itibariyle Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyaretinin anlatılmaya başlandığı kısım. TSMK Revan Koll. 1287 numaralı yazma eser.

نه تدسس او کم آنی نغش مباب
 مشام انبیا کی خط اسم اولدر
 نغش خوشن پش انصا و نه نازی
 و ونب پینه ارشدی ز پیکش
 تخریب آتیه جبهش گرانی
 او کرم صا لای و انشا زنی کندی
 زیارت ایله ی قیر خلیلی
 نیما ز و سکنند چوق نغش سرح
 و عانیری قش ز صای اولدی

قوا بیل طواذ حق نب کرک
 خشنین قیلد کا و عالم اولدر
 ادب و رک و حقه چوق نیازی
 کوچیباتن ار روی ختیه راه
 سبک رو بر نجه بک نوجوانی
 کلوب نما کم خلیل آتیه ییته ی
 بولاب و رک کایه فذ جلیلی
 ادب نغدی معر حش توتوغ
 او کم منصور و مطلوب ادبی بولدی

بویر و بر روایت نغدی تا نقل
 او شب کم آتیه ار وی شتا و عاقل

اربا بر کرم اعطا رعیدی
 و دیل یوز زیشته پیر اولدر
 کونا و رکور و ز بویر و امطار
 مکرم تر معری چکله شتا

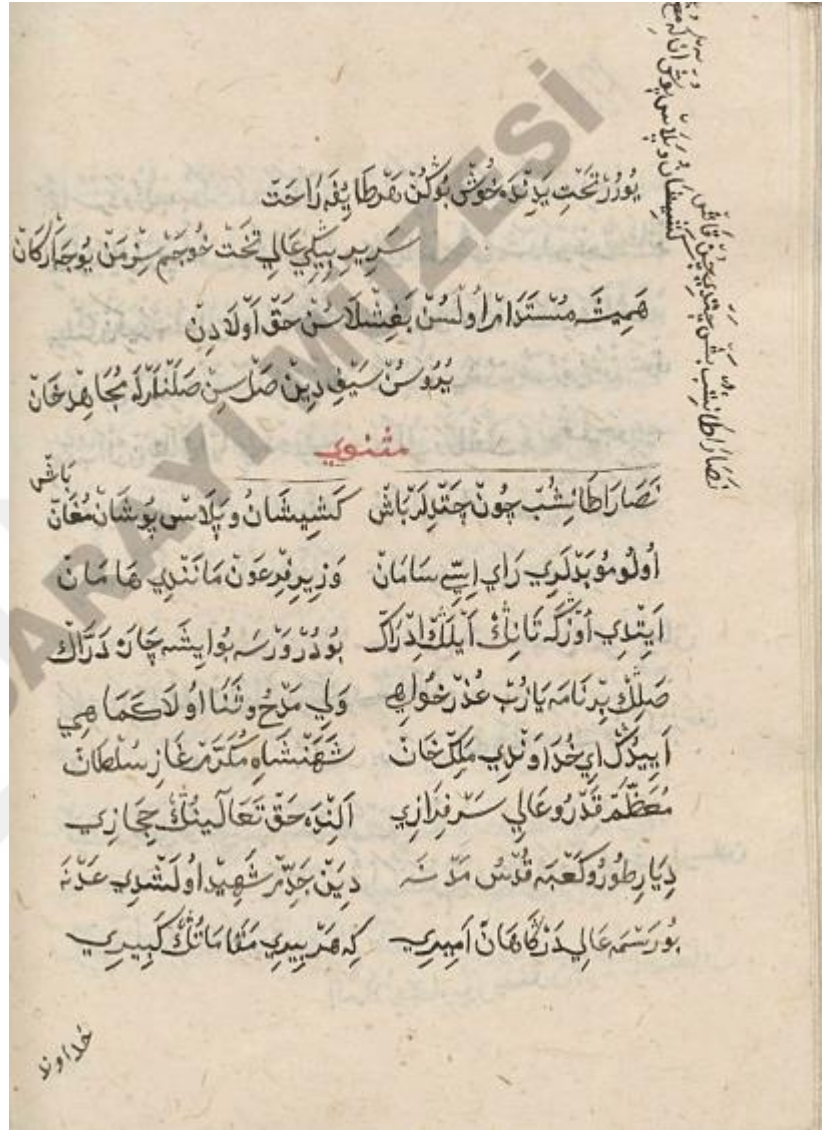
دره و ک سما سوزی قار رعیدی
 پوچوب حون خلیلی سیر اولدر
 ولیکن طرز هیچ بنده و غن قار
 سحاب رعیدی ار وی تا کاه

دویز

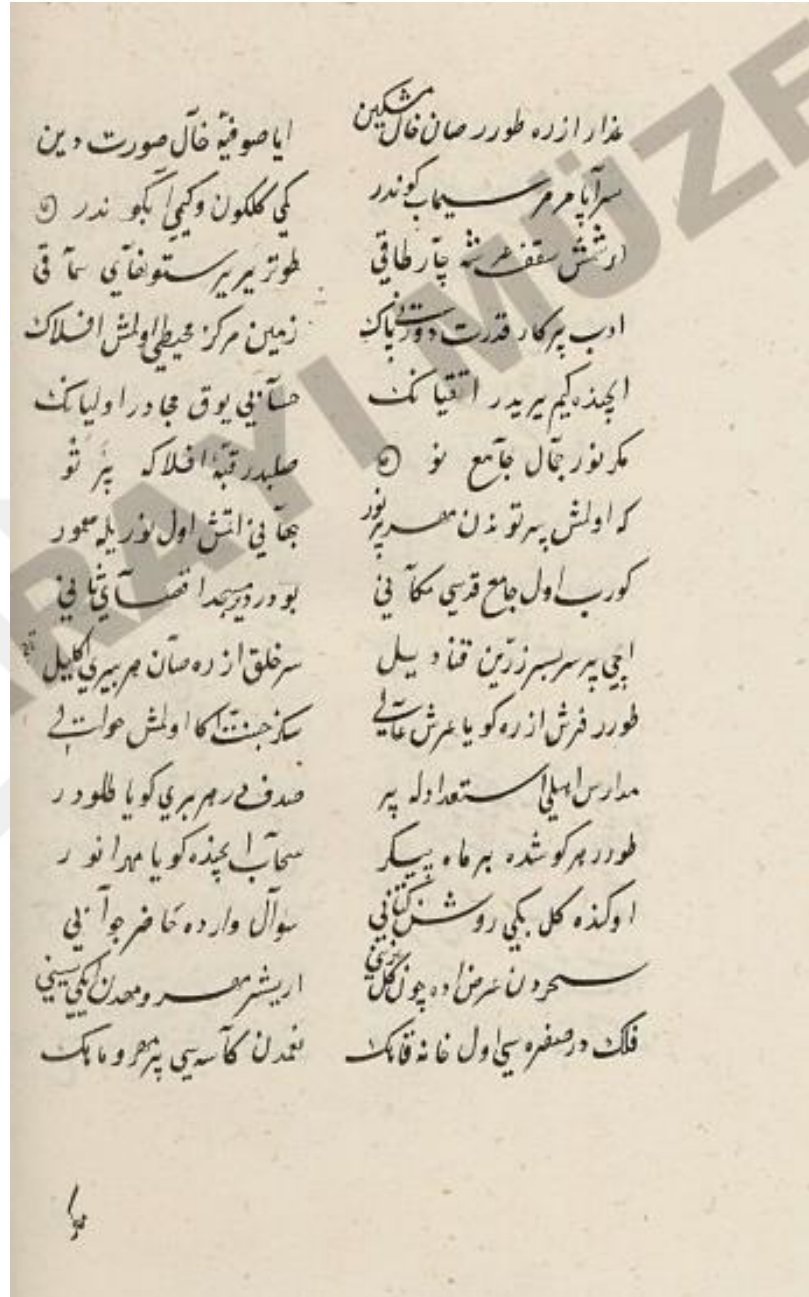
EK II: Mahremî Çelebî'nin *Selimnâme* adlı eseri vr. 158a'da geçen Yavuz Sultan Selim'in Kudüs'ü ziyaretinin devamı.

EK III: Sücûdî'nin *Selimnâmesinde* Yavuz Sultan Selim'in Kudüs ziyareti ile ilgili vr. 68b'de yer alan bölüm. TSMK Revan Koll. Nr. 1284'e kayıtlı nüsha.

EK IV: TSMK Hazine Koll nr. 1434'e kayıtlı müellifi belli olmayan *Cihād-ı Sultan Süleyman Ber İklim-i Rumeli* adlı eserin Kanuni Sultan Süleyman'a atıf yapan vr. 122a'daki ilgili kısım.

EK V: Mahremî Çelebi'nin TSMK Revan Koll. Nr. 1287'ye kayıtlı *Süleymannâmesi* vr. 256b'de geçen, İstanbul'da yapılan bir cami için Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya atfın yer aldığı bölüm.